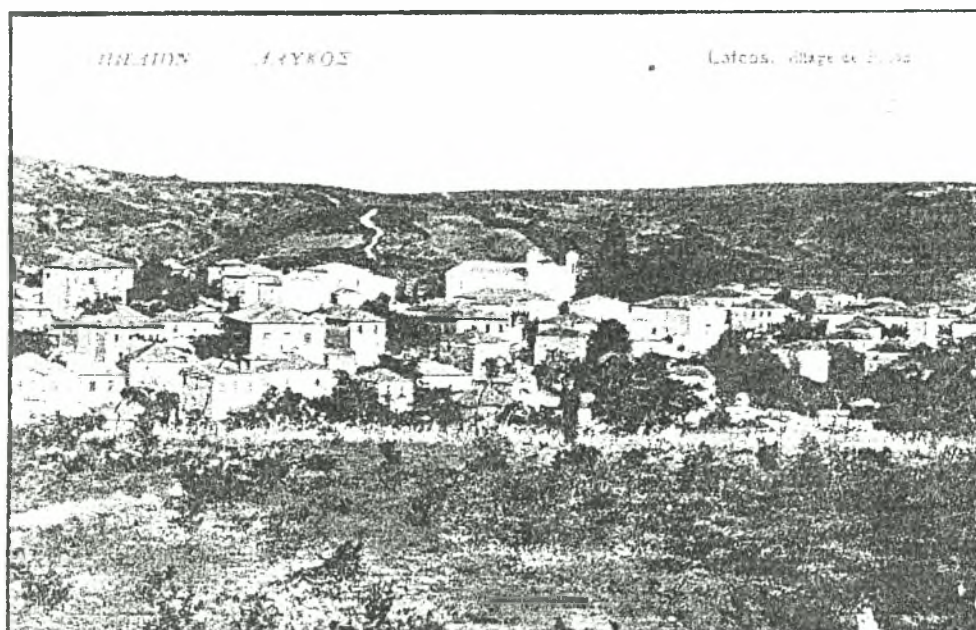

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΕΙΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ιστορία των Νοοτροπιών
στα χωριά του Νοτίου Πηλίου

Επιμέλεια: Μάνη Σ. Βασιλική

A.M.: 1398027

Επιβλέποντες Καθηγητές:

- 1) Σακκής Δημήτριος, Αναπληρωτής Καθηγητής
- 2) Δεληγιάννης Δημήτριος, Αναπληρωτής Καθηγητής

Βόλος, Ιούνιος 2004

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 7757/1
Ημερ. Εισ.: 20-11-2009
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΠΣΕ – ΜΕ
2004
MAN

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	3
2. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
2.1 Η ιστορία του Πηλίου από τα τέλη του 18 ^{ου} αιώνα έως τον 19 ^ο αιώνα	8
2.2 Το Πήλιο στον 20 ^ο αιώνα	10
2.3 Η κοινωνική οργάνωση των χωριών του Πηλίου	11
2.4 Οικονομία και παραγωγή	12
2.5 Θρησκεία	13
3. ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΤΟΥ ΝΟΤΙΟΥ ΠΗΛΙΟΥ.....	15
3.1 Δήμος Αφετών (Αφέτες, Λαμπινού, Νεοχώρι, Συκή, Καλαμάκι)	16
3.2 Δήμος Αργαλαστής (Αργαλαστή, Μετόχι, Ξινόβρυση).....	17
3.3 Δήμος Σηπιάδος (Λαύκος, Μηλίνα, Προμύρι)	20
3.4 Κοινότητα Τρικερίου	26
4. ΝΟΟΤΡΟΠΙΕΣ – ΗΘΗ- ΕΘΙΜΑ – ΓΙΟΡΤΕΣ	31
4.1 Εκπαίδευση – Γυναίκες και σχολείο	31
4.2 Εργασία – Γυναίκες και εργασία	33
4.3 Η διαπαιδαγώγηση των παιδιών	34
4.4 Παιδικά παιχνίδια.....	36
4.5 Οικογενειακή οργάνωση.....	37
4.6 Κοινωνικές εκδηλώσεις.....	42
4.7 Κοινωνικά δρώμενα.....	45
5. ΤΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ	61
5.1 Δήμος Αφετών	61
5.2 Δήμος Αργαλαστής	62
5.3 Δήμος Σηπιάδος	64
5.4 Κοινότητα Τρικερίου	66

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	68
7. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	72
Συνεντεύξεις	
8. ΕΠΙΜΕΤΡΟ: Παροιμίες	147
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	154

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΝΟΟΤΡΟΠΙΩΝ ΣΤΑ ΧΩΡΙΑ ΤΟΥ ΝΟΤΙΟΥ ΠΗΛΙΟΥ

1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η παρούσα εργασία βασίστηκε στη βιογραφική προσέγγιση, με αναφορά στις μορφές βιογραφικού υλικού.

Οι συνεντεύξεις ήταν ημικατευθυνόμενες προς ελεύθερες. Ο ερωτώμενος αφηγήθηκε την προσωπική του ζωή αλλά και της μικρής κοινωνίας του χωριού όπως την έζησε ο ίδιος. Κάποιες συνεντεύξεις μαγνητοφωνήθηκαν. Οι υπόλοιποι ερωτηθέντες αρνήθηκαν τη χρήση του μαγνητοφώνου, επομένως υπήρξε ένας διάλογος μεταξύ μας, κρατώντας σημειώσεις. Όμως όλοι δέχτηκαν να μου μιλήσουν πρόθυμα για πράγματα ευαίσθητα και επώδυνα.

Σχετικά με την επεξεργασία του υλικού, έγινε πλήρης καταγραφή των συνεντεύξεων αλλά και των σημειώσεων, προσπαθώντας ο προφορικός λόγος ν'αποδοθεί όσο πιο πιστά γίνεται στο γραπτό κείμενο. Στη συνέχεια κατάρτισα ευρετήρια, για την πρώτη επιλογή αποσπασμάτων, τα οποία αφορούσαν θέματα που θεώρησα ότι ήταν ουσιαστικά για την παρούσα εργασία.

Χρειάστηκε να γίνουν ορισμένες επεμβάσεις στο τελικό κείμενο – σ' ότι αφορά τις συνεντεύξεις – για να εξασφαλιστεί η ακεραιότητα του αφηγητή και του προφορικού λόγου αλλά και η αναγνωσιμότητα¹. Οι δικές μου επεμβάσεις ήταν κυρίως αφαιρέσεις, προσθήκες, σημεία στίξης, συγχωνεύσεις και αναδιατάξεις.

Είναι απολύτως κατανοητό ότι η μετατροπή του προφορικού λόγου σε γραπτό συνεπάγεται αναγκαστικά μια σημαντική απώλεια και μια σοβαρή αλλοίωση εφόσον το αυθεντικό ντοκουμέντο εξακολουθεί να είναι το ηχητικό υλικό.

Οι πληροφορητές – αφηγητές αυτής της εργασίας συνδέονται μεταξύ τους μέσω του τόπου καταγωγής τους που είναι τα χωριά του Νοτίου Πηλίου. Οι προσωπικές τους αναμνήσεις αντανakλούν και στοιχεία της τοπικής κοινωνίας τους, όπως επίσης και μια ιδιαίτερη τοπική ταυτότητα. Μέσα από τις αφηγήσεις, αυτή η εμπειρία παράγει ένα συλλογικό νόημα σχετικά με τις στάσεις και τις νοοτροπίες των χωριών του Νοτίου Πηλίου που προσπάθησα ν' ανταποδείξω στην παρούσα εργασία.

---

¹ Μπουτζουβή – Μπακά Αλέκα, *Προσέγγιση στο οδοιπορικό μιας γυναίκας*, Δίνη 6/1993, σελ. 225-227.

Σχετικά με τη βιογραφική προσέγγιση στις κοινωνικές επιστήμες η αξιοποίηση του βιογραφικού υλικού έχει την αφετηρία της πολύ πριν από τον 20^ο αιώνα. Τα πρώτα στοιχεία βιογραφικού υλικού έχουμε ήδη από τον Ηρόδοτο. Όμως η ουσιαστική ανάπτυξη της βιογραφικής προσέγγισης παρατηρείται μεταπολεμικά, γύρω στη δεκαετία του 1960².

Στη βιογραφική προσέγγιση επίκεντρο ανάλυσης είναι η ζωή του ατόμου, η οποία αντιμετωπίζεται ως ενότητα προσωπικών, κοινωνικών, συναισθηματικών και άλλων καταστάσεων³. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι με την ανάλυση των αφηγήσεων ζωής μπορούν να διαπιστωθούν οι κοινωνικές λειτουργίες. Η βιογραφική προσέγγιση επομένως στηρίζεται στη βασική παραδοχή ότι κάθε αφήγηση ζωής αποτελεί ένα φορέα κοινωνιολογικής γνώσης και είναι μια πρώτη ύλη που προσφέρεται για επεξεργασία. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αυτής της μεθόδου είναι:

α) η κατανόηση των κοινωνικών σχέσεων και φαινομένων από την έρευνα της ατομικής ζωής. Σε κάθε ατομική εμπειρία μπορούν να αναζητηθούν στοιχεία που φωτίζουν τις σχέσεις μεταξύ ατόμου και κοινωνικής ομάδας, ομάδας και κοινωνίας καθώς επίσης και τους τρόπους με τους οποίους τα άτομα εσωτερικεύουν τα συστήματα κοινωνικών αξιών. Στα πλαίσια της βιογραφικής προσέγγισης κάθε στοιχείο της διήγησης του ατόμου αποτελεί στοιχείο της κοινωνικοποίησής του καθώς επίσης και στοιχείο της διαδικασίας σχηματισμού της κοινωνικής ταυτότητας

β) η διαχρονική θεώρηση της ατομικής και κοινωνικής ζωής. Η κατάσταση κάθε ατόμου σε δεδομένες χρονικές στιγμές είναι συνάρτηση μιας σύνθετης πορείας, η οποία συνδέει δύο χρονικά σημεία, το παρόν και το παρελθόν. Στη βιογραφική προσέγγιση η μελέτη της διαχρονικότητας προσδιορίζεται από τον ίδιο τον αφηγητή, που αποφασίζει μόνος του ποιες είναι οι σημαντικές φάσεις της ζωής του, πώς καθορίστηκαν και πώς επηρέασαν τις επόμενες

γ) η έμφαση στην υποκειμενική πρόσληψη των κοινωνικών φαινομένων. Στη φάση αυτή η φύση των δεδομένων είναι διατυπωμένα με τα λόγια του ίδιου του αφηγητή και φέρουν τη σφραγίδα των προσωπικών αξιών και εκτιμήσεων. Ο προφορικός λόγος εξάλλου συνοδεύεται πάντα από μία συναισθηματική φόρτιση και μηνύματα μη λεκτικά (χειρονομίες, τόνος φωνής). Έτσι η διήγηση των υποκειμενικών εμπειριών υπακούει σ' ένα πλέγμα νοημάτων λεκτικών ή μη που συνδέονται στενά με

² Θανοπούλου Μαρία – Πετρονώτη Μαρίνα, ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ: Μια άλλη πρόταση για την κοινωνιολογική θεώρηση της ανθρώπινης εμπειρίας, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τ. 64, 1987, σελ. 21-23.

³ Θανοπούλου Μαρία – Πετρονώτη Μαρίνα, ο.π., σελ. 25-26.

την όλη προσωπικότητα του αφηγητή. Η βιογραφική προσέγγιση δίνει έμφαση στην υποκειμενική πρόσληψη των κοινωνικών φαινομένων γιατί το άτομο θεωρείται καλύτερα πληροφορημένο από τον ερευνητή. Είναι κατεξοχήν αρμόδιο να μιλήσει με σαφήνεια για τα περιστατικά που έπαιξαν αποφασιστικό ρόλο σε κρίσιμες φάσεις της ζωής του, τις αποφάσεις που πήρε καθώς επίσης και τις πλευρές της καθημερινής ζωής που μοιράζεται με τους οικείους του⁴.

Οι μορφές του βιογραφικού υλικού κατατάσσονται σε τρεις κατηγορίες.

α) Η πρώτη κατηγορία αναφέρεται σε βιογραφικό υλικό που έχει συγκεντρωθεί για προσωπικούς λόγους ή για τις ανάγκες δημοσίων ή άλλων υπηρεσιών. Στην πρώτη περίπτωση πρόκειται για στοιχεία που καταγράφονται σε αυτοβιογραφίες, ημερολόγια, αλληλογραφία ή βιογραφίες. Στη δεύτερη περίπτωση το βιογραφικό υλικό προέρχεται από το ενδιαφέρον ορισμένων φορέων για συγκεκριμένες πλευρές της ζωής ανθρώπων που ζητούν κάποια λύση στα προβλήματά τους.

β) Υλικό που συλλέγεται από επαγγελματίες αρχειοθέτες. Στην κατηγορία αυτή ανήκει η ύλη που συγκεντρώνουν οι δημοσιογράφοι στα πλαίσια ερευνών για τη ζωή προσωπικοτήτων ή απλών ανθρώπων. Επίσης περιλαμβάνει προφορικό λόγο (μαρτυρίες, λόγους).

γ) Υλικό που παράγεται κυρίως από τον ίδιο τον ερευνητή για άμεση ανάλυση η οποία εξυπηρετεί τους στόχους του δεδομένου ερευνητικού προγράμματος. Αυτό το υλικό μπορεί να διαιρεθεί με κάποια άλλα είδη και να χρησιμοποιηθούν σε συνδυασμό μεταξύ τους:

-Αφήγηση ζωής όπου εδώ η αφήγηση γίνεται σε πρώτο πρόσωπο και αναφέρεται σε βασικές εμπειρίες του ατόμου έτσι όπως αυτό τις διηγείται στον ερευνητή.

-Ιστορία ζωής: πρόκειται για συνδυασμό βιογραφικών στοιχείων τα οποία προκύπτουν από την προσωπική διήγηση του ατόμου αλλά και από άλλες πηγές.

-Εθνογραφία ή βιογραφία ομάδας: μονάδα έρευνας εδώ είναι μια ομάδα της οποίας η διήγηση είναι προϊόν της αλληλεπίδρασης που ασκείται μεταξύ των μελών της.

---

⁴ Θανοπούλου Μαρία – Πετρονάη Μαρίνα, ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ: Μια άλλη πρόταση για την κοινωνιολογική θεώρηση της ανθρώπινης εμπειρίας, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τ. 64, 1987, σελ. 27-30.

Ο χρόνος της προφορικής ιστορίας είναι ο χρόνος της μνήμης. Η προφορική ιστορία, μπορούμε να πούμε, ότι είναι μια τεχνική: η **τεχνική της συνέντευξης**. Σ' αυτήν παίρνουν μέρος δυο άνθρωποι: ο ερωτών και ο ερωτώμενος, ο πληροφορητής. Από την προσωπική σχέση που θα δημιουργηθεί ανάμεσά τους εξαρτάται η ποιότητα του προϊόντος της συνέντευξης, που είναι η προφορική αφήγηση. Ένα ακόμα χαρακτηριστικό της προφορικής ιστορίας είναι ότι δημιουργεί τα δεδομένα της. Η προφορική αφήγηση που καταγράφεται – σήμερα – πια στο μαγνητόφωνο είναι το καινούριο δεδομένο, το οποίο δημιουργεί ο ερωτώμενος με την παρακίνηση του ερευνητή. Στην προφορική ιστορία, η προφορική αφήγηση είναι το πρωτογενές υλικό του ιστορικού. Η προφορική ιστορία ξεκινάει, φυσικά από το άτομο (την ατομική του εμπειρία, την ατομική του μνήμη), αλλά δεν παραμένει στο ατομικό επίπεδο. Στόχος της προφορικής ιστορίας η συλλογική εμπειρία ενός συγκεκριμένου ιστορικού γεγονότος και ο τρόπος με τον οποίο η εμπειρία μετουσιώνεται σε συλλογική μνήμη.

Κάθε μνήμη ανήκει συγχρόνως στο παρελθόν και στο παρόν. Μεταβάλλεται όμως μόνο από το παρόν. Η μνήμη κατευθύνεται από τις ανάγκες του παρόντος. Ο χρόνος της προφορικής ιστορίας είναι χρόνος ποιοτικός και όχι ποσοτικός. Ο χρόνος αυτός είναι σύνθετος⁵.

Η βασική αδυναμία της βιογραφικής προσέγγισης είναι η αξιοπιστία των αφηγήσεων ζωής. Ο ερευνητής μπορεί να παρασυρθεί στην απολυτοποίηση της υποκειμενικής σκοπιάς θεωρώντας τις ως δεδομένες και να στηρίζει σε λανθασμένη ή ανεξακρίβωτη βάση τα συμπεράσματά του. Στη μνήμη του αφηγητή υπάρχουν κενά, από τη σκόπιμη αποσιώπηση γνώριμων σε αυτόν καταστάσεων, από τις ψυχολογικές διεργασίες απώθησης τραυματικών εμπειριών ή από την αναδρομική χρησιμοποίηση αξιών του παρόντος για την αξιολόγηση του χτες⁶.

Το μεγάλο πλεονέκτημά της αποδεικνύεται σε περιπτώσεις όπου λείπουν οι γραπτές πηγές, είτε γιατί αυτές καταστράφηκαν, είτε γιατί όσες υπάρχουν δεν επαρκούν για να καλύψουν τις νέες περιοχές έρευνας.

---

⁵ Κυριακίδου – Νέστορος Άλκη, *Ο χρόνος της προφορικής Ιστορίας*, Σύγχρονα θέματα, τεύχη 35-36-37, 1988, σελ. 233-235.

⁶ Θανοπούλου Μαρία – Πετρονώτη Μαρίνα, ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ: Μια άλλη πρόταση για την κοινωνιολογική θεώρηση της ανθρώπινης εμπειρίας, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 64, 1987, σελ. 35-36.

2. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το Πήλιο δεν είναι μόνο ένα υπέροχο βουνό της Κεντρικής Ελλάδας, είναι ένα ζωντανό μνημείο πολιτισμού που δημιούργησε μέσα στους αιώνες η ανώνυμη λαϊκή ψυχή. Είναι ένας κόσμος γεμάτος τέχνη, παράδοση και έντονη οικονομική δραστηριότητα. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο σχηματίσθηκαν με τον καιρό αντιλήψεις και νοοτροπίες που καθόρισαν και καθορίζουν, μέχρι σήμερα, τη ζωή των κατοίκων της ευρύτερης περιοχής. Οι νοοτροπίες καθορίζονται από τρεις πολύ σημαντικούς παράγοντες: 1. Η θρησκεία, 2. Ο τοπικός κοινωνικός κανόνας (ο νόμος του χωριού), 3. Η βιωματική εμπειρία (η λογική της καθημερινής συμπεριφοράς).

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να φέρει στο φως, με όσο το δυνατό περιεκτικότερο και σαφέστερο τρόπο, τις νοοτροπίες και τις κοινωνικές συμπεριφορές που άντεξαν στο χρόνο στον ευρύτερο χώρο του Νοτίου Πηλίου. Μια σύντομη αναφορά στην κοινωνική οργάνωση, στην οικονομία και στη θρησκεία της περιοχής του Πηλίου μέσα στο πέρασμα των χρόνων θα βοηθήσει στο να γίνει κατανοητό το πλαίσιο μέσα στο οποίο έζησαν οι άνθρωποι της περιοχής. Στη συνέχεια θα γίνει μία μικρή αναφορά σε κάθε χωριό του Νοτίου Πηλίου ξεχωριστά ώστε να γίνει πιο σαφής ο χώρος στον οποίο γίνεται η έρευνα. Το κύριο μέρος της εργασίας αποτελείται από την παράθεση όλων εκείνων των δραστηριοτήτων των ανθρώπων των χωριών που δίνουν φως στις συνήθειες και στις νοοτροπίες του απλού λαού έτσι όπως σχηματίσθηκαν μέσα στους αιώνες. Μεγάλο μέρος της εργασίας θα καταληφθεί από την παρουσίαση ενός ερωτηματολογίου, το οποίο χρησιμοποιήθηκε σε κατοίκους των χωριών του Νοτίου Πηλίου ώστε να έχουμε μια πληρέστερη εικόνα των αποτυπωμάτων του παρελθόντος στα ήθη και έθιμα μέχρι σήμερα.

Τέλος θα γίνει μια αξιολόγηση των ευρημάτων ώστε να είμαστε σε θέση να έχουμε μια σωστή και δίκαιη εικόνα της ζωής των ανθρώπων του Νοτίου Πηλίου στις μέρες μας.

2.1 Η ιστορία του Πηλίου στα τέλη του 18^{ου} αιώνα και κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα

Το Πήλιο κατά το β' μισό του 18^{ου} αιώνα και στις αρχές του 19^{ου} βρίσκεται σε μια ζηλευτή οικονομική ανάπτυξη αλλά και σε μία ιδιαίτερα αξιόλογη πνευματική και πολιτιστική άνθηση, ενώ εισάγει από την Ευρώπη τις ιδέες του Διαφωτισμού και του Φιλελευθερισμού. Αποτέλεσμα αυτής της κοσμογονίας είναι να εξελιχθούν τα πηλιορείτικα χωριά και ιδιαίτερα τα κεφαλοχώρια, σε λαμπρές πνευματικές και πολιτιστικές κυψέλες, χάρη στα σχολεία που οργανώνονται παντού, αλλά και χάρη σ' ένα πλήθος εντυπωσιακών πολιτιστικών έργων (εκκλησίες, αρχοντικά, πλατείες, γεφύρια, βρύσες, λιθόστρωτοι δρόμοι κλπ.) που δίνουν ευρωπαϊκή διάσταση στις μικρές τούτες δημοκρατίες.

Όμως, παρά τα προνόμια που είχαν αποσπάσει οι Πηλιορείτες από τους Τούρκους και παρά το γεγονός ότι οι ίδιοι ουσιαστικά ευημερούσαν σε σχέση με τους σκλάβους συμπατριώτες τους της υπόλοιπης χώρας, την ώρα του κοινού χρέους και του κοινού αγώνα δεν συμβιβάστηκαν με τα κεκτημένα. Έτσι τις 7 Μαΐου του 1821, ο φλογερός Μηλιώτης Αρχιμανδρίτης και λόγιος Άνθιμος Γαζής σηκώνει στις Μηλιές τη σημαία της πηλιορείτικης επανάστασης. Την ίδια μέρα μπαίνουν στον Παγασητικό τρία υδραίο-σπετσιώτικα πολεμικά καράβια και αρχίζουν να κανονιοβολούν το τουρκικό Κάστρο του Γόλου, που ταυτόχρονα πολιορκείται απ' τη στεριά και από πηλιορείτες επαναστάτες με επικεφαλής τον Κυριάκο Μπασδέκη.

Ωστόσο, μερικές μέρες αργότερα καταφθάνει με μπόλικο ασκέρι από τη γειτονική Λάρισα ο Μαχμούτ Πασάς Δράμαλης, που καταφέρνει να διαλύσει τους ουσιαστικά άοπλους και απειροπόλεμους επαναστάτες, καταστέλλοντας, μετά από μία αποφασιστική μάχη στη Μακρινίτσα, που στοίχισε πολύ ακόμα στο ηρωικό χωριό, κάθε εστία αντίστασης και καταπνίγοντας κάθε επαναστατική δραστηριότητα.

Το Μάιο και τον Ιούνιο του 1823, οι θεσσαλομακεδόνες επαναστάτες, δίνουν μεγάλες και νικηφόρες μάχες στη Γατζέα, στον Αλατά και στην Παναγιά του Τρίκερι. Και η νέα, όμως, αυτή επαναστατική ανάφλεξη δεν είχε τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, καθώς οι επαναστάτες, μένοντας αβοήθητοι από την τότε ελληνική κυβέρνηση, αναγκάζονται να συνθηκολογήσουν τον Ιούλιο του 1823 με τον Κιουταχή και να εγκαταλείψουν το Πήλιο. Κάτι που επαναλαμβάνεται και στα 1827, οπότε και πάλι, μετά από μια νικηφόρα σύγκρουση στα "κατσάβραχα" του Τρίκερι με τους Τουρκαλβανούς, οι επαναστάτες που πολιορκούν το Τρίκερι αναγκάζονται

από έλλειψη τροφών και πολεμοφοδίων να λύσουν την πολιορκία και ν' αποχωρήσουν.

Η επανάσταση του 1821 στο Πήλιο και οι αναθερμάνσεις της του 1823 και του 1827 έγιναν αιτία να στερηθούν τα πηλιορείτικα χωριά τα προνόμιά τους και να δοκιμάσουν ωμή την καταπίεση των Τούρκων.

Οι Πηλιορείτες, όμως, και πάλι δεν αποθαρρύνονται. Το Μάρτιο του 1854, με ομόθυμη και ενθουσιώδη συμμετοχή των κατοίκων των πηλιορείτικων χωριών άρχισε ένα νέο κίνημα. Όμως και αυτό το κίνημα μετά από δολοπλοκίες των Αγγλογάλλων και από διαμάχες των οπλαρχηγών έσβησε άδοξα μέσα στο καλοκαίρι του ίδιου χρόνου.

Η ποθητή ενσωμάτωση της Θεσσαλίας και μέρους της Ηπείρου στην Ελλάδα έγινε μόλις στα 1881. Η 2^η Νοεμβρίου ήταν η ιστορική μέρα που ο ελληνικός στρατός έκανε θριαμβευτική είσοδο στη νέα πόλη του Βόλου, παρουσία χιλιάδων παραληρούντων από εθνικό ενθουσιασμό κατοίκων της Θεσσαλομαγνησίας. Λίγο αργότερα, με βασιλικό διάταγμα, ο Βόλος ορίζονταν ως πρωτεύουσα της ομώνυμης επαρχίας, που εντάχθηκε τότες μαζί με την επαρχία Αλμυρού, στο νομό Λαρίσης.

Τελευταίο σημαντικό γεγονός για τη Θεσσαλομαγνησία στο 19^ο αιώνα στάθηκε ο άτυχος πόλεμος του 1897, που ανέστειλε τουλάχιστον για ένα χρόνο τις προσπάθειες της νέας τούτης ελληνικής επαρχίας να ορθοποδήσει και να βρει το δρόμο της στα πλαίσια της ενσωμάτωσής της στον κορμό της ελεύθερης Ελλάδας. Το μήνα Απρίλιο, με δεδομένη την δυσοίωνη για τη χώρα μας κατάληξη της ελληνοτουρκικής σύρραξης που διαδραματιζόταν στο χώρο της Ανατολικής Θεσσαλίας, πολλοί Πηλιορείτες εγκατέλειψαν τα πάτρια εδάφη και κατέφυγαν για ασφάλεια άλλοι στο νησί Τρίκερι, άλλοι στις Σποράδες και άλλοι στην Εύβοια. Τελικά, όμως, οι νικητές Τούρκοι, που κατέλαβαν για μια ακόμα φορά την περιοχή, δεν πείραξαν τους κατοίκους του Βόλου και του Πηλίου. Ο τούρκος διοικητής Εμβέρ Πασάς κάλεσε με προκήρυξή του τους πρόσφυγες να επιστρέψουν χωρίς φόβο στα σπίτια τους. Και άλλοι μεν απ' αυτούς πείστηκαν και επέστρεψαν αμέσως, άλλοι, όμως, ξαναγύρισαν στις πατρογονικές εστίες μετά την αποχώρηση του τουρκικού στρατού από το θεσσαλικό χώρο στις 25 Μαΐου 1898⁷.

---

⁷ Κώστας Λιάπης, *Πήλιον Όρος, Ιστορία – Παράδοση- Πολιτισμός – Περιήγηση*, Εταιρεία Ανάπτυξης Πηλίου, Ζαγορά 2001, σελ. 26-27.

2.2 Το Πήλιο στον 20^ο αιώνα

Με την αυγή της πολυπόθητης λευτεριάς και του 20^{ου} αιώνα λίγο αργότερα, αρχίζει για το Πήλιο μια νέα περίοδος αγώνων για οικονομική ανάκαμψη και προκοπή. Το δημογραφικό και συνακόλουθα το δημοσιονομικό πρόβλημα εξαιτίας της συσσώρευσης πολλών νέων κατοίκων στα χωριά του Πηλίου στη διάρκεια των δύο τελευταίων αιώνων της Τουρκοκρατίας αναγκάζει από τα μέσα περίπου του 19^{ου} αιώνα πολλούς Πηλιορείτες να ξενιτευτούν αναζητώντας καλύτερη τύχη. Οι περισσότεροι απ' αυτούς ευδοκιμούν στην Αίγυπτο, χαρίζοντας στις γενέτειρές τους άφθονο πλούτο. Παράλληλα εντείνεται η γεωργική ανάπτυξη του Πηλίου με την επέκταση της καλλιέργειας της ελιάς και με την καλλιέργεια στην ορεινή ζώνη της μηλιάς ενώ γιγαντώνεται και η εμπορική και βιομηχανική ανάπτυξη της νέας πολιτείας του Βόλου. Οι Βαλκανικοί πόλεμοι, όμως, ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος και η περίοδος του Εθνικού Διχασμού μέσα στην πρώτη εικοσαετία του 20^{ου} αιώνα αναστέλλουν την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής.

Στην περίοδο του Μεσοπολέμου, με τη συστηματοποίηση της γεωργικής καλλιέργειας και την παραπέρα εκβιομηχάνιση του Βόλου, ανοίγονται νέες προοπτικές για την προκοπή του τόπου. Αλλά ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος, η Κατοχή και ο Εμφύλιος και λίγο αργότερα οι καταστροφικοί σεισμοί του 1955, οι αφορίες της πηλιορείτικης γης και οι απανωτοί παγετοί που κατέστρεψαν ένα μεγάλο μέρος των ελαιώνων ναρκοθετούν και μεταβάλλουν δραματικά την αναπτυξιακή πορεία του τόπου. Έτσι, σαν αποτέλεσμα έρχεται η εγκατάλειψη των χωριών του Πηλίου από χιλιάδες κατοίκους τους, που αναζητούν μια καλύτερη τύχη στο Βόλο, στην Αθήνα αλλά και σε μεγάλα βιομηχανικά κέντρα του εξωτερικού και κυρίως της αναπτυσσόμενης μεταπολεμικής Γερμανίας.

Οι πολύ κακές, ωστόσο, μέρες για το Πήλιο ανήκουν πια στο παρελθόν, μ' όλο που η κρίση εξακολουθεί να ταλανίζει τη γεωργική παραγωγή, και κυρίως τους ελαιοπαραγωγούς και φρουτοπαραγωγούς εξαιτίας των ασύμφορων τιμών των προϊόντων τους στην αγορά. Και αυτό γιατί από την άλλη πλευρά η αποβιομηχάνιση του Βόλου και των άλλων μεγάλων αστικών κέντρων και τα άλλα έντονα προβλήματα της αστικής ζωής είχαν και τα καλά τους, καθώς ένα πλήθος Πηλιορειτών, που είχαν εγκαταλείψει τις πατρογονικές τους εστίες και δούλευαν στα αστικά και βιομηχανικά κέντρα, επανέκαμψαν στα χωριά τους. Με την εγκατάσταση και νέων μετοίκων από τα οικολογικά επιβαρημένα πια αστικά κέντρα, τα

πηλιορείτικα χωριά ξαναγίνονται οι κυψέλες του παρελθόντος, με σπουδαίες επιδόσεις στον τουριστικό πια τομέα.

Έτσι, το Πήλιο συνεχίζει την ιστορική του πορεία, ξεπερνώντας τα όποια εμπόδια στο δρόμο της ανάπτυξης του και αξιοποιώντας κατά τον προσφορότερο τρόπο το μεγάλο κεφάλαιο των σπάνιων φυσικών καλλονών του⁸.

2.3 Η κοινωνική οργάνωση των χωριών του Πηλίου

Οι κοινωνικές τάξεις στο Πήλιο, όπως και σ' ολόκληρη τη Θεσσαλία, δεν είναι γέννημα της Τουρκοκρατίας⁹. Παρόμοια οργάνωση υπήρχε και στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Ήταν και τότε οι άρχοντες που κατείχαν μεγάλα τμήματα γης ενώ από την άλλη πλευρά υπήρχε το μεγάλο πλήθος που εργαζόνταν σκληρά μέσα σε καθεστώς εξαθλίωσης και καταπίεσης.

Το Πήλιο, στην Τουρκοκρατία, είχε 24 χωριά τα οποία αντιστοιχούσαν στις διοικητικές διαιρέσεις των κατακτητών. Σήμερα στο Πήλιο υπάρχουν 70 χωριά. Τα χωριά χωρίζονταν σε βακούφια και σε χάσια¹⁰. Τα βακούφια ήταν στην κυριαρχία ενός άρχοντα που λειτουργούσε ως εισπράκτορας φόρων. Τα χάσια ήταν παλιά κεφαλοχώρια τα οποία πλήρωναν διπλό φόρο, ένα στο σουλτάνο και ένα στον Τούρκο έπαρχο.

Με την επέκταση της οικονομικής δραστηριότητας πέρα από την πρωτογενή παραγωγή διαμορφώνονται τρεις τάξεις στο Πήλιο¹¹.

1^η τάξη: πολιτικοί και μεγαλοκτηματίες

2^η τάξη: βιοτέχνες, πραματευτές, τεχνίτες, μικροκτηματίες, караβοκύρηδες, ναύτες

3^η τάξη: υπάλληλοι σε ξένα σπίτια και χωράφια, ακτήμονες, αγωγιάτες.

Βέβαια δεν υπήρχαν στεγανά μεταξύ των τάξεων ούτε στο Πήλιο ούτε στην υπόλοιπη Ελλάδα. Ο διαχωρισμός με τις διακρίσεις που συνεπάγονταν καλλιέργησαν με τον καιρό ένα μίσος στις λαϊκές τάξεις ενάντια στους κοτζαμπάσηδες και πολλοί, μη αντέχοντας την κατάσταση, έπαιρναν τα βουνά και γίνονταν κλέφτες. Πάντως το κριτήριο της αρχοντιάς δεν ήταν αναγκαστικά η οικονομική ευρωστία. Βασικό ρόλο έπαιζε η καταγωγή, το «καλό σόι». Ένα τέτοιο «σόι» είχε πάντοτε μια επιφάνεια

⁸ Κώστας Λιάπης, *Πήλιον Όρος, Ιστορία – Παράδοση- Πολιτισμός – Περιήγηση*, Εταιρεία Ανάπτυξης Πηλίου, Ζαγορά 2001, σελ. 28-29.

⁹ Γιώργος Θωμάς, *Ο πολιτισμός του Πηλίου στα χρόνια της τουρκοκρατίας*, Εκδόσεις Ώρες, σελ. 32.

¹⁰ Γιώργος Θωμάς, ο.π., σελ. 34.

¹¹ Γιώργος Θωμάς, ο.π., σελ. 38.

αρχοντιάς που επηρέαζε την κρίση στα διάφορα συνοικέσια, έστω και αν έπεφτε κάποτε στη φτώχεια.

Μια άλλη μορφή κοινωνικής τάξης, χωρίς όμως να διαθέτει ηγετική θέση, ήταν ο κλήρος. Η επιφάνειά του δεν ήταν αποτέλεσμα της οικονομικής του ακμής (οι παπάδες των χωριών ζούσαν σε καθεστώς φτώχειας) αλλά της αβασάνιστης προσήλωσης των χωρικών στον ουρανό.

2.4 Οικονομία και παραγωγή

Η οικονομία των χωριών του Πηλίου στηρίζονταν επάνω στη γεωργία και την κτηνοτροφία. Βέβαια τα χωριά δεν μπορούσαν να στηρίζονται αποκλειστικά και μόνο σ' αυτά τα προϊόντα¹².

Το Πήλιο καλλιεργούσε και μεταξοσκώληκες. Η παραγωγή αυτή ήταν εκλεκτής ποιότητας και τόνωσε πολύ την οικονομία της περιοχής με αποτέλεσμα το μεταξύ να γίνει σιγά – σιγά το βασικότερο εξαγωγικό προϊόν του τόπου.

Τα πηλιορείτικα χωριά αναπτύσσουν σταδιακά τη βιοτεχνία και το εμπόριο καθώς και τη ναυτιλία. Επίσης εμφανίζεται και η βυρσοδεψία, η οποία έχει τις ρίζες της στην Οδησό της Ρωσίας. Με την ανάπτυξη της βιοτεχνίας και του εμπορίου παρατηρείται και η ενεργητική συμμετοχή των γυναικών. Ο αργαλειός και η συντήρηση του μεταξοσκώληκα έπεφτε κυρίως στους ώμους των γυναικών.

Το Τρίκερι ήταν το μοναδικό χωριό του Πηλίου και της Μαγνησίας που ζούσε από τη θάλασσα. Είχε και έχει ακόμη τους καλύτερους σφουγγαράδες και τους πιο ονομαστούς χταποδάδες.

Μια ακόμη πλουτοπαραγωγική πηγή στο Πήλιο ήταν ο σχιστόλιθος της Πρόπαν (Καλαμάκι) που παραμένει ονομαστός μέχρι σήμερα. Η αξιοποίηση της πλάκας τροφοδοτεί, περισσότερο από κάθε άλλο προϊόν, την οικονομία του χωριού. Αξιόλογη ήταν και η παραγωγή μαρμάρων σ' όλα τα χωριά. Τα περισσότερα και τα καλύτερα μάρμαρα έβγαιναν στην Ιζάστενη, τη Μηλίνα και το Τρίκερι.

Όμως η δραστηριότητα που έδωσε την κύρια ώθηση στην οικονομία του Νοτίου Πηλίου ήταν η ναυτιλία. Οι караβοκύρηδες του Πηλίου έρχονταν σε επαφή μ' όλη την Ευρώπη φέρνοντας μαζί τους νέες ιδέες, νέες προοπτικές και άφθονο χρήμα για τη δημιουργία σχολείων και εκκλησιών. Έτσι οι Πηλιορείτες

---

¹² Γιώργος Θωμάς, Ο πολιτισμός του Πηλίου στα χρόνια της τουρκοκρατίας, Εκδόσεις Ώρες, σελ. 39.

ανακαλύπτοντας και αξιοποιώντας παραγωγικά τις δικές τους δυνάμεις δημιούργησαν τις νέες οικονομικές δραστηριότητες που έφεραν ως ένα βαθμό την καινούργια άνοιξη στον τόπο, σ' όλους τους τομείς της πολιτισμικής και κοινωνικής ζωής.

2.5 Θρησκεία

Όλα τα χωριά του Πηλίου στα χρόνια της Τουρκοκρατίας συνέχισαν αμετακίνητα την προσήλωσή τους στην ορθοδοξία, εκτός από τα Λεχώνια που σ' όλους τους αιώνες της σκλαβιάς ήταν τουρκοχώρι. Οι λιγοστοί ραγιάδες ωστόσο δεν επηρεάστηκαν και έμειναν ανυποχώρητα πιστοί στη θρησκεία των πατέρων τους. Γενικά, οι Πηλιορείτες έβλεπαν την καθημερινή ζωή σαν ένα χώρο εκδήλωσης αγάπης του Θεού για τον άνθρωπο¹³.

Η θρησκευτική συνείδηση των Πηλιορειτών καθρεφτίζεται ακόμα και στις αμέτρητες παραδόσεις γύρω από θαύματα αγίων, οι οποίες κινούνται πια στην περιοχή της θρησκοληψίας.

Είναι γεγονός, πάντως, ότι ουδέποτε οι Τούρκοι προσπάθησαν ν' αλλάξουν τη θρησκευτική πίστη των κατοίκων · το αντίθετο μάλιστα: φρόντιζαν να τα 'χουν καλά με τον κλήρο¹⁴. Ο κλήρος στο Πήλιο – και γενικότερα στη Θεσσαλομαγνησία - δεν διέθετε ούτε πολιτική ούτε κοινωνική δύναμη. Ωστόσο ενέπνεε σεβασμό και για τη λαϊκή ψυχή ο παπάς του χωριού αποτελούσε μεγάλη στήριγμα ελπίδας και παρηγοριάς στις ώρες της μεταφυσικής αγωνίας. Ο παπάς ήταν η έσχατη παρηγοριά του ανθρώπου όταν η πρακτική ιατρική διαπίστωνε το μάταιο κάθε προσπάθειας.

Οι Πηλιορείτες έμεναν πιστοί σ' όλες τις νηστείες και τις τελετές. Νήστευαν 40 μέρες στη Σαρακοστή των Χριστουγέννων, 48 μέρες στην Σαρακοστή του Πάσχα, στη νηστεία των Αποστόλων και της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Η συνολική διάρκεια των νηστειών ετησίως ήταν περίπου 120 μέρες. Επίσης νήστευαν 48 ώρες πριν από κάθε μετάληψη και 40 μέρες κατά τη διάρκεια του πένθους.

Πέρα απ' αυτή την προσφορά τους, οι ρασοφόροι του Πηλίου – όσοι ήξεραν βέβαια γράμματα – γίνονταν και συντάκτες σε προικοσύμφωνα, συμβόλαια, πωλητήρια, γράμματα κλπ. Ήταν άλλωστε οι μόνοι στο χωριό, που έπρεπε να κατέχουν κάποιες γνώσεις για να διαβάζουν το Ευαγγέλιο και τις διάφορες ευχές.

¹³ Γιώργος Θωμάς, Ο πολιτισμός του Πηλίου στα χρόνια της τουρκοκρατίας, Εκδόσεις Ωρες, σελ. 39.

¹⁴ Γιώργος Θωμάς, ο.π., σελ. 40.

Χάρτης Νότιου Πελοπίου¹⁵

¹⁵ Κώστας Λιάπης, *Πήλιον Όρος, Ιστορία – Παράδοση- Πολιτισμός – Περιήγηση*, Εταιρεία Ανάπτυξης Πελοπίου, Ζαγορά 2001, σελ. 127.

3. ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΤΟΥ ΝΟΤΙΟΥ ΠΗΛΙΟΥ

Το Πήλιο δεν αποτελεί έναν ενιαίο χώρο αλλά χωρίζεται σε διάφορες φυσικές και γεωγραφικές περιοχές. Έτσι, τα πηλιορείτικα χωριά και οι οικισμοί τους, ανάλογα με τη θέση τους εντάσσονται για τον καλύτερο εντοπισμό τους στις παρακάτω ευρύτερες γεωγραφικές ενότητες:

Α΄ Τα χωριά του Κεντρικού Πηλίου: Αγ. Ονούφριος, Άνω Βόλος – Ανακασιά, Άλλη Μεριά. Σταγιάτες, Κατηχώρι, Πορταριά, Μακρινίτσα.

Β΄ Τα χωριά του Δυτικού Πηλίου: Αγριά, Δράκεια, Αγ. Λαυρέντιος, Κάτω Λεχώνια, Άνω Λεχώνια, Πλατανίδια, Αγ. Βλάσιος – Παλιόκαστρο – Μαλάκι, Αγ. Γεώργιος, Αγ. Τριάδα – Άνω Γατζέα – Κάτω Γατζέα, Καλά Νερά, Πινακάτες – Ογλά, Βυζίτσα – Αργυρέϊκα, Μηλιές – Κορόπη ή Μπούφα, Άφησσοι, Αφέτες ή Νιάου, Νεοχώρι.

Γ΄ Χωριά Ανατολικού Πηλίου: Καλαμάκι ή Πρόπαν, Λαμπινού, Ξορίχτι, Τσαγκαράδα, Μούρεσι – Νταμούχαρη, Κισσός, Αγ. Δημήτριος, Αγ. Ιωάννης, Ανήλιο, Μακρυρράχη, Ζαγορά – Χορευτό, Πουρί, Παλιά Μιτζέλα.

Δ΄ Χωριά Νοτίου Πηλίου: Συκή, Αργαλαστή, Λεφόκαστρο – Κάλαμος – Χόρτο, Ξινόβρυση, Μετόχι, Μηλίνα, Λαύκος, Προμύρι – Πλατανιά – Λύρη – Κατηγιώργης, Τρίκερι – Κότες – Αγ. Κυριακή – Παλιά Τρίκερι.

Ε΄ Χωριά Κάρλας: Γλαφυρές (Κάπουρνα), Κάτω Κερασιά – Άνω Κερασιά, Κανάλια.

ΣΤ΄ Χωριά Βορείου Πηλίου: Κεραμίδι – Καμάρι – Βένετο.

Η διαδρομή στο Νότιο Πήλιο αρχίζει ουσιαστικά από το Δέλτα Αργαλαστής. Το τοπίο που ανάγεται μπροστά μας δεν έχει ούτε την αγριάδα ούτε την πυκνή βλάστηση του Ανατολικού Πηλίου, ούτε καν την επίσης πυκνή αλλά ήμερη βλάστηση του Δυτικού Πηλίου, όπου κυριαρχεί η ελιά. Εδώ κυριαρχεί η θαμνώδης βλάστηση ενώ αισθητή είναι και η παρουσία της συκιάς, των ξινόδεντρων και άλλων οπωροφόρων, ακόμα και των σιτηρών που δίνουν άλλο χρώμα τουλάχιστον στο οροπέδιο της Αργαλαστής.

3.1 Δήμος Αφετών

Συκή (γλμ. 38.5, υψομ. 270 μ.)

Η Συκή βρίσκεται λίγο μετά τη διασταύρωση του Δέλτα της Αργαλαστής. Εκεί βρίσκεται το γυναικείο μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου, χτισμένο το 1795. Το μοναστήρι κάηκε από τους Τούρκους το 1823 αλλά ανακαινίστηκε το 1840 από τον ιερομόναχο Δαμασκηνό.

Η Συκή είναι ένα μικρό σχετικά χωριό, με θέα το Αιγαίο, που διατηρεί το παλιό του χρώμα. Για το όνομά του τρεις είναι οι επικρατέστερες εκδοχές: Η πρώτη έχει σχέση με τις συκιές, που πραγματικά αφθονούν στην περιοχή. Η δεύτερη, του Σκουβαρά, πιθανολογεί την προέλευσή του από την αρχαία λέξη σηκοί, που σημαίνει «μάντρες» ή «στάνες». Και η τρίτη, το Κορδάτου, θέλει το τοπωνύμιο προερχόμενο από την αρβανίτικη λέξη ske, που σημαίνει «σκλάβος».

Σήμερα οι Συκιώτες ασχολούνται κυρίως με την καλλιέργεια της ελιάς, ενώ αρκετοί είναι εκείνοι που δουλεύουν στα νταμάρια του χωριού, απ' όπου εξάγεται μια σχιστολιθική πλάκα λίγο πιο σκληρή από εκείνη της Πρόπαν και του Νεοχωρίου.

Στα αξιοθέατα του χωριού περιλαμβάνεται ο μητροπολιτικός ναός του Αγ. Γεωργίου, η εξοχή Παλάτια και οι παραλίες Άμμος Πανταζή και Ποτόκι¹⁶.

Νεοχώρι

Πριν φθάσουμε στην Αργαλαστή, βρίσκεται το χωριό Νεοχώρι ή Νιοχώρι, που όμως παλιότερα προφέρονταν Νεχώρι. Βρίσκεται επάνω σ' ένα ψήλωμα. Δεν γνωρίζουμε πώς χτίστηκε αυτό το χωριό. Από το όνομά του όμως βγαίνει πως ήταν ένα νέο χωριό. Δεν ανήκε στα βακούφια, αλλά στα χάσια. Αρχικά φαίνεται πως ήταν ένα μεγάλο τσιφλίκι γιατί ως το 1820 είχε πολλούς κολλιγάδες που δούλευαν σ' αυτό, δηλαδή ήταν σκλάβοι της γης και δεν είχαν δικαίωμα να φύγουν ή να ξενιτευτούν. Η παραγωγή τους ήταν κυρίως λάδι, κρασί και σύκα. Παλιότερα όμως έβγαζε και μετάξι. Οι πιο πολλοί κάτοικοί του ήταν γεωργοί στα χρόνια της τουρκοκρατίας και μερικοί ναυτικοί. Επίσης σύμφωνα με τις πληροφορίες που μας δίνει ο Ρηματισίδης υπήρχαν σχολεία, ελληνικό, αλληλοδιδασκτικό και παρθεναγωγείο¹⁷.

¹⁶Κώστας Λιάπης, *Πήλιον Όρος, Ιστορία – Παράδοση- Πολιτισμός – Περιήγηση*, Εταιρεία Ανάπτυξης Πηλίου, Ζαγορά 2001, σελ. 127-128.

¹⁷ Γιάννης Κορδάτος, *Ιστορία της Επαρχίας Βόλου και Αγιάς από τα αρχαία χρόνια ως σήμερα*, Εκδόσεις 20ος αιώνας, Αθήνα, σελ. 317-320.

3.2 Δήμος Αργαλαστής

Αργαλαστή (χλμ. 40.5, υψου. 260 μ.)

Στη νότια άκρη του Πηλίου και προς το μέρος του Παγασητικού είναι ένα μεγάλο χωριό – η Αργαλαστή. Είναι απλωμένη πάνω σ' ένα πανέμορφο και κατάφυτο οροπέδιο.

Πολύ παλαιότερα, στην αρχαία εποχή, νοτιότερα της Αργαλαστής και προς το μέρος του Παγασητικού ήταν η μαγνητική πόλη Σπάλαυθρα. Για τη ρωμαϊκή όμως εποχή, καθώς και τη βυζαντινή δεν ξέρουμε τίποτα. Είναι όμως πολύ πιθανό, να ερημώθηκε ο τόπος αυτός και να έμεινε, μόνο, κανένας μικρός οικισμός. Αργότερα, όμως άκμαζε η ληστοπειρατία στο Αιγαίο, οι κάτοικοι τραβήχτηκαν ψηλότερα, στο οροπέδιο και έκτισαν το χωριό, σε μία περιοχή όπου πριν υπήρχαν μόνο καλύβες κτηνοτρόφων.

Από το σουλτανικό φερμάνι του 1761, μαθαίνουμε πως κατά τα μέσα του 18^{ου} αιώνα, η Αργαλαστή, έγινε έδρα υποδιοίκησης (καζά) και στο χωριό αυτό έδρευε ο βοεβόδας των χωριών που ήταν βακούφια. Μαθαίνουμε, ακόμα, πως στην περιφέρεια Αργαλαστής υπάγονταν και τα χωριά Νησάκι (Πρασούδα) και Ζάπιζα (Αλατάς).

Από τα πολλά ξένα τοπωνύμια, βγαίνει το συμπέρασμα πως στην περιοχή αυτή ήταν συνοικισμοί κτηνοτρόφων, Σλάβων στην αρχή και πιο ύστερα Βλάχων. Όταν καταλάβανε το Πήλιο οι Τούρκοι, θα υπήρχε ίσως αυτό που είναι η Αργαλαστή σήμερα, ένα μικρός συνοικισμός, με τον καιρό όμως ήρθαν από την Εύβοια, τη Θεσσαλία και τα νησιά πρόσφυγες και μετανάστες και έτσι τον 18^ο αιώνα η Αργαλαστή και τόπο πολύ είχε και μεγάλο χωριό ήταν. Η περιοχή της έφτανε ως το Τρίκερι.

Αφού η Αργαλαστή ήταν η πρωτεύουσα του Πηλίου, είχε τα χρόνια εκείνα μεγάλη κίνηση. Πηγαينوέρχονταν απ' όλα τα χωριά κόσμος για να λύσει τις κτηματικές και άλλου είδους διαφορές, γι' αυτό και από την Πόλη στέλνονταν τις πιο πολλές φορές βοεβόδας, που ήξερε να διοικεί τον τόπο. Μερικοί βοεβόδες, σύμφωνα με τις τοπικές παραδόσεις, έκαναν και έργα κοινής ωφέλειας, όπως δρόμους και κυρίως βρύσες. Τα έργα αυτά τα έλεγαν σεμπάτ (συχωροψύχια).

Από τον καιρό όμως που η Μακρινίτσα, η Πορταριά και η Ζαγορά ανέπτυξαν μεγάλη βιοτεχνία, η Αργαλαστή άρχισε να χάνει τα πρωτεία της. Ωστόσο όμως, μια που ήταν το μεγαλύτερο χωριό στη νότια πλευρά του Πηλίου και η ελαιοπαραγωγή της ήταν πάντα σημαντική, έπαιζε κάποιο ρόλο στην οικονομία της πηλιορείτικης περιοχής.

Από το Εικοσιένα όμως και ύστερα, άρχισε να ξεπέφτει, όχι μόνο γιατί έπαθε πολλά από τους Τούρκους, αλλά και γιατί οι ανταλλακτικές σχέσεις με το εξωτερικό, περιορίστηκαν πολύ¹⁸.

Σήμερα η Αργαλαστή είναι ένα πλούσιο χωριό, με τεράστια κτηματική, δασική και χορτολιβαδική έκταση. Είχε πάντα πλούσια εισοδήματα από αγροτικές καλλιέργειες (ελιές, σύκα, σταφύλια και γεννήματα) αλλά και από την κτηνοτροφία και την αλιεία, ενώ τους δύο τελευταίους αιώνες της Τουρκοκρατίας ανέπτυξε και τη βιοτεχνία του μεταξιού.

Ο επισκέπτης της Αργαλαστής εντυπωσιάζεται από ορισμένα νεοκλασικά αρχοντικά και από τη δροσερή πλατεία της όπου βρίσκεται ο ναός των Αγ. Αποστόλων Πέτρου και Παύλου του 1886 με το επιβλητικό κωδωνοστάσιο που έγινε κατ' απομίμηση του κωδωνοστασίου της Αγ. Φωτεινής της Σμύρνης¹⁹.

Λεφόκαστρο (γλμ. 41)

Το Λεφόκαστρο είναι επίνειο της Αργαλαστής. Έχει βαθιές ρίζες στην ιστορία, καθώς έχουν βρεθεί ίχνη κυρίως από τα παλαιοχριστιανικά χρόνια και ένα μεσαιωνικό κάστρο που έδωσε εν μέρει και το όνομά του στο νεότερο οικισμό. Σήμερα το Λεφόκαστρο διατηρεί ίχνη από την παλιά φυσιογνωμία του, καθώς ο

¹⁸ Γιάννης Κορδάτος, *Ιστορία της Επαρχίας Βόλου και Αγιάς από τα αρχαία χρόνια ως σήμερα*, Εκδόσεις 20^{ος} αιώνας, Αθήνα, σελ. 295-300.

¹⁹ *Πήλιον Όρος (Ιστορία – Παράδοση- Πολιτισμός – Περιήγηση)*, Κείμενα Κώστας Λιάπης, Εκδόσεις Εταιρεία Ανάπτυξης Πηλίου, Ζαγορά 2001, σελ. 130.

τουρισμός, που αναπτύσσεται και εδώ τα τελευταία χρόνια, είναι για την ώρα ήπιων τόνων²⁰.

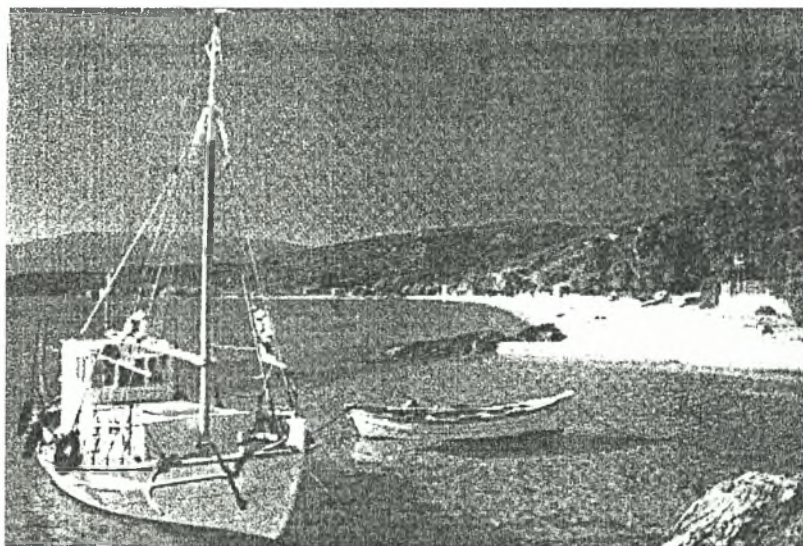
Ξινόβρυση ή Μπιστινίκα (γλμ. 47,2, υψομ. 300 μ.)

Το μικρό χωριό Ξινόβρυση χρωστάει το όνομά του στο υπόξινο νερό που αναβλύζει έξω απ' το χωριό, κοντά στη θάλασσα.

Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, η Μπιστινίκα ήταν ένα από τα χωριά του Πηλίου που πλήρωσαν με πολύ αίμα τη συμμετοχή τους στην αναθέρμανση της επανάστασης (1823) καθώς πυρπολήθηκε από τον θηριώδη Αλιό Πασά και οι κάτοικοί της ή σφάχτηκαν ή οδηγήθηκαν στα σκλαβοπάζαρα της Λάρισας.

Τα αξιοθέατα του χωριού είναι η βασιλική της Κοίμησης της Θεοτόκου (1778) και η παραλία Ποτιστικά που θεωρείται από τις καλύτερες του Νοτίου Πηλίου²¹.

Πάου – Κάλαμος

Λίγο πιο κάτω από την Αργαλαστή βρίσκεται η περιοχή της Πάου. Είναι πιθανό να πήρε το όνομά της απ' την αρχαία ελληνική λέξη πάγος = βράχος. Αυτό το ενδεχόμενο ενισχύεται απ' το γεγονός πως κάτω από το μοναστήρι του Αγίου Νικολάου βρίσκεται ένας πετρώδης λόγος. Υπάρχουν εκεί δυο ακρογιαλιές, η

²⁰ Κώστας Λιάπης, *Πήλιον Όρος, Ιστορία – Παράδοση- Πολιτισμός – Περιήγηση*, Εταιρεία Ανάπτυξης Πηλίου, Ζαγορά 2001, σελ. 130.

²¹ Κώστας Λιάπης, *Πήλιον Όρος, Ιστορία – Παράδοση- Πολιτισμός – Περιήγηση*, Εταιρεία Ανάπτυξης Πηλίου, Ζαγορά 2001, σελ. 132.

Μεγάλη και η Μικρή Πιάου, που καταλήγουν στον οικισμό Κάλαμο. Ο Κάλαμος λέγεται πως πήρε το όνομά του ή από παραφθορά του «κάναλου» δηλαδή του καναλιού που σχηματίζεται ένας μικρός χείμαρρος καθώς ενώνεται με τη θάλασσα ή από τα πολλά καλάμια που φυτρώνουν στην ακροποταμιά²².

3.3 Δήμος Σηπιάδος

Μετόχι (γλυ. 42.5, υψομ. 230 μ.)

Το Μετόχι ανήκει και αυτό στο δημοτικό διαμέρισμα του δήμου Αργαλαστής. Το χωριό αυτό χτίστηκε στην περίοδο της Τουρκοκρατίας μάλλον από κολίγους του μοναστηρίου της Παναγίας (Κοίμησης της Θεοτόκου). Αυτός είναι και ο πιθανότερος λόγος που ονομάστηκε και το ίδιο το χωριό Μετόχι. Η βάση της οικονομίας του παραδοσιακού τούτου χωριού είναι τα γεωργικά προϊόντα και κυρίως οι ελιές και το λάδι²³.

Μηλίνα (γλυ. 50)

Η Μηλίνα αποτελεί παλιά «σκάλα» του Λαύκου χάρη στον ασφαλέστατο κόρφο της το Βαλτούδι. Εδώ έχουν επισημανθεί πολλά, μεσαιωνικά κυρίως, ευρήματα ενώ στη σημερινή θέση Βίγλα ή Παλιόκαστρο, τοποθετείται και η

²² Κώστας Λιάπης, *Πήλιον Όρος, Ιστορία – Παράδοση- Πολιτισμός – Περιήγηση*, Εταιρεία Ανάπτυξης Πηλίου, Ζαγορά 2001, σελ. 133-134.

²³ Κώστας Λιάπης, *Πήλιον Όρος, Ιστορία – Παράδοση- Πολιτισμός – Περιήγηση*, ο.π., σελ. 134.

προϊστορική «τραχεία» και αμφιλίμενη Ολιζώνα, μια από τις πόλεις στις οποίες βασίλευε ο ομηρικός Φιλοκτήτης και έλαβαν μέρος στον Τρωικό Πόλεμο με επτά καράβια και 350 ερέτες και τοξότες.

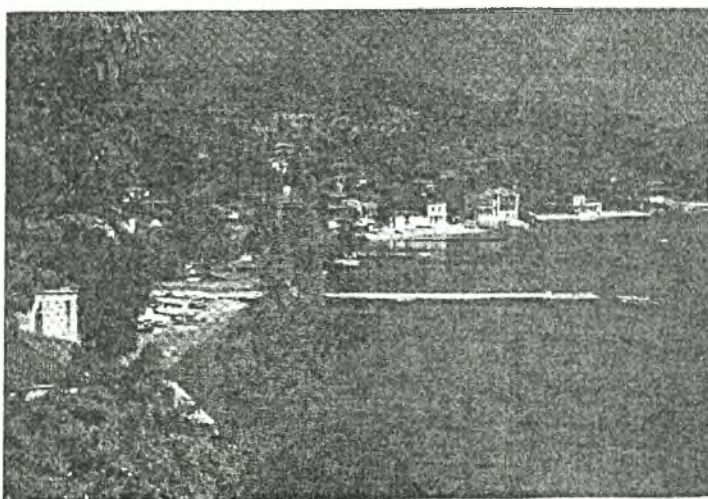
Η νεότερη ιστορία της Μηλίνας είναι επίσης ναυτική. Στο πρόσφατο παρελθόν ανέδειξε ικανούς караβοκύρηδες, ψαράδες και ναυπηγούς.

Η Μηλίνα ζούσε στη σκιά του Λαύκου ως το 1948. Τη χρονιά εκείνη έγινε ξεχωριστή κοινότητα, με τις αναγκαστικές, όμως, συνενώσεις του 1999 ξανασυνδέθηκε με το Λαύκο ως δημοτικό διαμέρισμα του δήμου Σηπιαδος με έδρα το Λαύκο.

Σήμερα η Μηλίνα κατέχει τα τουριστικά σκήπτρα στο Νότιο Πήλιο²⁴.

Χόρτο ή Χόρτος

Επίγειο της Αργαλαστής είναι το Χόρτο. Λίγο πιο πάνω, στο λόφο που λέγεται «Μπάου» υπάρχει η εκκλησία του «Αη-Νικόλα». Στην περιοχή επίσης του

²⁴ Κώστας Λιάπης, *Πήλιον Όρος, Ιστορία – Παράδοση- Πολιτισμός – Περιήγηση*, Εταιρεία Ανάπτυξης Πηλίου, Ζαγορά 2001, σελ. 135-136.

Χόρτου και στη θέση «Παγανιά» σώζεται μία ερειπωμένη εκκλησία που οι ντόπιοι την έλεγαν «Φραγκόκκλησα»²⁵.

Η ιστορία αυτού του αργαλαστιώτικου επινείου πρέπει να είναι πολύ παλιά, αφού εδώ τοποθετείται η αρχαία πολιτεία **Σπάλαυθρα** ή **Σπάλαθρα**, που έδωσε τη θέση της σε κάποιον παλαιοχριστιανικό οικισμό του 5ου και 6ου αιώνα και αργότερα στα χρόνια της Φραγκοκρατίας στον οικισμό των Λατίνων, **Λάδη**.

Ο οικισμός απέκτησε ξανά μεγάλη άνθιση στα χρόνια του μεσοπολέμου, όταν έγινε διαμετακομιστικό κέντρο για την ελιά του Νοτίου Πηλίου που μεταφερόταν με τα καϊκια²⁶.

Λαύκος (γλυμ. μέσω Μετογίου 49- μέσω Μηλίνας 56,4, υψομ. 330 μ.)

Ο Λαύκος είναι πυκνά δομημένος πάνω σε μια ράχη του ημιορεινού παρακλαδιού του Πηλίου. Είναι παλιό κεφαλοχώρι με πανοραμική θέα στον Παγασητικό που χτίστηκε στην περίοδο της Τουρκοκρατίας, τα ίδια πάνω – κάτω χρόνια που συγκροτήθηκαν και τα άλλα χωριά του Πηλίου (τέλος 15^{ου} – αρχές 16^{ου} αιώνα).

Για το όνομά του υπάρχουν τέσσερις εκδοχές: Η πρώτη θέλει το όνομα προερχόμενο από τις λεύκες, που αφθονούν στην περιοχή. Η δεύτερη από το όνομα Γλαύκος ή Λάσκος ή Λαύκος κάποιου οικιστή του. Η τρίτη του χωριού και η τέταρτη από το όνομα της πόλης LADE (Λάδη) που υπήρχε στα ριζά του στα χρόνια της Φραγκοκρατίας.

Ο Λαύκος ήταν βακούφι επί Τουρκοκρατίας που πρόκοψε κυρίως όταν στα γεωργικά, κτηνοτροφικά και αλιευτικά προϊόντα της πρωτογενούς παραγωγής προστέθηκε και το μετάξι αλλά και τα σφουγγάρια που έβγαζαν οι λαυκιώτες σπογγαλιείς, συναγωνιζόμενοι τους Τρικεριώτες.

²⁵ Γιάννης Κορδάτος, *Ιστορία της Επαρχίας Βόλου και Αγιάς από τα αρχαία χρόνια ως σήμερα*, Εκδόσεις 20ος αιώνας, Αθήνα, σελ. 309.

²⁶ Κώστας Λιάπης, *Πήλιον Όρος, Ιστορία – Παράδοση- Πολιτισμός – Περιήγηση*, Εταιρεία Ανάπτυξης Πηλίου, Ζαγορά 2001, σελ. 135.

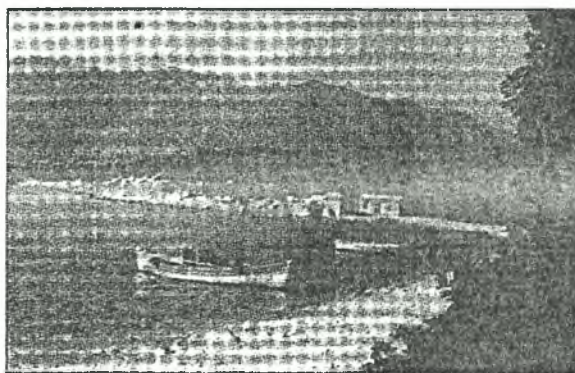

Οι λαυκιώτες διακρίθηκαν και διακρίνονται και σήμερα σε πολλούς τομείς της δημόσιας και κοινωνικής ζωής, στα γράμματα, στις επιστήμες, στις τέχνες και γενικά στον πολιτισμό, ιδιαίτερα μάλιστα στη μουσική, όπου ο Λαύκος έχει δημιουργήσει μεγάλη παράδοση, αφού, όπως είναι γνωστό, οι λαυκιώτικες ορχήστρες ήταν πάντα περιζήτητες στα «παγγύρια» του Πηλίου.

Τα αξιοθέατα του χωριού είναι τα αρχοντικά του, η κεντρική πλατεία του χωριού με την εκκλησία του Γενέσιου της Θεοτόκου (1887-1901) με το μοναδικής τέχνης νεοκλασικό καμπαναριό.

Το «Μικρό» του Λαύκου, μια από τις ωραιότερες αιμουδιές του Νοτίου Πηλίου

Η «Χονδρή άμμος» του Λαύκου.
Ασφαλέστερο λιμάνι του Νοτίου Πηλίου

Στην παραλία βρίσκεται το Μικρό και η Χοντρή Άμμος καθώς και τα Κουκουλέικα, ο Αγ. Ανδρέας και ο Μαραθιάς στην ανατολική παραλία του Παγασητικού²⁷.

Προμύρι - Οικισμός Κατηγούργη (χλμ. 62,3, υψομ. 320 μ.)

Μετά το Λαύκο, τελευταίο στη διαδρομή, βρίσκεται το Προμύρι. Ήταν κεφαλοχώρι γνωστό παλιότερα και ως «Μπρομύρι» και σπανιότερα ως «Ντομπρομίρ». Το Προμύρι είναι φωλιασμένο σε μια λαγκαδιά και δίνει την αίσθηση κρυψώνας, γεγονός που επιβεβαιώνεται και ιστορικά αφού οι κάτοικοί του μετοίκησαν εκεί από την κοντινή Λύρη εξαιτίας των πειρατών.

²⁷Κώστας Λιάπης, *Πήλιον Όρος, Ιστορία – Παράδοση- Πολιτισμός – Περιήγηση*, Εταιρεία Ανάπτυξης Πηλίου, Ζαγορά 2001, σελ. 137-138.

Κατά την Τουρκοκρατία υπήρξε βακούφι με τεράστια αγροτική έκταση και ανεπτυγμένη οικονομία, βασισμένη κυρίως στις ελιές, το λάδι, τα σύκα, τα σταφύλια αλλά και το μετάξι. Οι Προμυριώτες είχαν ουσιαστική συμβολή στα επαναστατικά κινήματα του Πηλίου και κυρίως στον ξεσηκωμό του '21 και γι' αυτό στις 8 Μαΐου του 1823 έγινε παρανάλωμα του πυρός και οι κάτοικοι του σφάχτηκαν από τον θηριώδη Αλιό Πασά ή σύρθηκαν αιχμάλωτοι στα σκλαβοπάζαρα της Λάρισας.

Το σημερινό Προμύρι συνεχίζει να στηρίζει την οικονομία του στην αγροτική παραγωγή και κυρίως στις ελιές και στο λάδι. Δεν ξεχνά, όμως, την παλιά ιστορική και πολιτιστική του κληρονομιά. Γι' αυτό δραστηριοποιούνται οι πολιτιστικοί φορείς του χωριού αλλά και των οικισμών του.

Αξιοθέατα του χωριού, εκτός από κάποια νεοκλασικά αρχοντικά, είναι η τρίκλιτη, η δυσπρόσιτη βασιλική της Κοίμησης – Εισόδια της Θεοτόκου που χτίστηκε στα 1767. Πολλά ιστορικά και παραδοσιακά μνημεία θα δει ο επισκέπτης της περιοχής στους οικισμούς της στις άλλες τοποθεσίες της περιοχής. Στην παραλιακή θέση Θεοτόκου τοποθετείται η αρχαία πόλη Σηπιάδα. Στον οικισμό της Λύρης υπάρχει άλλος ναός της Παναγιάς, χτισμένος στο τέλος του 17^{ου} αιώνα. Στη θέση Μαΐσγες βρίσκεται ο ναός του Γενέσιου της Θεοτόκου από το 1800. Στην παραλία Καστρί, πάνω στο βράχο – κάβο της Κεφάλας, η τοπική παράδοση τοποθετεί μικρό βενετσιάνικο κάστρο, που έδωσε και την αντίστοιχη ονομασία στον εκεί σημερινό μικρό τουριστικό οικισμό.

Στον Κατηγιώργη, μικρό ψαράδικο οικισμό, υπάρχουν τα «ταμπούρια του Ζορμπά», του Προμυριώτη ήρωα του 1821 σ' ένα δασάκι πάνω από την αμμουδιά.

Τέλος, στη θέση Βοδίν υπάρχει το παλιό μοναστήρι του Αγ. Σπυρίδωνα (1772-1834) που λειτούργησε τα τελευταία χρόνια ως γυναικεία μονή αλλά σήμερα έχει εγκαταλειφθεί²⁸.

Οικισμός του Προμυρίου είναι ο **Κατηγιώργης**. Είναι ένας μικρός ψαράδικος οικισμός που εξελίσσεται σε τουριστικό θέρετρο.

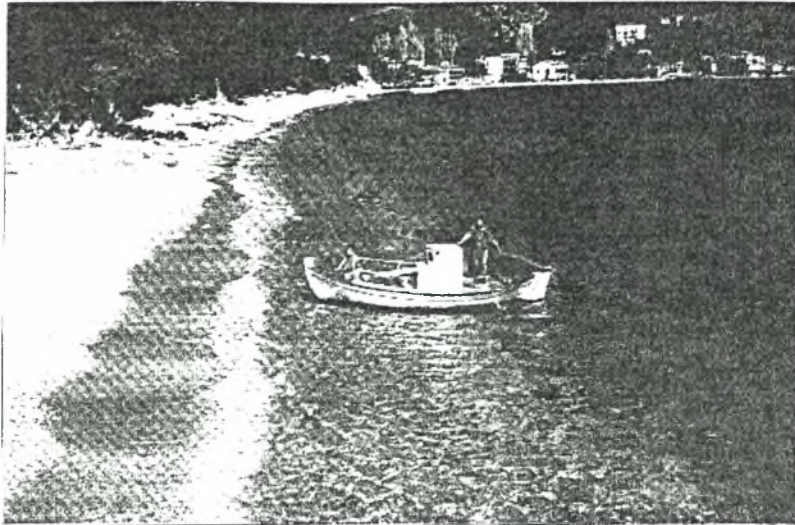
Επίσης στη θέση **Βοδίν** υπάρχει το παλιό, πρωτοχτισμένο στα 1772 και ανακαινισμένο στα 1834 μοναστήρι του Αγίου Σπυρίδωνα που λειτούργησε τα τελευταία χρόνια ως γυναικεία μονή, αλλά σήμερα έχει εγκαταλειφθεί²⁹.

Πλατανιάς

Γνωστή παλιά «σκάλα» και οικισμός του Προμυρίου, ο Πλατανιάς έχει πάρει το όνομά του από τα πολλά και μεγάλα πλατάνια του. Ο οικισμός είναι γνωστός μ' αυτό το όνομα από το 1799. Όμως, όπως δείχνουν κάποια ευρήματα, πρέπει να ήταν κατοικημένος από τα προχριστιανικά χρόνια.

²⁸ Κώστας Λιάπης, *Πήλιον Όρος, Ιστορία – Παράδοση- Πολιτισμός – Περιήγηση*, Εταιρεία Ανάπτυξης Πηλίου, Ζαγορά 2001, σελ. 139-141.

²⁹ Κώστας Λιάπης, *Πήλιον Όρος, Ιστορία – Παράδοση- Πολιτισμός – Περιήγηση*, ο.π., σελ. 142.

Ο Πλατανιάς έχει ιστορία ως ψαράδικο καταφύγιο αλλά και ως θαλάσσιο διαμετακομιστικό κέντρο³⁰.

3.4 Κοινότητα Τρίκεριου

Τρίκερι (γλμ. 80, υψομ. 280 μ.)

Η οδική διαδρομή Μηλίας – Τρίκερι είναι μαγευτική χάρη στις μαγευτικές ακρογιαλιές του Μαραθια, της Τζάστενης και της Παναγιάς που ξετυλίγουν τις πανέμορφες δαντέλες τους πλάι στο δρόμο.

³⁰ Κώστας Λιάπης, *Πήλιον Όρος, Ιστορία – Παράδοση- Πολιτισμός – Περιήγηση*, Εταιρεία Ανάπτυξης Πηλίου, Ζαγορά 2001, σελ. 142-143.

Το Τρίκερι μας περιμένει ψηλά, γαντζωμένο κατάκορφα στον βραχώδη και κατάξερο λόφο του. Είναι χωριό πυκνοδομημένο, με μεγάλη ναυτική παράδοση και με νησιώτικη φυσιογνωμία.

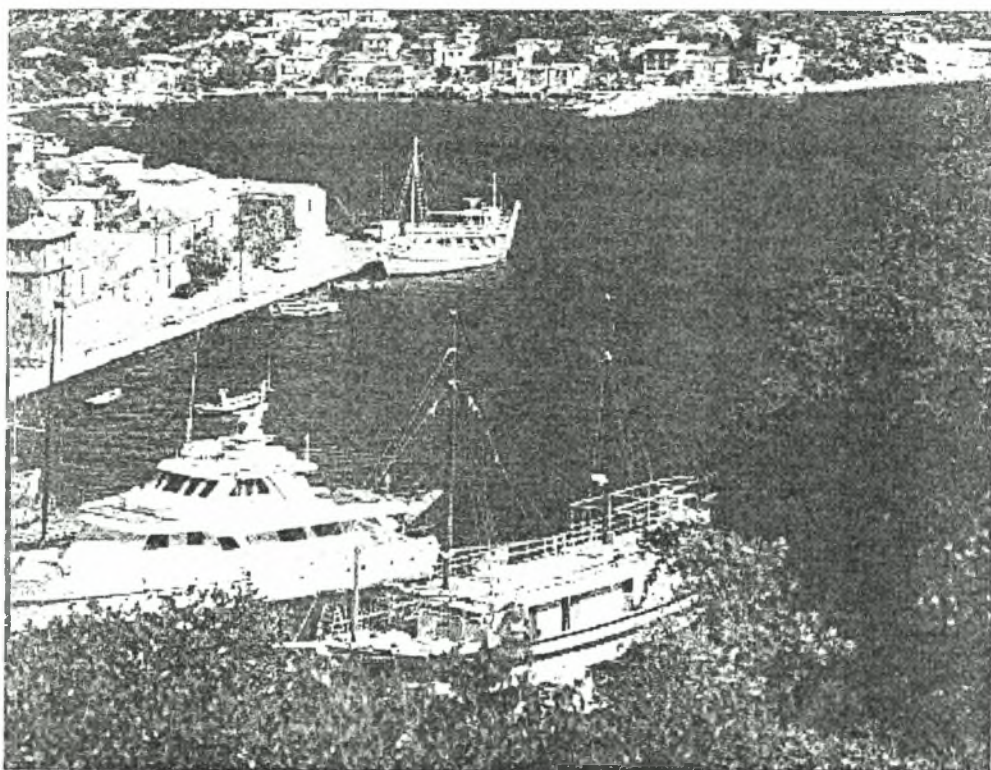
Κατά την τοπική παράδοση, που δεν πρέπει ν' απέχει από την ιστορική πραγματικότητα, οι παλιότεροι κάτοικοι ζούσαν στο νησί Παλιά Τρίκερι αλλά λόγω των συχνών πειρατικών επιδρομών αναγκάστηκαν να το εγκαταλείψουν και να μεταφέρουν πρόχειρα τις εστίες τους αρχικά στην απέναντι στεριανή θέση Χτίσματα και λίγο αργότερα στο χώρο γύρω απ' την πηγή Γεροδέντρι, κοντά στο σημερινό οικισμό Κότες.

Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας το Τρίκερι δεν υπαγόταν διοικητικά στα «βακούφια» ή στα «χάσια» του Πηλίου αλλά κατευθείαν στον Καπουδάν Πασά, ενώ εκκλησιαστικά ήταν εξαρτημένο από τον επίσκοπο της Σκοπέλου. Κατ' εξοχήν θαλασσοχώρι το Τρίκερι σ' όλα τα χρόνια της ιστορίας του, με ικανότατους και ριψοκίνδυνους ναυτικούς, ψαράδες και σφουγγαράδες, εξελίχθηκε σε αξιόλογη ναυτική δύναμη στα προεπαναστατικά χρόνια. Στα χρόνια της πηλιορείτικης επανάστασης το Τρίκερι έγινε επανειλημμένα επίκεντρο σκληρών συγκρούσεων ανάμεσα στους επαναστάτες και τους Τούρκους, ενώ τα τρικεριώτικα καράβια έπαιξαν σημαντικότατο ρόλο, με κορυφαίο πρωταγωνιστή ανάμεσα στους καπεταναίους τον ατρόμητο καπετάν Κουτμάνη, που μετά από ναυμαχία έπεσε στα χέρια των Τούρκων και κρεμάστηκε στην Πόλη. Απομεινάρια της αλλοτινής εκείνης ακμής και δόξας του Τρίκερι είναι κάποια απ' τα τριώροφα πυργόσπιτα των παλιών καπεταναίων.

Ανάμεσα στα αξιοθέατα του χωριού δεσπόζει η βασιλική της Αγ. Τριάδας (18^{ος} αιώνας) όπου ο επισκέπτης μπορεί να δει, εκτός από ένα θαυμάσιο ξυλόγλυπτο τέμπλο και ένα κομμάτι από το «θρόνο» του Μ. Ναπολέοντα, που, όπως λένε οι Τρικεριώτες, το αγόρασαν στην Βαρκελώνη και το έφεραν στο χωριό συμπατριώτες τους. Εντυπωσιακά, επίσης, είναι τα ιδιαίτερα στενά και γραφικά καλντερίμια, οι νησιώτικες φορεσιές (καθημερινές και γιορτινές), που επιμένουν να τις φορούν πολλές γυναίκες του χωριού ακόμα και σήμερα, και κυρίως τα λαογραφικά δρώμενα του τρικεριώτικου γάμου, της γιορτής των Βαΐων, της Πρωτομαγιάς και της εβδομάδας της Διακαινησίμου, με καθημερινούς χορούς στη μεγάλη πλατεία του χωριού – ιδιαίτερα στη γιορτή της Ζωοδόχου Πηγής και την Κυριακή του Θωμά – από τις γιορτινοντυμένες με τη βαριά παραδοσιακή και χρυσοποίκιλη «ντυμασιά» τους.

Σήμερα, όπως και στο παρελθόν, το Τρίκερι, μαζί με τους οικισμούς του Αγ. Κυριακή, Κότες και Παλιά Τρίκερι, αποτελεί αυτόνομη κοινότητα³¹.

³¹ Κώστας Λιάπης, *Πήλιον Όρος, Ιστορία – Παράδοση- Πολιτισμός – Περιήγηση*, Εταιρεία Ανάπτυξης Πηλίου, Ζαγορά 2001, σελ. 144-146.

Παλιά Τρίκερι

Παλιά Τρίκερι ονομάζεται το κατάφυτο από λιόδεντρα νησί που βρίσκεται μέσα στον Παγασητικό Κόλπο και σε απόσταση που δεν ξεπερνά το μισό ναυτικό μίλι από τη μύτη που καταλήγει η μαγνησιακή χερσόνησος, κοντά στο ακρωτήριο Τραχήλι. Το νησί αυτό είναι γνωστό από τα προχριστιανικά χρόνια ως **Κικύνηθος**, όνομα που έφερε και η πόλη που ήταν χτισμένη πάνω σ' αυτό. Σύμφωνα με την παράδοση εδώ προσάραξε η «Αργώ» του Ιάσονα για να την ασφαλώσουν οι ναύτες της προκειμένου να μπορέσει να συνεχίσει το ταξίδι της για την Κολχίδα.

Σαφή ίχνη αρχαίου ή μεσαιωνικού οικισμού δεν υπάρχουν. Ενδέχεται όμως να υπήρχε ένας τέτοιος οικισμός και να βούλιαξε στη θάλασσα τα χρόνια των μεγάλων σεισμών του 6^{ου} μ.Χ. αι. όταν τα παλιρροϊκά κύματα κάλυψαν τις παραλίες του Παγασητικού. Σ' αυτό συνηγορούν, αμυδρά, κάποια οικοδομικά λείψανα που υπάρχουν στα ρηγά της Αγίας Σοφίας στη δυτική πλευρά του νησιού.

Το νησί υπέφερε πολύ στα υστερομεσαιωνικά αλλά και στα πρώτα χρόνια της τουρκοκρατίας από τους πειρατές. Αυτοί έγιναν η αιτία να εγκαταλείψουν οι κάτοικοι το νησί, να περάσουν απέναντι και να χτίσουν το Τρίκερι.

Στα δυτικά απ' τα Παλιά Τρίκερι βρίσκεται και το μικρό νησάκι **Πιθού**, έχοντας σχεδόν κολλητά σ' αυτό μια πολύ μικρή βραχονησίδα. Τα νησάκια αυτά είναι γνωστά ως **Μικρά**³².

---

³² Κώστας Λιάπης, *Πήλιον Όρος, Ιστορία – Παράδοση- Πολιτισμός – Περιήγηση*, Εταιρεία Ανάπτυξης Πηλίου, Ζαγορά 2001, σελ. 148-149.

4. ΝΟΟΤΡΟΠΙΕΣ – ΗΘΗ – ΕΘΙΜΑ – ΓΙΟΡΤΕΣ

Μέσα από την αναφορά στα χωριά του Νοτίου Πηλίου, τόσο από γεωγραφική όσο και από οικονομική, ιστορική και τουριστική οπτική, μπορεί καθένας να σχηματίσει μια εικόνα για τους ανθρώπους που κατοίκησαν και κατοικούν μέχρι σήμερα το Πήλιο³³.

Το Νότιο Πήλιο είναι μια ιδιαίτερη περίπτωση στον ευρύτερο χώρο της περιοχής. Συνδυάζει το βουνό με τη θάλασσα, τον πλούτο της ηλιορείτικης γης με την αφθονία του θαλάσσιου κόσμου. Οι κάτοικοι του Νοτίου Πηλίου γνώρισαν τόπους μακρινούς και διαμόρφωσαν αντιλήψεις και νοοτροπίες διαφορετικές από τους υπόλοιπους κατοίκους της περιοχής. Γέμισαν το μυαλό τους και την ψυχή τους με νέες ιδέες που ενσωματώθηκαν αρμονικά στον ευρύτερο χώρο των χωριών του Πηλίου.

Αυτές οι νοοτροπίες, αυτά τα ήθη και έθιμα, αυτές οι εορταστικές εκδηλώσεις θα παρουσιασθούν στο κεφάλαιο που ακολουθεί με όσο το δυνατόν πιο σαφή και περιεκτικό τρόπο.

4.1 Εκπαίδευση – Γυναίκες και σχολείο

Η ανάγκη της παιδείας έγινε αισθητή μέσα από την αφύπνιση των παραγωγικών δυνάμεων του Πηλίου, την ανάπτυξη του εμπορίου και της ναυτιλίας και την καλλιέργεια σχέσεων με τα πολιτισμένα κέντρα της Ευρώπης.

Οι ξενιτεμένοι Πηλιορείτες είναι φορείς αυτού του νέου πνεύματος, αφού οι ίδιοι γνωρίζουν εκπαιδευτήρια στην Ευρώπη και παρακολουθούν μια νεολαία προχωρημένη σ' άλλα επίπεδα. Το νέο πνεύμα που διαμορφώνει ο ξενιτεμένος Πηλιορείτης αποκρυσταλλώνει και την πίστη στην βαρύνουσα επίδραση της παιδείας για τη βελτίωση και τον εξευγενισμό της ζωής.

Αρχικά τα προγράμματα των μαθημάτων καταρτίζονταν από την Μητρόπολη, και όπως ήταν επόμενο, δινόταν προτεραιότητα στα θρησκευτικά. Ήταν προγράμματα άσχετα με τη ζωή και την επιστημονική γνώση. Βέβαια μια αιτία της χαμηλής εκπαίδευσης ήταν και η λειπή μόρφωση των δασκάλων της εποχής που έπρεπε, ωστόσο, να αποσπούν το σεβασμό των μαθητών. Οι δάσκαλοι, από το 1850

---

³³ Γιώργος Θωμάς, *Ο πολιτισμός του Πηλίου στα χρόνια της τουρκοκρατίας*, Εκδόσεις Ωρες, σελ. 83-88.

και ύστερα, γνώριζαν αρκετά καλά την ελληνική γλώσσα, δίδασκαν όμως εμπειρικά και καθόλου επιστημονικά. Πέρα απ' αυτό, συμπεριφέρονταν άγρια και σκληρά στους μαθητές τους. Φυσικά τον πρώτο λόγο είχε η πασίγνωστη βέργα ή ο χάρακας. Οι εξετάσεις των μαθητών γίνονταν στο τέλος της σχολικής χρονιάς μπροστά σε σύναξη των χωρικών και έπαιρναν πανηγυρικό χαρακτήρα. Εξεταστές ήταν όχι οι δάσκαλοι μα οι προύχοντες και οι γραμματισμένοι του χωριού. Φόβος και τρόμος κυριέυε τους μαθητές μήπως και δεν ανταποκριθούν στα ερωτήματα των προκρίτων. Ο φόβος κυριαρχούσε και στο δάσκαλο, επειδή το καλό όνομα που θα έπαιρνε στο χωριό, ήταν πάντα συνυφασμένο με το βαθμό των επιτυχημένων απαντήσεων, που θα έδιναν οι μαθητές του. Οι πρόκριτοι θα κανόνιζαν αν θα τον κρατούσαν και άλλη χρονιά.

Το πρώτο οργανωμένο παρθεναγωγείο του Πηλίου άρχισε να χτίζεται στα 1852 με δαπάνη του πλούσιου Ζαγοριανού Ιωάννη Κασσαβέτη που ζούσε στη Σύρο. Η φοίτηση όμως των κοριτσιών ήταν περιορισμένη τόσο στη Ζαγορά όσο και στα λιγοστά χωριά που ιδρύθηκαν αργότερα παρθεναγωγεία. Οι παλιές προλήψεις, ήταν ακόμα ισχυρές και στο Πήλιο. Είναι γεγονός, όμως, ότι με την απελευθέρωση της περιοχής από τους Τούρκους στα 1881, όλα τα πηλιορείτικα χωριά είχαν από ένα τουλάχιστον σχολείο³⁴.

Στο Λαύκο, οι κάτοικοι διακρίνονταν για την φιλοτιμία, την εργατικότητα, την εξυπνάδα και την δημιουργικότητά τους. Μ' αυτά τα προσόντα δεν ήταν δυνατόν να παραμελήσουν τα γράμματα. Αισθητά βοήθησαν στον τομέα αυτό και οι συμπατριώτες, που εκπατρίστηκαν στην Κωνσταντινούπολη, για να δουν καλύτερες μέρες. Δεν ξέχασαν όμως την γενέτειρά τους. Ίδρυσαν σύλλογο για την προστασία των γραμμάτων με την ονομασία «Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης Λαύκου»³⁵. Το 1907 χτίστηκε και το παρθεναγωγείο, λίγο πιο πίσω από την εκκλησία, το οποίο κατεδαφίστηκε ελλείψει μαθητών και στη θέση του εγκαταστάθηκε η παιδική χαρά.

Δείγμα προοδευτικότητας, αλλά και οικονομικής ευχέρειας αποτελεί και το χοροδιδασκαλείο που ιδρύθηκε στο Λαύκο το 1930. Πολλοί κομψενόμενοι νέοι της εποχής (1930) έσπευδαν στον χοροδιδασκαλείο, για να μνηθούν στους ευρωπαϊκούς κυρίως χορούς της εποχής (ταγκό, φοξ, βαλς κλπ.). Οι νέοι χορευτές επιδείκνυαν με περηφάνια τις χορευτικές τους προόδους στις διάφορες οικογενειακές συγκεντρώσεις και τα πανηγύρια του χωριού.

³⁴ Γιώργος Θωμάς, Ο πολιτισμός του Πηλίου στα χρόνια της τουρκοκρατίας, Εκδόσεις Ωρες, σελ. 92.

³⁵ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, Εκδόσεις Η Δράση, Αθήνα 1996, σελ. 90-92.

Όσον αφορά τη θέση της γυναίκας στην εκπαίδευση τα στοιχεία είναι εντυπωσιακά. Η ίδρυση και το γρήγορο κλείσιμο των παρθεναγωγείων δηλώνει την αποχή των γυναικών από την εκπαίδευση. Μια νέα κοπέλα που μάθαινε γράμματα έκανε το πρώτο βήμα στο δρόμο της διαφθοράς. Ανάμεσα στις αξίες της εποχής υπάρχει μια που μοιάζει να μην έχει κλονιστεί διόλου από τον «εκμοντερνισμό»: είναι ο δισταγμός των γονιών να αφήσουν τα κορίτσια τους να σπουδάσουν. Ωστόσο, όλοι οι δάσκαλοι συμφωνούν πως τα κορίτσια είναι καλύτερες μαθήτριες από τα αγόρια. Είναι πιο προσεκτικά, πιο πειθαρχημένα, προετοιμάζουν πιο ευσυνειδήτητα τα μαθήματά τους. Είναι αλήθεια πως δεν παρακινούνται για να κάνουν άλλα πράγματα. Γιατί μόλις γυρίσουν στο σπίτι, δεν έχουν πια το δικαίωμα να ξαναβγούν. Από τα πέντε ή έξι παιδιά, κατά μέσο όρο, που προχωρούν στο γυμνάσιο, ένα ή δύο είναι κορίτσια. Όχι πως οι δάσκαλοι δεν προτείνουν περισσότερες, όμως οι γονείς αρνούνται να τις στείλουν. Μερικοί το λένε καθαρά πως το γυμνάσιο δεν κάνει για μια κοπέλα. Πρέπει να μείνει στο σπίτι για να μάθει να γίνει καλή νοικοκυρά. Η γνώση συνεπάγεται ανεξαρτησία. Οι γυμνασιώπαιδες γίνονται αυθάδεις απέναντι στους γονείς τους. Μορφώνοντας τα κορίτσια, θα ήταν σαν να τους δίνουν εξουσία και αυτό δεν άρεσε σε κανένα πατέρα της εποχής.

4.2 Εργασία – Γυναίκες και εργασία

Οι κύριες ασχολίες των κατοίκων του Νοτίου Πηλίου ήταν η γεωργία, η κτηνοτροφία και η αλιεία. Οι εργασίες αυτές ήταν συνήθως αποκλειστική υπευθυνότητα των ανδρών. Οι γυναίκες, όμως, έπαιζαν το δικό τους ρόλο στην οικονομική ζωή του τόπου. Έκαναν τις πιο ελαφριές δουλειές όπως το σκάψιμο, το σκάλισμα, το φύτεμα και το πότισμα. Βέβαια οι ασχολίες της νοικοκυράς δεν ήταν καθόλου εύκολες εξαιτίας της έλλειψης ανέσεων. Το ζύμωμα του ψωμιού ήταν μια αρκετά κοπιαστική δουλειά, μαζί με το ψήσιμο στο φούρνο, που γινόταν απαραίτητα μια φορά την εβδομάδα ή και πιο σύντομα, ανάλογα με τον αριθμό των μελών της οικογενείας³⁶.

Άλλη δραστηριότητα των γυναικών ήταν η υφαντική. Το βασικό όργανο ύφανσης και κατασκευής υφασμάτων ήταν ο αργαλειός. Φυσικά χρειαζόταν κάποια εμπειρία για την ύφανση στον αργαλειό, την οποία αποκτούσαν ορισμένες επιδέξιες

³⁶ Μαρί – Ελιζαμπέτ Αντμάν, Βία και πονηριά, άντρες και γυναίκες σ' ένα ελληνικό χωριό, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1987, σελ. 165-167.

γυναίκες, οι οποίες σε αρκετές περιπτώσεις πληρώνονταν για να υφάνουν τρίτων, όπως πληρώνονταν συχνά και οι κεντήστρες. Στον αργαλειό υφαίνονταν: κλίμια, στιγάδια, σεντόνια, καρπέτες, κουρέλες, πετσέτες, βελέντζες, φουστάνια και παντελόνια. Ο αργαλειός, που ήταν δείγμα της αξιάδας και της νοικοκυρωσύνης της οικοδέσποινας και έπαιξε σημαντικό ρόλο στην εξυπηρέτηση του νοικοκυριού, κατέληξε σήμερα ένα μουσειακό είδος³⁷.

Τα νυχτέρια, η νυχτερινή εργασία στο σπίτι μιας οικογένειας ήταν μια ευκαιρία για συναισθηματική και κοινωνική επαφή. Οι νοικοκυρές ασχολούνταν με το πλέξιμο, το γνέσιμο, το ράψιμο ή τον αργαλειό. Εκεί είχαν τη χαρά να τραγουδήσουν, να αφηγηθούν παραμύθια και να φάνε όλες μαζί συζητώντας με όσο το δυνατό περισσότερη ελευθερία.

Σπάνια οι γυναίκες εργάζονταν επαγγελματικά. Μερικές ασχολούνταν με την ταπητουργία ή την μοδιστρική που δεν είναι τίποτε παραπάνω από μία πιο συχνή και πιο ποικίλη εξάσκηση μιας τέχνης που πρέπει να κατέχει κάθε καλή νοικοκυρά. Τα χρήματα που κερδίζουν και από τα οποία πρέπει να δίνουν λογαριασμό στους γονείς δεν αρκούν για να δώσουν στα κορίτσια μια πραγματική αυτονομία: φτάνουν ίσα – ίσα για να αγοραστεί κάποιο κομμάτι που θα συμπληρώσει τα προικιά. Οι νέες κοπέλες εγκαταλείπουν την εργασία τους όταν παντρεύονται.

4.3 Η διαπαιδαγώγηση των παιδιών

Το πληροίτικο σπίτι δεν θα το δούμε μόνο σαν χώρο σκληρής εργασίας των μελών της οικογένειας. Θα το αντιμετωπίσουμε και ως μια ζεστή φωλιά με υψηλού βαθμού συναισθηματική θερμοκρασία και άλυτους δεσμούς μεταξύ των ενοίκων. Στη σύσταση μιας τέτοιας ατμόσφαιρας συνέβαλλαν και η συγκατοίκηση όχι μόνο γονιών και παιδιών αλλά και του παππού και της γιαγιάς και της παραγιαγιάς. Μέσα στο ίδιο σπίτι έρχονταν και κατοικούν νυφάδες ή σώγαμπροι, γεννιούνται παιδιά και πεθαίνουν άνθρωποι, γίνονται αρραβώνες και γάμοι και γιορτές και ξεφαντώματα και το συναισθηματικό κλίμα πλουτίζεται, το σπίτι διατηρεί πολύ ανθρώπινο τόνο. Το σπίτι διατηρούσε και μια μορφή εκπαιδευτηρίου όπου μεταγγιζόταν στους νεότερους οι εμπειρίες των παλαιότερων.

---

³⁷ Γιώργος Θωμάς, Ο πολιτισμός του Πηλίου στα χρόνια της τουρκοκρατίας, Εκδόσεις Ωρες, σελ. 424-428.

Η μικρή αυτή κοινωνία ήταν οργανωμένη με άγραφους νόμους και ακολουθούσε τον ηθικό κώδικα της εποχής της. Υπήρχε πειθαρχία και σεβασμός των μικρότερων στην ηλικία από τους μεγαλύτερους και ακόμα καταμερισμός εργασίας, αλλά και μια συνείδηση των καθηκόντων μέσα και έξω από την κατοικία. Πάμπολλες φορές βέβαια άντρες και γυναίκες συνεργάζονταν στον ίδιο κύκλο δουλειάς αλλά ποτέ ο άντρας δεν καταπιανόταν με τις δουλειές του σπιτιού.

Βέβαια τον πρώτο λόγο τον είχε ο άντρας, ο «αφέντης». Αυτός έπαιρνε το μεγαλύτερο βάρος για την προστασία της τιμής της οικογενείας. Η γυναίκα έπρεπε πάντα να «υποχωρεί». Είχε και μία συνείδηση κατωτερότητας σε σχέση με τον άντρα και η θέση της υποταγής θεωρούνταν αρετή.

Τα παιδιά βρίσκονταν σε μια θέση απόλυτης εξάρτησης απ' τους μεγαλύτερους. Συμπαθέστερο ήταν βέβαια το αγόρι – ο συνεχιστής του ονόματος του σπιτιού – γι' αυτό και ανέβαινε στο επίπεδο μιας διαφορετικής φροντίδας. Ακόμα και οι γυναίκες που γεννούσαν αγόρια περνούσαν σε μια άλλη περιοχή εκτίμησης.

Πέρα από τα μέλη της οικογένειας, ένα γερό στήριγμα ελπίδας για όλους αποτελούσαν οι συγγενείς, οι γείτονες, οι κουμπάροι, οι φίλοι και οι συμπέθεροι. Όλοι αυτοί βρίσκονταν σε μια κατάσταση ετοιμότητας για την προφορά της αναγκαίας βοήθειας, υλικής και ηθικής.

Η διαπαιδαγώγηση των παιδιών είναι ευθύνη της γυναίκας, κάτω από την υψηλή εποπτεία του πατέρα. Είναι υπεύθυνη για την αγωγή των κοριτσιών μέχρι το γάμο τους και των αγοριών μέχρι την ηλικία των δώδεκα χρόνων: από την ηλικία αυτή περνούν κάτω από την άμεση εποπτεία του πατέρα.

Τα πρότυπα συμπεριφοράς για τα κορίτσια και τα αγόρια ήταν διαφορετικά αλλά τα παιχνίδια τους κοινά. Σ' ότι αφορά τις κοπέλες, από τα επτά με οκτώ χρόνια γνωρίζουν τα όρια του χώρου μέσα στον οποίο έχουν δικαίωμα να κινούνται: ο δρόμος για το σχολείο, για το μπακάλικο, για τα χωράφια όπου συνοδεύουν τους γονείς τους, το σπίτι τους και η αυλή του.

Τα αγόρια δεν μαθαίνουν και πολλά πράγματα. Μονάχα μετά την αποφοίτησή τους από το δημοτικό αρχίζουν να συνοδεύουν συστηματικά τον πατέρα τους στα χωράφια.

4.4 Παιδικά παιχνίδια

Κοντά στα πάμπολλα στοιχεία που μεταβιβάζονταν ως παράδοση στα πηλιορείτικα χωριά, είναι και τα παιχνίδια του παιδιού.

Τα παιχνίδια χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες:

1. Τα ατομικά, 2. Τα δυαδικά, 3. Τα ομαδικά είτε των αγοριών είτε των κοριτσιών. Τα αγόρια έπαιζαν πάντα χωριστά από τα κορίτσια, τουλάχιστον από τα πέντε – έξι τους χρόνια³⁸.

Ατομικά παιχνίδια:

- α) Μουσικά: σφυρίχτρες από καλάμι ή από κορμό καλαμποκιάς ή από διάφορα φύλλα
- β) Αθύρματα: γίνονται με διάφορους συνδυασμούς π.χ. κουμπί περασμένο μέσα σε δύο τεντωμένες κλωστές για να γυρίζει γύρω – γύρω
- γ) Παιχνίδια με ζώα: π.χ. τζιτζίκια, χρυσόμυγες, χελώνες
- δ) Παιχνίδια με φούσκες ζώων και σαπουνάδες
- ε) Πολεμικά παιχνίδια: π.χ. σφεντόνες, πλαστήρια (για να πιάνουν πουλιά)
- στ) Πειραχτικά παιχνίδια
- ζ) Φαναράκια για τη νύχτα της Ανάστασης
- η) Μιμητικά π.χ. μίμηση ζώων
- θ) Κινητικά π.χ. σχοινάκι των κοριτσιών, τόπι.

Δυαδικά παιχνίδια:

- α) Αμοιβαία π.χ. παλαμάκια, βουβός, αγέλαστος
- Υμπατοπαίχνια, τραμπάζες, πετροπαίχνιδα, караβάκια

Ομαδικά παιχνίδια:

- α) Παιχνίδια εναλλαγής π.χ. τυφλόμυγα, δαχτυλίδι, «γύρω – γύρω όλου»
- β) Κοινωνικά π.χ. μίμηση εργασιών μεγάλων
- γ) Παιχνίδια – αθλήματα π.χ. άρση βαρών, πάλεμα, άλματα π.χ.
- δ) Διαλογικά: π.χ. κολοκυθιά
- ε) Παιχνίδια – χτυπήματα: π.χ. «τζίζ»
- στ) Δεξιοτεχνικά: π.χ. τριώτης, ευνιάρια
- ζ) Ελεγκτικά: π.χ. «πετάει – πετάει»
- η) Εστιακά: π.χ. κυνηγητό, κρυφτό

³⁸ Γιώργος Θωμάς, Ο πολιτισμός του Πηλίου στα χρόνια της τουρκοκρατίας, Εκδόσεις Ωρες, σελ. 468-471.

θ) Αντιμετωπικά: π.χ. σκλαβάκια, «περνάει – περνάει η μέλισσα»

ι) Παιχνίδια με ξύλα: π.χ. τσιλικά

κ) Πηδήματα- καβάλες

λ) Κερδοσκοπικά: π.χ. «ήλιος και βροχή», «φίτσιος»

Τα παιχνίδια αυτά εντοπίστηκαν με μεγαλύτερη ευκολία στο Προμύρι.

4.5 Οικογενειακή οργάνωση

Προξενιά – αρραβώνες – γάμοι

Μια τόσο σοβαρή υπόθεση όσο ο γάμος δεν θα μπορούσε να αφηθεί στην ελεύθερη κρίση των παιδιών. Το ζητούμενο δεν είναι τα αισθήματα. Ο συζυγικός έρωτας δεν είναι παρά ένα συμπλήρωμα συχνά όψιμο, στο γάμο και όχι ο επιδιωκόμενος σκοπός. Ο σκοπός είναι η οικονομική βάση που θα επιτρέψει στο νεαρό ζευγάρι να αρχίσει τη νέα του ζωή, να διατηρήσει και αν είναι δυνατό να αυξήσει, την περιουσία, εδραιώνοντας έτσι το, μικρότερο και μεγαλύτερο, κοινωνικό γόητρο της οικογένειας³⁹.

Η σύσταση ενός καινούργιου ζευγαριού με σκοπό το γάμο, ήταν αποτέλεσμα μεσολάβησης κάποιων ειδικών γυναικών, τις πιο πολλές φορές ηλικιωμένων, που αποκαλούνταν «προξενήτρες» ή «προξενήτρια». Κάθε χωριό, ανάλογα με τον πληθυσμό του, διέθετε τρεις, τέσσερις ή πέντε τέτοιες γυναίκες. Όταν οι πατεράδες αδυνατούσαν μόνοι τους να πετύχουν την αποκατάσταση των παιδιών τους, απευθύνονταν σε μια από τις προξενήτρες. Τα στοιχεία που επηρεάζουν την προξενήτρα ήταν το κοινωνικό επίπεδο, το «σόι» και τα «έχοντα». Στο Πήλιο τα «τζάκια», η καταγωγή, είχαν μεγάλη σημασία. Όταν οι πληροείτες έλεγαν ότι κάποιες είναι από παλιό τζάκι, εννοούσαν ότι η οικογένεια υπάρχει στο χωριό τουλάχιστον τρεις γενιές.

Η προίκα είναι ένας σημαντικός θεσμός στο Πήλιο. Ένα «συνοικέσιο» θα μπορούσε να χαλάσει αν οι γονείς των παιδιών δεν συμφωνούσαν στην προίκα. Απροίκιστο κορίτσι δεν νοούνταν. Η προίκα είναι σημαντικό βοήθημα στο ξεκίνημα του νέου ζευγαριού ενώ παράλληλα προστατεύει την περιουσία της γυναίκας. Μια συνηθισμένη προίκα το 1975 ήταν 3 στρέμματα γης, ένα σπίτι και 2000 δρχ. μετρητά.

³⁹ Μαρί – Ελιζαμπέτ Αντμάν, Βία και πονηριά, άντρες και γυναίκες σ' ένα ελληνικό χωριό, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1987, σελ. 193-194.

Οι αρραβώνες⁴⁰ ήταν το επόμενο βήμα όταν δυο οικογένειες συμφωνούσαν στην ένωση των παιδιών τους. Στο Λαύκο, όταν το συνοικέσιο είχε κλειστεί έπεφταν τρεις ντουφεκιές. Κατά την ημέρα της επισημοποίησης των αρραβώνων, άντρες από τους συγγενείς της νύφης πήγαιναν στο σπίτι του γαμπρού, όπου γινόταν η πρώτη επίσημη επαφή. Από εκεί ξεκινούσαν με το γαμπρό και τους συγγενείς τους, ενώ προηγούνταν τα παιδιά με τα «καλούδια» για το σπίτι της νύφης. Ακολουθούν κεράσματα και ανάλογες ευχές και αφού η νύφη φορέσει όσα είναι ευκολοφόρεια από τα δώρα του γαμπρού (δαχτυλίδια, σταυροί, σκουλαρίκια) ξεκινούν όλοι πλέον μαζί για το σπίτι του γαμπρού, όπου σερβίρονται γλυκά. Από τη στιγμή αυτή οι δύο νέοι πλέον επίσημα αρραβωνιασμένοι και τα «γνωρίσματα» ή «μπάσματα» έχουν τελειώσει. Σε ορισμένες περιπτώσεις στη διαδικασία των αρραβώνων παρευρίσκεται και ο παπάς για να έχουν οι νέοι και την ευλογία της εκκλησίας. Οι συναντήσεις των αρραβωνιασμένων και οι περίπατοί τους δεν γίνονται ποτέ κατά μόνας αλλά με την συνοδεία τρίτων προσώπων. Το τρίτο αυτό πρόσωπο ήταν συνήθως ο μικρότερος αδελφός του κοριτσιού ο οποίος στις ειδικές αυτές περιπτώσεις λεγόταν «γρηγοράκης». Ο γαμπρός ποτέ δεν πήγαινε στο σπίτι της αρραβωνιαστικής του απρόσκλητος, έπρεπε πάντα να τον προσκαλέσει ο πεθερός του για να πάει στο σπίτι. Αν ο οικογενειάρχης είχε περισσότερα από ένα κορίτσια, οι αρραβώνες γινόταν με τη σειρά ηλικίας των κοριτσιών. Θεωρούνταν παράβαση ηθικής δεοντολογίας να μην ακολουθηθεί αυτή η σειρά ή να παντρευτεί ο αδελφός και να αφήσει ανύπαντρες τις αδελφές του.

Η παρθενιά που απαιτείται από την κοπέλα πριν από το γάμο απορρέει από την ιδεολογία στην οποία στηρίζεται η θέση της γυναίκας: την πίστη για τη φύσει ηθική υπεροχή του άντρα. Αν ο άντρας είναι άστατος δεν έχει μεγάλη σημασία. Καθώς η αξία μιας κοπέλας στο γάμο εξαρτάται από την παρθενιά της, οι γονείς επαγρυπνούν, μ' όλα τα μέσα που είναι δυνατά και που μπορούν να φανταστούν, ώστε να μην την χάσει. Αν ο νιόπαντρος αντιλαμβάνονταν πως είχε εξαπατηθεί, έστελνε τη γυναίκα του πίσω στους γονείς της, αφού την υποχρέωνε να κάνει το γύρο του χωριού καθισμένη ανάποδα στη ράχη ενός μουλαριού. Πάντως αυτή η ενέργεια δεν ήταν κάτι που γινόταν συνέχεια γι' αυτό και δεν υπήρχαν μαρτυρίες από τα πρόσφατα χρόνια.

---

⁴⁰ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, Εκδόσεις Η Δράση, Αθήνα 1996, σελ. 123-125.

Ζευγάρια νεονύμφων

Ο γάμος ήταν πάντοτε το μεγαλύτερο κοινωνικό γεγονός του χωριού, ύστερα από το πανηγύρι και ξεσήκωνε όχι μονάχα τους συγγενείς και τους φίλους των μελλοννυμφων αλλά και όλους τους χωρικούς.

Οι εορταστικές εκδηλώσεις κρατούσαν σχεδόν μια εβδομάδα. Τη Δευτέρα όλο το συμπεθεριό με τη νύφη, το γαμπρό και τα μπρατίμια πήγαιναν στη βρύση. Είχαν μαζί τους και ένα σταμνί, που το γέμιζαν νερό. Όση ώρα η στάμνα γέμιζε με νερό, οι μπράτιμοι (φίλοι του γαμπρού που βοηθούσαν στο γάμο) έριχναν μέσα χρήματα, περιμένοντας να τους τάξει κάτι η νύφη ή ένα γεύμα ή ένα δώρο, συνήθως ένα ζωνάρι, χρώματος μαύρου ή πράσινου. Μόλις γινόταν το τάμα, η νύφη πετούσε νερό στο γαμπρό και τον έκανε μούσκεμα. Την Τρίτη γινόταν ο ευπρεπισμός και ο καλλωπισμός των σπιτιών των μελλοννυμφων. Την Τετάρτη η όλη διαδικασία του γάμου έμπαινε στην τελική του φάση. Την ημέρα αυτή γινόταν τα αλευρώματα για να ασπρίσει και να φτάσει σε βαθιά γεράματα το νέο ζευγάρι.

Τα αλευρώματα⁴¹: Το απόγευμα της Τετάρτης μια ομάδα νέων με το γαμπρό και τους φίλους του ξεκινούν από το σπίτι για το σπίτι της νύφης. Μπροστά πηγαίνουν τα όργανα (βιολί, λαούτο και κλαρίνο) ενώ οι μπράτιμοι, μ' ένα μαντήλι άσπρο καρφίτσωμένο στον ώμο, κρατώντας μπουκάλια με ούζο και κρασί κερνούν τη συντροφιά και τους περαστικούς. Τα τραγούδια αντηχούν και οι ευχές διαδέχονται η μία την άλλη. Έτσι όλοι φτάνουν στο σπίτι της νύφης. Ανταλλάσσονται πυροβολισμοί, ενώ ο γαμπρός φιλάει τα πεθερικά του, τους βάζει μετάνοια, φιλάει

⁴¹ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, Εκδόσεις Η Δράση, Αθήνα 1996, σελ. 126-130.

και τη νύφη και όλοι μαζί πηγαίνουν στο δωμάτιο όπου βρίσκεται η σκάφη με το προζύμι και το αλεύρι. Πρόκειται να ζυμωθεί το ψωμί που θα χρησιμοποιηθεί στο τραπέζι του γάμου. Πριν από το ζύμωμα, όμως, αρχίζει ο αλευροπόλεμος. Όλοι τους χουφτώνουν αλεύρι και ρίχνει ο ένας στο κεφάλι του άλλου, οπότε όλοι αλευρώνονται και γίνονται «ασπροπρόσωποι».

Την Πέμπτη ζυμώνεται το ψωμί για το γάμο, ενώ η Παρασκευή είναι αφιερωμένη στην προίκα της νύφης, η οποία έχει πλυθεί τις προηγούμενες ημέρες και έχει σιδερωθεί με τη βοήθεια των φιλενάδων της. Γεμίζουν τα στρώματα και τα μαξιλάρια, τακτοποιούν τα προικιά, ώστε να φαίνονται, γιατί μεταφέρονται με τα ζώα στο σπίτι που θα κατοικήσει το νέο ζευγάρι. Όλοι ραίνουν με χρήματα την προίκα, τα οποία εισπράττει η νύφη. Ένα μικρό αγόρι με τους δυο γονείς του στη ζωή, κυλιέται πάνω στο στρώμα, για να αποκτήσει το ζεύγος αγόρια. Φυσικά και η πεθερά δεν μένει αμέτοχη σ' αυτή τη διαδικασία. Φτιάχνει μία κουλούρα, την πηγαίνει στο σπίτι της νύφης και προσπαθούν να την κόψουν με τα χέρια ο μπράτιμος και η νύφη, κερδίζει εκείνος που θα κόψει το μεγαλύτερο κομμάτι. Το Σάββατο γίνονται όλες οι προετοιμασίες για το γάμο. Την Κυριακή γίνεται το στεφάνωμα στην εκκλησία. Η σειρά της τελετής τηρείται με θρησκευτική ευλάβεια, κάτω πάντα από την καθοδήγηση των γεροντότερων. Τα τελευταία χρόνια μετά τη στέψη ακολουθεί χορός στην πλατεία του χωριού. Χορεύουν τη νύφη, όλοι οι συγγενείς και στο τέλος ο γαμπρός, ο οποίος σφραγίζει και το τέλος του χορού. Παλιότερα γινόταν πλούσιο γλέντι στο σπίτι της νύφης με σφαχτά και με άφθονο κρασί. Σαν πρώτο πιάτο σερβίρονταν πλάφι με κρέας, σαλάτες, τυριά και άλλα εδέσματα ενώ ακολουθούσαν άλλα φαγητά. Το κρασί έρεε άφθονο και ο χορός και το τραγούδι κρατούσε μέχρι τη Δευτέρα το πρωί.

Τα νέα ζευγάρια – οι απόγονοι – τα πεθερικά

Μετά το γάμο η νέα κυρία, σύμφωνα με τη λαϊκή εθιμοτυπία αναλαμβάνει νέα καθήκοντα, τα οποία της τα γνωρίζει η μάνα της ή η πεθερά της⁴².

Είδαμε πως όταν μια κοπέλα παντρεύεται, την προικίζουν, ανάμεσα στ' άλλα και μ' ένα σπίτι. Αυτό το σπίτι είναι, φυσικά, χτισμένο σ' ένα οικόπεδο που ανήκει στους γονείς της, και που συχνά βρίσκεται μέσα στη δική τους αυλή, πράγμα που δε

⁴² Μαρί – Ελιζαμπέτ Αντιμάν, Βία και πονηριά, άντρες και γυναίκες σ' ένα ελληνικό χωριό, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1987, σελ. 145-147.

σημαίνει απαραίτητα πως η νιόπαντρη διατηρεί με τους γονείς της πολύ στενές σχέσεις. Η υποχρέωση για μια γυναίκα να πάει να κατοικήσει στο σπίτι των πεθερικών της θεωρείται κατάρρα, εξαιτίας των πολύ τεταμένων σχέσεων που έχουν πάντα νύφη και πεθερά. Αν και στις περισσότερες περιπτώσεις το σπίτι χτίζεται από την οικογένεια της νύφης και ανήκει στη νύφη, για τα παιδιά που γεννιούνται σ' αυτό ονομάζεται «πατρικό σπίτι». Αυτό δεν είναι παρά ένα παράδειγμα της αποστέρησης των αγαθών της που υφίσταται η γυναίκα⁴³.

Το βράδυ του γάμου, εκείνη που υποδέχεται το νέο ζευγάρι στο σπίτι είναι η μάνα του γαμπρού. Πρώτη αυτή θα μπει στο σπίτι και θα καλέσει τη νύφη της να πατήσει ένα κλειδί τοποθετημένο στο κατώφλι λέγοντάς της: «Να είσαι γερή σαν το σίδερο» και της προσφέρει μια κουταλιά γλυκό προσθέτοντας «και γλυκιά σαν το γλυκό». Αυτό το έθιμο δείχνει όχι μόνο την υπεροχή της οικογένειας του γαμπρού ως προς την οικογένεια της νύφης αλλά και τη θέση που έχει –και που θα έχει– η πεθερά στο σπίτι της νύφης της.

Όσον αφορά στη δημιουργία της οικογένειας η γυναίκα είναι εκείνη που θεωρείται υπεύθυνη όχι μόνο για τη γονιμότητα του ζευγαριού αλλά και για το φύλο του παιδιού που γεννιέται. Την αντρική στείρωση είτε την αγνοούν είτε την αρνούνται και η αντρική ανικανότητα απουσιάζει απ' όλες τις συζητήσεις. Κανείς δε μιλάει γι' αυτή στο χωριό, ούτε ακόμα για να κοροϊδέψει έναν εχθρό ή να τον προσβάλλει. Μια άκληρη γυναίκα ήταν μια «καταραμένη γυναίκα». Αυτό το γεγονός μπορούσε να οδηγήσει ακόμα και σε απώλεια της προίκας.

Η υιοθεσία ήταν σε πλήρη ανάπτυξη. Το άκληρο αντρόγυνο σπάνια να τελειώσει τη ζωή του χωρίς να υιοθετήσει ένα παιδί (συνήθως αγόρι), που γινόταν «ψυχογιός». Το έπαιρνε στο σπίτι και του ανάθετε όλα τα δικαιώματα ενός φυσικού απογόνου. Από την πλευρά του, όμως, και αυτό έπαιρνε πάνω του όλες τις υποχρεώσεις του απέναντι στους θετούς γονείς. Έπαιρνε ακόμα τόσο αυτό όσο και τα παιδιά του αργότερα, το επώνυμο του θετού πατέρα και γινόταν βέβαια ο κληρονόμος της περιουσίας του.

Μέχρι πολύ πρόσφατα, όταν μία γυναίκα δεν έφερνε στον κόσμο παρά μόνο κορίτσια, ή πάρα πολλά κορίτσια, ο άντρας της εκδήλωνε τη δυσαρέσκειά του χτυπώντας τη, σαν συνυπεύθυνη της μοίρας. Σήμερα, μετά τον περιορισμό των γεννήσεων, αυτή η συμπεριφορά έχει εγκαταλειφθεί, όμως πολλοί πατεράδες ακόμα

⁴³ Μαρί – Ελιζαμπέτ Αντμάν, Βία και πονηριά, άντρες και γυναίκες σ' ένα ελληνικό χωριό, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1987, σελ. 183-187.

κρίνουν ανώφελο να κατέβουν στην κλινική για να δουν το νεογέννητο, αν είναι θηλυκού γένους. Μετά από σαράντα μέρες η μητέρα με το μικρό πηγαίνουν στην εκκλησία για να πάρουν ευχή. Αν το μωρό είναι αγόρι, μετά από τρεις γονοκλισίες μπροστά στην εικόνα της Παναγίας, η μητέρα το δίνει στον παπά, ο οποίος το παίρνει στο ιερό, χώρο στον οποίο οι γυναίκες δεν μπορούν να περάσουν. Αν είναι κορίτσι, ο παπάς του διαβάζει μια ευχή μπροστά στην εικόνα της Παναγίας.

Οι νέοι πατεράδες καμαρώνουν πολύ για τα παιδιά τους και μερικοί αρχίζουν να εκδηλώνουν περηφάνια ακόμα και για τις κόρες τους που τις παίρνουν στην αγκαλιά τους και παίζουν μαζί τους για λίγα λεπτά κάπου – κάπου. Πάντως ποτέ δεν ασχολούνται με τις φροντίδες που ανήκουν αυστηρά στο χώρο της γυναικείας ευθύνης – τουλάχιστον ως προς την πρακτική πλευρά, γιατί οι πατεράδες επιβλέπουν πάντα με προσοχή τις κινήσεις των γυναικών και τις βομβαρδίζουν με άπειρες συμβουλές. Η φροντίδα του μωρού γίνεται σχεδόν πάντοτε αντικείμενο προστριβών ανάμεσα στην πεθερά και τη νύφη, και ο νέος πατέρας επεμβαίνει τότε, συστηματικά υπέρ της μητέρας του. Πολλές γυναίκες έχουν φάει ξύλο από τον άντρα τους, από την πεθερά τους ή και από τους δύο, επειδή είχαν τις δικές τους απόψεις για τον τρόπο που αλλάζουν ένα μωρό.

Όσο βάσανα και αν περνούσε μια παντρεμένη γυναίκα δεν είχε δικαίωμα να διαλύσει το γάμο της. Οι ευθύνες θα έπεφταν πάνω της και η προίκα της θα παρέμεινε στον άντρα της. Οι κοινή γνώμη είναι πολύ ισχυρή και η γυναίκα υποτάσσεται άνευ όρων. Οι παραβάτες τιμωρούνται με κοινωνική απομόνωση που πολλές φορές γίνεται πολύ σκληρή. Αν μία γυναίκα κατηγορούνταν για μοιχεία όλες οι γυναίκες στο Νότιο Πήλιο έπεφταν πάνω στην παραστρατημένη. Τις περισσότερες φορές όλη η ιστορία έδινε τροφή σε παρατσούκλια και σε σατυρικά τραγούδια.

4.6 Κοινωνικές εκδηλώσεις

Τα πανηγύρια (παγγύρια)⁴⁴ στο χωριό ήταν γιορτή λαϊκού ξεφαντώματος. Μέσα στην ησυχία, αλλά και την μονοτονία της χωριάτικης ζωής, το λαϊκό πανηγύρι ταραξίζει κάπως την υπαίθρια γαλήνη και δίνει καινούργια δύναμη στους κουρασμένους σωματικά και ψυχικά αγρότες. Τα σημερινά πανηγύρια έχουν άμεση σχέση με τη θρησκεία μας. Τη μέρα που γιορτάζει ο πολιούχος άγιος ή η αγία του

⁴⁴ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, Εκδόσεις Η Δράση, Αθήνα 1996, σελ. 101.

χωριού ή ο άγιος του ξωκλήσιού, που χαρίζει το όνομά του σε μια ολόκληρη περιοχή, όλο σχεδόν το χωριό θα τρέξει ευλαβικά να προσκυνήσει. Θα εκπληρώσει, κατά γράμμα, τα της λατρείας προς τον άγιο και θα ακολουθήσει ομαδικό λαϊκό γλέντι μέσα σε μία ατμόσφαιρα πρωτόγνωρης αγάπης και ζηλευτής αδελφότητας.

Στις θρησκευτικές γιορτές και τα πανηγύρια των χωριών συντελείται μια συνδυασμένη ψυχαγωγία ιερής θρησκευτικής λατρείας και μουσικοχορευτικού γλεντιού, με λαϊκά όργανα, τραγούδια και χορούς. Όλοι σχεδόν οι πολιούχοι άγιοι στα χωριά του Πηλίου γιορτάζουν την άνοιξη και το καλοκαίρι. Αλλά και τα λιγοστά χωριά που λατρεύουν χειμωνιάτικους αγίους βρήκαν τρόπο να οργανώσουν το μεγάλο πανηγύρι τους το καλοκαίρι με την ευκαιρία του εορτασμού μιας άλλης εκκλησίας του χωριού ή την μετάθεση της γιορτής σε άλλη ημερομηνία.

Τα πανηγύρια χωρίζονται σε «εσωτερικά» και «εξοχικά».

Τα εσωτερικά πανηγύρια⁴⁵ είναι όσα οργανώνονται μέσα στο χωριό, είτε για να γιορταστεί ο πολιούχος του, είτε κάποιος άλλος άγιος συνοικισμού. Τα περισσότερα απ' αυτά είναι χορευτικά. Κατά κανόνα όταν πανηγυρίζεται ο πολιούχος σε μια πολίχνη, το πανηγύρι θα διαρκέσει δύο ή τρεις μέρες. Οι ετοιμασίες θα αρχίσουν από πριν. Θα συγυριστούν τα σπίτια, θα ασβεστωθούν πεζούλες, δρόμοι, αυλές. Η μεγαλύτερη φροντίδα θα στραφεί στο μητροπολιτικό ναό: Γενικό πλύσιμο και καθάρισμα μέσα και έξω.

Τα εξοχικά πανηγύρια στο Πήλιο είναι χορευτικά και δίνουν μια πολύ γραφική νότα στο ύπαιθρο. Από δυο – τρεις μέρες πριν θα πάνε πρώτα οι γυναίκες στο ξωκλήσι που θα γιορτάσει, να πλύνουν τα καντήλια και όλο το χώρο μέσα και έξω. Ύστερα ασβεστώνουν τους τοίχους και τα πεζούλια και στερεώνουν αψίδα από άνθη και πρασινάδες στο υπέρθυρο της κυρίας εισόδου. Αψίδα μικρή πάλι τοποθετούν και στην εικόνα του αγίου που γιορτάζει. Ήταν απαράδεκτο να μείνει, και δεν έμεινε ποτέ, χωρίς τις δύο αυτές αψίδες ο ναός.

Μερικά παραδείγματα για πανηγύρια στο Νότιο Πήλιο μπορούμε να έχουμε από το κεφαλοχώρι Λαύκος.

---

⁴⁵ Γιώργος Θωμάς, Ο πολιτισμός του Πηλίου στα χρόνια της τουρκοκρατίας, Εκδόσεις Ώρες, σελ. 222.

Το κεντρικό πανηγύρι του χωριού

Η 8^η Σεπτεμβρίου, που γιορτάζει η πολιούχος του χωριού, η Παναγία, αποτελούσε και εξακολουθεί να αποτελεί ξεχωριστή γιορτάσιμη μέρα⁴⁶, γιατί κοντά στη θρησκευτική τελετή ακολουθεί και ο χορός. Όλοι οι κάτοικοι ντυμένοι γιορτινά εκκλησιάζονται και ανταλλάσσουν ευχές και χειραψίες, ευχόμενοι αμοιβαίως χρόνια πολλά. Ο χορός γίνεται στην κεντρική πλατεία κάτω από τα βαθύσκια πλατάνια και αποτελεί κοσμικό γεγονός. Οι χοροί που χορεύονταν ήταν πρώτο το αργό συρτό, το καλαματιανό και ένα αντικρυστό, ο μπάλος με τα μαντήλια. Κάπου – κάπου χορεύονταν και κανένα τσάμικο. Τα πανηγύρια της Παναγίας δεν γινόταν ανεμπόδιστα, λόγω των πρώτων φθινοπωρινών βροχών - η Παναγία αυτή λέγεται και «Παναγία Βρουντού» - εξαιτίας των βροντών και των καταγίδων, που σημειώνονται το Σεπτέμβριο.

Το πανηγύρι του Αγ. Αθανασίου

Το μοναστήρι του Αγ. Αθανασίου γιορτάζει πανηγυρικά στις 2 Μαΐου, μέσα στη γιορταστική πανδαισία της ελληνικής ανοιξιάτικης φύσης. Παλιότερα προσφερόταν από τη Μονή φαγητό, κρέας από τα σφαχτά που προσέφεραν οι τσούπηδες της περιοχής με ρύζι, το λεγόμενο «κουρμπάν». Σήμερα, οι πανηγυριστές στήνουν τις σουβλές και οι οβελίες και τα κοκορέτσια πλημμυρίζουν από γαστριμαργική ευωδία την περιοχή. Εκεί αρχίζει ο χορός που διαρκεί μέχρι το βράδυ.

Χορός στο πανηγύρι του Αγίου Αθανασίου με τη συνοδεία λαϊκών οργάνων στο αλώνι του μοναστηριού

⁴⁶ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, Εκδόσεις Η Δράση, Αθήνα 1996, σελ. 102-106.

Το πανηγύρι του Αγ. Νικολάου

Η Μαγιάτικη φύση με τις καταπράσινες τερηνές πλαγιές και τις δροσερές ρεματιές αποτελούν ένα θαυμάσιο φυσικό ντεκόρ, το οποίο συμπληρώνει τις γιορταστικές εκδηλώσεις στο ξωκλήσι του Αγ. Νικολάου, του εν βουναίνους, που γιορτάζει στις 9 Μαΐου. Πρωί – πρωί με επικεφαλής τον παπά του Λαύκου, συρρέουν στο ξωκλήσι πολλοί ενορίτες και άλλοι πανηγυριστές με τα ζώα τους για να παρακολουθήσουν τη Θεία Λειτουργία. Στο μεταξύ οι ψησταριές είναι έτοιμες και οι οβελίες και τα άλλα εδέσματα προσφέρουν μοναδικές ευκαιρίες υλικής απόλαυσης στις τραπεζαρίες, που στρώνονται την πράσινη χλόη κάτω από τις βελανιδιές και κάτω από τις ασημοπράσινες ελιές. Μετά το φαγητό αρχίζει ο χορός υπό τους ήχους της ντόπιας μουσικής κομπανίας, δίπλα στο αλώνι της εκκλησίας, ώσπου να χορέψει και η τελευταία οικογένεια.

Στιγμιότυπο από το πανηγύρι του Αγίου Νικολάου

4.7 Κοινωνικά δρώμενα

Οι Πηλιορείτες, όντα άνθρωποι με «πνεύμα», τηρούν μέσα στους αιώνες ένα πλήθος από έθιμα, μέσα στα οποία, όχι σπάνια, επιβιώνουν πανάρχαιες συνήθειες που αποδείχνουν την υψηλή πνευματική και πολιτιστική στάθμη του πηλιορείτικου λαού.

Με αφορμές τους κυριότερους, ιδιαίτερα, σταθμούς της ζωής, όπως τη γέννηση, τη βάπτισμα, τ' αρραβωνιάσματα και το γάμο, αλλά και τις θρησκευτικές γιορτές και τις άλλες επετειακές χαρές, οι Πηλιορείτες βρήκαν στο διάβα των αιώνων και διατήρησαν αμέτρητα τελετουργικά, κυρίως, έθιμα με πλατιά κοινωνική απήχηση και με ιδιαίτερο το στοιχείο της ευδαιμονιστικής διάστασης.

Αυτό το στοιχείο ήταν που έδινε κουράγιο στους Πηλιορείτες στα δέκα χρόνια της Τουρκοκρατίας, όπως οι ίδιοι, όντας «πρόσχαροι, συμποτικοί, ελεύθεροι και φιλοπότα», έβρισκαν αμέτρητους τρόπους για να ξεφεύγουν, έστω και για λίγο, απ' τις σκοτούρες και τα βάσανα.

Οι κατ' εξοχήν οικογενειακές γιορτές ξεκινούν από το «Δωδεκαήμερο» (Χριστούγεννα – Πρωτοχρονιά – Φώτα), όπου κυριαρχούν τα παραδοσιακά κάλαντα με τις επαινετικές και ευχετήριες επωδούς τους και όπου επίσης όλα τα έθιμα έχουν ως βασική επιδίωξή τους την καλή τύχη ενόψει του καινούργιου χρόνου.

Χαριτωμένα, ευρηματικά και πανεύθυμα και τα δρώμενα της Αποκριάς, με τα οποία οι Πηλιορείτες έπαιρναν δύναμη για να περάσουν στην «Καθαροβδομάδα» και σ' όλη τη Μεγάλη Σαρακοστή.

Εντυπωσιακά είναι και τα έθιμα της γιορτής του Λαζάρου, της Μεγάλης Εβδομάδας και του Πάσχα στο ανοιξιάτικο Πήλιο. Το τραγούδι του Λαζάρου από τις μικρές «Λαζαρίνες» και το «Μοιρολόγι της Παναγιάς», της Μ. Πέμπτης από τ' αγόρια, ο πυρετός των εθμικών προετοιμασιών της νοικοκυράς, οι βραδινές ιερές ακολουθίες, το «Χριστός Ανέστη» μέσα σε μια λαμπρή, αναστημένη φύση, τα σμπάρα, οι οβελίες, τα φαγοπότια, οι χοροί της Λαμπρής και τα γιορταστικά αερόστατα είναι τα πιο χαρακτηριστικά των ημερών.

Διονυσιακό και ανοιξιάτικο και το παλιό και μοναδικό στη χώρα αναβλαστικό έθιμο και δρώμενο των «Μάηδων» της πηλιορείτικης Πρωτομαγιάς, που η αναβίωσή του γίνεται κάθε Αύγουστο μόνο στη Μακρινίτσα πια

Τέτοιες ευκαιρίες για γλέντια και χορούς στο Πήλιο παρουσιάζονται και άλλες πολλές, όπως με τους παραδοσιακούς γάμους – έθιμο που επίσης αναβιώνει κάθε Αύγουστο στην Πορταριά – σ' όλες τις φάσεις του («αλευρώματα», κουβάλημα των προκιών, ξύρισμα του γαμπρού κλπ.). Και ακόμα τ' αρραβωνιάσματα, το γιορτάσι του «κούρου» των γιδοπροβάτων τον Ιούνιο, το τελετουργικό με τα «θεμελιώματα» αλλά και τα «μαντ'λώματα» ενός ανεγειρόμενου σπιτιού, το τέλος του τρύγου, το ρίζιμο ενός καινούργιου караβιού στη θάλασσα κλπ, τα περισσότερα όμως, απ' τα οποία, παύουν να υπάρχουν σήμερα αφού σιγά – σιγά εξαφανίζονται και οι ασχολίες που συνόδευαν⁴⁷.

⁴⁷Κώστας Λιάπης, *Πήλιον Όρος, Ιστορία – Παράδοση- Πολιτισμός – Περιήγηση*, Εταιρεία Ανάπτυξης Πηλίου, Ζαγορά 2001, σελ. 40-41.

Το «Δωδεκαήμερο» (Χριστούγεννα – Πρωτογρονιά – Φώτα)

Τα Χριστούγεννα για τον κάτοικο του χωριού αρχίζουν πολλές μέρες νωρίτερα. Αρχίζουν με τη νηστεία. Χωρίς αυτή θα έχαναν την αξία τους οι ψυχικές εξαγνιστικές γιορτές. Η νηστεία προδιαθέτει τον αγρότη, του δημιουργεί την ανυπομονησία εκείνη, που μεταβάλλεται σε χαρμόσυνο και πανηγυρικό γεγονός την ημέρα της γιορτής.

Τα κάλαντα που αντηχούν αυτές τις άγιες μέρες είναι τα γνωστά «καλημέρα», οι έμμετρες, δηλαδή, ευχές που ψάλλουν στα σπίτια, κρατώντας το γνωστό караβάνι. Είναι έθιμο που έχει τις ρίζες του στις παλαιοχριστιανικές εποχές. Στα τελευταία χρόνια επικράτησαν τα κάλαντα, τα λεγόμενα «συριανά» που τα διακρίνει ο λογιωτατισμός με τις καθαρευουσιάνικες εκφράσεις.

*«Καλήν ημέραν άρχοντες αν είναι ορισμός σας,
Χριστού τη θεία γέννηση να πω στ' αρχοντικό σας,
Χριστός γεννάται σήμερα εν Βηθλεέμ τη πόλει. . .»⁴⁸.*

Όμως σε πολλά μέρη της Μαγνησίας και κυρίως στα ορεινά του Πηλίου και του Λαύκου, τα κάλαντα παίρνουν μια ξεχωριστή εκφραστική δύναμη, γραμμένη στη γλώσσα του τόπου και τους ιδιωτισμούς του.

*«Κυρά Θεοτόκο εκοιλοπόνα και παρεκάλει
Επαρεκάλει τους άγιους όλους,
τους άγιους όλους τους αρχαγγέλους.
Τους αρχαγγέλους τους Αποστόλους.
-Βοηθήσετέ με τούτη την ώρα,
την βλογημένη και δοξασμένη.
-Ωστε να πάνε και γυρίσουν
μαμή να φέρουν
Χριστός γεννιέται!
Σαν ήλιος λάμπει σαν νιο φεγγάρι
σαν νιο φεγγάρι το παλληκάρι»⁴⁹.*

⁴⁸ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, Εκδόσεις Η Δράση, Αθήνα 1996, σελ. 144.

⁴⁹ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, ο.π., σελ. 145.

Την παραμονή της Πρωτοχρονιάς, εκτός από τα γνωστά λόγια κάλαντα τραγουδούν και τα παρακάτω:

*«Ετέλειωσε ο χρόνος ήρθε και η Πρωτοχρονιά
Βασιλείου του Μεγάλου ευχόμαστε χρόνια πολλά
Δάφνες εις την κεφαλήν σας πάντοτε χλωρές
να ανθίσουν στις χαρές σας και στις άλλες τις γιορτές»⁵⁰.*

Στη συνέχεια, οι πηλιορείτισσες νοικοκυρές ζυμώνουν και σήμερα και ψήνουν την παραδοσιακή βασιλόπιτα όπου βάζουν τον καθιερωμένο «παρά» και ακόμα μικρά «τσακνάκια» από ελιά, κλήμα, πουρνάρι και άχυρο, που θα πέσουν βέβαια στα μέλη της οικογένειάς τους με το μοίρασμα της βασιλόπιτας και θα «δείξουν» το ριζικό του καθενός στον καινούργιο χρόνο. Τη νύχτα της Πρωτοχρονιάς, τα κορίτσια θα «φιλέσουν» τη βρύση της γειτονιάς τους με γλυκίσματα και σπόρους για να «γλυκάνουν» το στοιχείο του νερού και τα χαράματα θα κουβαλήσουν απ' την ίδια πηγή το «ασύντ'χου νιρό» (το αμίμητο νερό) με το οποίο θα ραντίσουν το σπιτικό τους λέγοντας την ευχή:

*«Όπους τρεχ' το νιρό
να τρέχ' κι του βιο
στου σπιτ' κι στου χουριό»⁵¹.*

Στην αλλαγή του χρόνου θα «βασιλέψουν» και τα όπλα, χαιρετίζοντας με μπαταριές την καινούργια χρονιά, ενώ ανήμερα της μεγάλης μέρας ο νοικοκύρης θα σπάσει «για το καλό» στο κατώφλι του σπιτιού του το ρόδι και θα τρατάρει αυτόν που έκανε ποδαρικό στο σπίτι με σταφίδες, στραγάλια και λουκουμάδες για να φέρει γούρι όλο το χρόνο. Τέλος, μια παλιά συνήθεια της παραμονής, είναι να πλένουν οι νοικοκυρές τα ρούχα – για να μην τα βρει άπλυτα ο καινούργιος χρόνος – χρησιμοποιώντας μάλιστα, αντί άλλου απορρυπαντικού, τη φυλαγμένη απ' την παραμονή των Χριστουγέννων στάχτη του τζακιού, που είναι «αμαγάριστη» απ' τα καλικαντζάρια . . .

Τα Φώτα κλείνουν το τρίπτυχο των μεγάλων γιορτών του «Δωδεκαημέρου». Τα παιδιά δεν συνήθιζαν να τραγουδούν τα Φώτα όπως τα Χριστούγεννα και την

⁵⁰ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, Εκδόσεις Η Δράση, Αθήνα 1996, σελ. 149.

⁵¹ Κώστας Λιάπης, Στο Πήλιο της παράδοσης, Εκδόσεις Πύλη, Αθήνα 1990, σελ. 49.

Πρωτοχρονιά. Το πρωί της παραμονής των Φώτων, αναγγέλλουν τραγουδιστά το χαρμόσυνο γεγονός της βάπτισης του Κυρίου με τα ακόλουθα κάλαντα:

*«Σήμερα είναι των Φώτων
π' αγιάζουν οι παπάδες
και μεσ' στα σπίτια μπαίνουνε
και λεν τον Ιορδάνη
βοήθεια να τον έχουμε
τον Άγιο Ιωάννη. . .».*

Την παραμονή των Φώτων επίσης, ο παπάς του χωριού παίρνει «σβάρνα» όλα τα σπίτια του χωριού και με την «αγιαστούρα» του διώχνει το βρωμερό λεφούσι των καλικάντζαρων, που, ολάκερο το «Δωδεκαήμερο», ταλαιπωρούσε και μαγάριζε τους πηλιορείτες και το βιο τους. Μαζί με τον αγιασμό των υδάτων, ο ίδιος ο αγιασμός έμπαινε και μέσα στα σπίτια και αφού έπινε με τη σειρά όλη η οικογένεια, ραντίζονταν οι τέσσερις γωνιές του σπιτιού, καθώς και τα κτήματα, για να προφυλάσσονται από τις αρρώστιες. Εξάλλου, με τον αγιασμό των νερών ξεκινούσαν και οι ναυτικοί τα ταξίδια τους⁵².

Οι Αποκριές

Στα παλιά χρόνια, όπως και σήμερα, οι Αποκριές σήμαιναν το τέλος των γιορταστικών εκδηλώσεων γενικά, γιατί άρχιζε έπειτα η μεγάλη Σαρακοστή, η προσευχή και η νηστεία για το Πάσχα. Και επειδή η Σαρακοστή, αυτή ήταν μεγάλη, ανάλογο ήταν και το γλέντι της Αποκριάς, που αποτελούσε τη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην ευτυχία και τη νηστεία.

Από καιρό οι νοικοκυράδες ετοίμαζαν την κότα που έπρεπε να θυσιαστεί στον αποκριάτικο βωμό. Σε μερικά μέρη ετοίμαζαν ένα μικρό γουρουνόπουλο, το οποίο υποβάλλονταν σε ανάλογη διαίτα, για να γίνει κατάλληλο για το αποκριάτικο τραπέζι. Τα αυγά μαζεύονταν και η χρυσοχέρα νοικοκυρά σκάρωνε γρήγορα – γρήγορα την απαραίτητη αυγόπιτα⁵³.

Κατά τη διάρκεια της ημέρας ντύνονταν μασκαράδες με διάφορες στολές και επισκέπτονταν τα σπίτια συγγενών και φίλων, όπου τους φίλευαν διάφορα γλυκά.

⁵² Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, Εκδόσεις Η Δράση, Αθήνα 1996, σελ. 149.

⁵³ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, ο.π., σελ. 151.

Πολλοί συγκεντρώνονταν κατά γειτονιές και τραγουδούσαν και χόρευαν μέχρι το σούρουπο.

Το βράδυ της Αποκριάς στενοί συγγενείς και φίλοι μαζεύονταν στο πιο ευρύχωρο σπίτι και άρχιζε το γλέντι. Τα φαγητά φερμένα από όλους τους συνδαιτημόνες άφθονα και καλομαγειρεμένα. Το κοκκινέλι αγνό, ντόπιο έρεε ασταμάτητα. Οι μεταμφιέσεις επιτρέπονταν και τη νύχτα και το ξεφάντωμα έπαιρνε μια ξεχωριστή φαιδρότητα. Τον ξεχωριστό τόνο, όμως, στην συντροφιά, τον έδιναν τα αποκριάτικα τραγούδια. Τα σοβαρά εναλλάσσονταν με τα σκωπτικά και μετείχαν στο ξεφάντωμα αυτό και οι γριές, όπως λέει και το τραγούδι:

*«Πέντε μπάμπες στο χορό και οι πέντε με βρακί
κι άλλη μια ξεβράκωτη δεν την βάζουν στο χορό.
Πάει κι αυτή κι κόβ' βρακί, πέντε πήχες μπουχασί
και βάζουν στην κορφή»⁵⁴.*

Στην κοινή ευτυχία δεν λείπει και το ομαδικό τραγούδι με τις ευχαριστίες όλων για όλα. Είναι τα παρακάτω:

*«Φίλοι καλωσορίσατε η τράπεζα στρωμένη
και ο Χριστός και η Παναγιά σας έχουν καλεσμένοι.
Εμείς εδώ δεν ήρθαμε να φάμε και να πιούμε
μόνο σας αγαπούσαμε κι ήρθαμε να σας δούμε»⁵⁵.*

Αν κατά τύχη στη συντροφιά είναι ζεύγος νεοπαντρεμένων τραγουδούν, γι' αυτούς, το εξής:

*«Πέντε ποντικοί βαρβάτοι, μου σαρίσαν το κρεββάτι
και άλλοι πέντε ... μνουχημένοι μου το φκιάσαν οι
καϋμένοι».*

Αθυρόστομα και κατά κανόνα άτεχνα τα πολλές φορές αυτοσχέδια αυτά τραγούδια των αποκριάτικων γλεντοκόπων του Πηλίου, φαίδρυναν ακόμα

⁵⁴ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, Εκδόσεις Η Δράση, Αθήνα 1996, σελ. 151.

⁵⁵ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, ο.π., σελ. 153.

περισσότερο τη φορτισμένη με περίσσιο κέφι ατμόσφαιρα, σκορπούσαν άφθονο το γέλιο και την ευθυμία στη γλεντζέδικη ομήγυρη, έδιναν και το μέτρο του σπιρτόζικου πνεύματος που διέκρινε τους παλιούς ηλιόρειτες.

*«Στης ακρίβειας τον καιρό
θέλησα να παντρευτώ
και μου δώσαν μια γυναίκα
που 'τρωγε για πέντε, δέκα.
Και την πρώτη που την πήρα
μου 'φαγε μια προβατίνα.
Και τη δεύτερη το βράδυ
μου 'φαγε όλο το κοπάδι.
Και την τρίτη το βράδυ
τη φωτιά βρίσκω σβηστή.
-Άντρα μου, θέλω φουστάνι
γύρω – γύρω με γαιϊτάني.
Άντρα μου, θέλω καπέλο
γύρω – γύρω με το βέλο.
Άντρα μου, θέλω γοβάκια
γύρω – γύρω με κουμπάκια.
Και σαν παίρνω ένα ζόλο
και τη φέρνω γύρω – γύρω:
-Να, γυναίκα μου, φουστάνι
γύρω – γύρω με γαιϊτάني.
Να, γυναίκα μου, καπέλο
γύρω – γύρω με το βέλο.
Να, γυναίκα μου, γοβάκια
γύρω – γύρω με κουμπάκια.
Και την κάνω τα πλευρά της
μαλακά σαν την κοιλιά της»⁵⁶.*

---

⁵⁶ Κώστας Λιάπης, *Στο Πήλιο της παράδοσης*, Εκδόσεις Πύλη, Αθήνα 1990, σελ. 56-57.

Στα πηλιορείτικα και αποκριάτικα γλέντια είχαν ξεχωριστή θέση και τα παιχνίδια όπως η «κολοκυθιά» και η ιδιαίτερα διασκεδαστική «χάσκα», η οποία παίζονταν ως εξής: στο τέλος, συνήθως, του δείπνου η νοικοκυρά του σπιτιού, όπου γινόταν το γλέντι, καθάριζε ένα βρασμένο και σφιχτό αυγό (βαμμένο κόκκινο συνήθως, για να συμβολίζει την αναμενόμενη Πασχαλιά) το έδενε με μια κλωστή που και αυτή την είχε προσδέσει στην άκρη ενός «τ'ληγαδιού» και η ίδια και ο άντρας της το περιέφεραν κυκλικά μπροστά στα ολοχάσκωτα στόματα των ομοτρόπεζων προσκαλεσμένων τους. Όποιος απ' αυτούς κατάφερνε να χάψει το αιωρούμενο αυγό, όπως αυτό περνούσε από μπροστά του, χωρίς βέβαια να χρησιμοποιήσει τα χέρια του, ήταν ο νικητής της βραδιάς.

Το γλέντι της τελευταίας Κυριακής της Αποκριάς, τελείωνε γύρω στα μεσάνυχτα με τη ευχή «Καλή Πασχαλιά» και αφού βέβαια οι συμποσιαστές φρόντιζαν να ξεπαστρέψουν το αποκριάτικο τραπέζι απ' όλα τα αρτησίμα φαγητά, που δεν έπρεπε για κανένα λόγο να τα βρει η Καθαροδευτέρα, που ήταν η πρώτη μέρα της Σαρακοστής. Ωστόσο τα κορίτσια της παντρείας φρόντιζαν να κρύψουν την τελευταία «μ'κουσιά» απ' το ψωμί τους, για να την τοποθετήσουν το ίδιο βράδυ κάτω από το μαξιλάρι τους, με την προσδοκία να δουν στον ύπνο τους το γαμπρό που τους όριζε η μοίρα.

Με το χάραμα της Καθαρής Δευτέρας μια νεκρική σιγή απλώνεται σ' ολόκληρο το χωριό. Η νηστεία έχει αρχίσει και η επιθυμία για τα νηστήσιμα είναι μεγάλη. Την Καθαρή Δευτέρα πολλοί κατέβαιναν στις παραλίες και έτρωγαν διάφορα θαλασσινά που συγκέντρωναν οι ίδιοι ψαρεύοντας τα από τη θάλασσα ή τα αγόραζαν από την αγορά. Το τραγούδι της Καθαρής Δευτέρας ήταν:

*«Τ' ακούτε τι παράγγειλε η Καθαρή Δευτέρα,
πέθαιν' ο κρέας πέθανε, ψυχομαχάει ο τύρος
σηκών' ο πράσος την ουρά, και ο κρέμμυδος τα γένια»⁵⁷.*

Η Πρωτομαγιά

Η φυσιολατρική γιορτή της Πρωτομαγιάς ήταν στα παλιότερα χρόνια απ' τα επετειακά εκείνα γεγονότα που με πολλή λαχτάρα καρτερούσαν όλοι οι κάτοικοι των χωριών του Πηλίου. Ο ερχομός του Μάη συμβόλιζε και στο βουνό των Κενταύρων

⁵⁷ Κώστας Λιάπης, *Στο Πήλιο της παράδοσης*, Εκδόσεις Πύλη, Αθήνα 1990, σελ.58.

τη νίκη του καλοκαιριού επί του χειμώνα, το θρίαμβο της ζωής ενάντια στο θάνατο. Γι' αυτό και τα πηλιορείτικα έθιμα της Πρωτομαγιάς ήταν κυρίως μαγικά και αντιβασκανικά, προφυλακτικά και αντιβασκανικά και είχαν πανάρχαια προέλευση. Με την ομοιοπαθητική μαγεία θέλησαν και οι παλιοί πηλιορείτες όχι μόνο ν' αναπαραστήσουν την αναγέννηση φύσης και ζωής αλλά και να προφυλαχθούν απ' τις φυσικές και καταλυτικά βλαπτικές εκείνες δυνάμεις που επιβουλεύονται την ευτυχία των ανθρώπων. Μεταφυσικός ο συμβολισμός των πρωτομαγιάτικων εθιμικών δρώμενων έκρυβε αλλά και αποκάλυπτε και στο παλιό Πήλιο τον προαιώνιο φόβο του λαϊκού ανθρώπου και έδινε το αληθινό μέτρο και τη βαθύτερη διάσταση της λαχτάρας του για υγεία και καλοπραγία.

Η Πρωτομαγιά ήταν επίσης γιορτή, κυρίως, νεανική. Πρωί – πρωί οι κοπελιές και πριν σκάσει ακόμα ο ήλιος, ξεχύνονταν στα περιβόλια και στα χωράφια, έπλεκαν το μαγιάτικο στεφάνι και το κρεμούσαν μαζί με ένα σκόρδο στην πόρτα του σπιτιού, για να υπάρχει πάντα η δροσιά μέσα στο σπίτι. Το στεφάνι αυτό καίγονταν στις 24 Ιουνίου, γιορτή του Αϊ-Γιάννη, μέσα στις φωτιές που άναβαν στα σταυροδρόμια του χωριού και πηδούσαν από πάνω φωνάζοντας:

«Όζω ψύλλοι και κοριοί μέσα ήλιος και χαρά».

Στο μεταξύ τραγουδούσαν και διάφορα μαγιάτικα τραγούδια όπως:

*«Ο Μάιος μας έφτασε εμπρός βήμα ταχύ
να τον προϋπαντήσουμε παιδιά στην εξοχή.
Φέρνει τραγούδια και χαρές, λουλούδια και δροσιά
και μυρωδάτη φόρεσε ωραία φορεσιά.
Πάμε και μεις να πάρουμε, μην χάνουμε καιρό.
Μας φτάνει ένα τριαντάφυλλο κι ένα κλαδί χλωρό»⁵⁸.*

Επίσης οι κοπελιές έβρεχαν τα χέρια τους με τη δροσιά των λουλουδιών και τα περνούσαν από τα μάγουλά τους, για να έχουν πάντα στο πρόσωπο τη δροσιά του Μάη.

⁵⁸ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, Εκδόσεις Η Δράση, Αθήνα 1996, σελ. 155.

Οι παλιοί πηλιορείτες το είχαν σε κακό την πρώτη του Μάη να μαζεύουν από τη γη οτιδήποτε άλλο εκτός από λουλούδια που προορίζονταν για το πρωτομαγιάτικο στεφάνι. Και αυτό γιατί πίστευαν πως αν το έκαναν αυτό κινδύνευαν να «μαζέψουν» πάνω τους ένα πλήθος από πληγές.

Ακόμα οι παλιοί πηλιορείτες πίστευαν πως την Πρωτομαγιά «πιάνουν» πολύ τα μάγια, γι' αυτό και απέφευγαν ν' αγγίζουν ύποπτα κατασκευάσματα, επιδιώκοντας, αντίθετα, να πιάσουν ένα χλωρό κλωνάρι στην εξοχή, το γνωστό ως «μαγιόξυλο», που ήταν και το μόνο, κατά την κοινή λαϊκή πίστη, που έφερνε γούρι. Οι ίδιοι, τέλος, απέφευγαν τούτη τη μέρα να πήξουν τυρί – κάτι που συνέβαινε και στη γιορτή της Αναλήψεως – για να μην «στίψουν» τα «πράματα» (έτσι λένε στο Πήλιο τα οικοσιτα ζώα και κυρίως τα γιδοπρόβατα) αλλά και για να μη μουχλιάσει το ίδιο το τυρί. Για τον ίδιο εξάλλου λόγο οι παλιές νοικοκυρές το είχαν σε κακό ν' «αναπιάνουν» ή να ζυμώνουν πρωτομαγιάτικα ψωμί.

Εκτός όμως, από τα προφυλακτικά και αντιβασκανικά, η παλιά πηλιορείτικη Πρωτομαγιά είχε και τα αναβλαστικά της έθιμα. Έτσι πολύ γνωστό απ' τα χρόνια ακόμη της τουρκοκρατίας, ήταν και το έθιμο των «Μάηδων» που έλκει την καταγωγή του από τα πανάρχαια χρόνια και από αντίστοιχες διονυσιακές γιορτές.

Περιγράφοντας αυτό το έθιμο ο Ζαγοριανός ερευνητής Γιάννης Κορδάτος σημειώνει πως στην ουσία ήταν μια δραματική παράσταση στην οποία έπαιρναν μέρος 15-25 μεγάλα παιδιά που είχαν στη μέση το «Μάη» (ένα παιδί καταστόλιστο με λουλούδια). Οι νέοι αυτοί ήταν μασκαρεμένοι άλλος σε γαμπρό, άλλος σε νύφη, άλλος σε γενίτσαρο, άλλος σε Χότζα, άλλος σε αράπη και άλλος σε γιατρό, σε Εβραίο, σε γύφτο και σε γύφτισσα, σε αρκούδα και αρκουδιάρη κλπ. ενώ από την «κομπανία» δεν έλειπαν και τα «ζεϊμπέκικα» και τα «φραγούλια». Σε μια στιγμή ένας απ' τους μασκαρεμένους νέους πείραζε άσεμνα τη «νύφη» και ο «γενίτσαρος» πυροβολούσε και «σκοτώνει» τον φταίχτη. Όταν ο θάνατος του νέου διαπιστώνονταν απ' το «γιατρό» της συντροφιάς, ο τελευταίος έβαζε ένα λουλούδι στο στήθος του «σκοτωμένου» και αυτός αμέσως ανασταινόταν.

Σιγά – σιγά το παμπάλαιο έθιμο των «Μάηδων» έχασε το συμβολικό αναβλαστικό χαρακτήρα του – μια, και όπως είναι βέβαιο, η δραματική παράσταση, για την οποία έγινε παραπάνω λόγος, συμβόλιζε καθαρά την αναγέννηση φύσης και ζωής – και έγινε μια γιορτή χαράς που κρατούσε μάλιστα κάποτε μέχρι και οκτώ μέρες, στη διάρκεια των οποίων οι ξαναμμένοι πηλιορείτες «Μάηδες» γυρόφερναν

όχι μόνο το δικό τους αλλά και άλλα χωριά κομίζοντας παντού το ξέφρενο κέφι και τις κάθε λογής παλαβομάρες τους . . .

Σήμερα, απ' όλα αυτά τίποτα ή σχεδόν τίποτα δεν επιβιώνει. Οι σύγχρονοι πηλιορείτες, ακολουθώντας το γενικό συρμό, δεν τηρούν κανένα από τα παλιά έθιμα⁵⁹.

Οι Λαζαρίνες του Πηλίου

Αντίθετα μ' όλες τις άλλες θρησκευτικές γιορτές, στις οποίες η συμμετοχή των αγοριών με τα τραγούδια και τα κάλαντα του είναι έντονη και ιδιαίτερα χαρακτηριστική, η γιορτή του Λαζάρου είναι η μόνη στην οποία πρωτοστατούν τα κορίτσια, αν και, σε μερικά τουλάχιστον χωριά του Πηλίου, ο «Λάζαρος» τραγουδιέται και από τα αγόρια την παραμονή.

Η εξήγηση της ιδιομορφίας αυτής του εθίμου θα πρέπει μάλλον να αναζητηθεί στο γεγονός της έντονης συμμετοχής στο δράμα του θανάτου και στο θαύμα της ανάστασης του Λαζάρου των δύο αδελφάδων Μάρθας και Μαρίας, καθώς και στη βαθιά απήχηση που είχε το τελευταίο στη ζεστή και ευαίσθητη γυναικεία ψυχή.

Οι «Λαζαρίνες» του Πηλίου αποτελούν μια χαρακτηριστική γραφική νότα καθώς ξεχνούνται σε χαρούμενες συντροφικές πρωί – πρωί την παραμονή ή ανήμερα της γιορτής του Λαζάρου, έχοντας στο καλαίσθητα στολισμένο με αγριόκρινους και άλλα λουλούδια της εποχής καλαθάκι τους, την κούκλα ή το πάνινο ομοίωμα του Λαζάρου. Τα κορίτσια τραγουδούν:

*«Καλή μέρα σας, καλή χρονιά σας,
καλώς ήθραμι στη γειτονιά σας.*

*«Ἦρθ' ἰ Λάζαρους, ἦρθαν τα βάρια
ἦρθ' ἠ Κυριακή που τρων τα ψάρια . . .»⁶⁰.*

ή

*«Ἦρθιν ἠθρ' ἰ Λάζαρους
ἦρθαν τα βάρια,
ἦρθι κι ἰ φλάμπουρους τ'ς Πασχαλιάς
μι τουν καλό του λόγου».*

⁵⁹ Κώστας Λιάπης, *Στο Πήλιο της παράδοσης*, Εκδόσεις Πύλη, Αθήνα 1990, σελ. 66-69.

⁶⁰ Κώστας Λιάπης, *Στο Πήλιο της παράδοσης*, ο.π., σελ. 96.

ή

«Καλή μέρα σας, καλό πουρνό σας,
τώρα ήρθαμι στ' αρχοντικό σας
να σας τραγουδήσουμε του Λάζαρό σας.
Ανθισ' η αυλή κι η αμυγδαλιά σας
κι μουσχοβουλάει η γειτονιά σας . . .».

ή

«Ήρθ' ι Λάζαρους, ήρθαν τα βάρια
ήρθαν μέρις μας κι κουρασίτις
κουρασίτις μας σταυρό σταθήτι
να τιμήσουμι καλόν Αφέντη
να δουξάσουμι καλή κυρά μας.
Αι Αφέντη μας κι αί καλέ μας,
του σπαθάκι σου τι σόι γράφει,
γράφει Θόδωρους κι Αι Δημήτρης,
δέντρον κι μηλιά κι κυπαρίσι,
άγιους Στρατηγός να μας φυλάει».

ή

«-Λάζαρε, Λάζαρέ μας, φίλε και αγαπητέ μας,
πες μας Λάζαρε τι είδες εις τον Άδην όπου πήγες.
-Είδα φόβους, είδα τρόμους, είδα βάσανα και πόνους.
Δώστε μου λίγο νεράκι να ξεπλύνω το φαρμάκι
της καρδιάς μου, των χειλέων κα μη με ρωτάτε πλέον».

ή

« . . Σήκου Λάζαρι, κι μη κοιμάσι,
ήρθ' η μάνα σου από την Πόλη,
σου 'φερε χαρτί κι κουμπουλόι»⁶¹.

---

⁶¹ Κώστας Λιάπης, *Ωρες του Πηλίου, Το χτες και το σήμερα του φημισμένου βουνού*, Εκδόσεις Πύλη, Αθήνα 1990, σελ. 96-98.

Αυτοί οι δροσεροί στίχοι, αυτά τα ποιητικά μορφώματα κάνουν τα πηλιορείτικα τραγούδια του Λαζάρου πνευματικά μνημεία άξια ν' απασχολήσουν όλους εκείνους που ασχολούνται ιδιαίτερα με το νεοελληνικό δημοτικό μας τραγούδι.

Το Πάσχα

Ο εορτασμός του Πάσχα συμπίπτει κάθε χρόνο με τον ερχομό της Άνοιξης, που για τους χωρικούς μας είναι η εποχή των προσδοκιών και των ελπίδων, για μια ανάσταση του Κυρίου και της φύσης. Έτσι παρακολουθούν με βαθιά κατάνυξη τις ακολουθίες της Μεγάλης Εβδομάδας «εν προσευχή και νηστεία». Τη Μεγάλη Πέμπτη θα προμηθευτούν τις κίτρινες λαμπάδες και τη Μεγάλη Παρασκευή συμμετέχουν στην περιφορά του Επιταφίου. Το Μεγάλο Σάββατο θα σφάζουν το αρνί από τα δικά τους οικόσιτα, για να γίνει η «μαγειρίτσα», το υπόλοιπο θα ψηθεί ως οβελίας την Κυριακή, μαζί με το κοκορέτσι. Θα αγοράσουν επίσης τις άσπρες λαμπάδες για την Ανάσταση και τα δώρα, για να σταλούν και στα βαφτιστήρια και στους κουμπάρους. Τα αυγά έχουν ήδη βαφεί από τη Μεγάλη Πέμπτη, κεντημένα με διάφορα σχήματα λουλουδιών. Μετά το «Χριστός Ανέστη» όσοι είναι έτοιμοι για να μεταλάβουν παρακολουθούν την πασχαλινή Θεία Λειτουργία και στη συνέχεια στο σπίτι κόβουν την πασχαλινή κουλούρα, αφού πρώτα την σταυρώσουν με το μαχαίρι, τρώνε τη μαγειρίτσα, μαζί με το δικό τους χλωρό τυρί και τσουγκρίζουν τα κόκκινα αυγά. Επιστρέφοντας στο σπίτι από την εκκλησία, δεν παραλείπουν να σχηματίσουν με τον καπνό της αναμμένης λαμπάδας το σχήμα του σταυρού στο ανώφλι της εξώπορτας, ενώ την Κυριακή η ευτυχία στο πασχαλινό τραπέζι είναι ξεχειλή.

Ωστόσο οι κτηματίες του Λαύκου περιμένουν την Άνοιξη με βροχές, για να εξασφαλίσουν μια καλή σοδειά. Οι πασχαλινές ευχές τους λοιπόν και τα πασχαλινά τραγούδια τους περικλείουν την προσδοκία μιας ευεργετικής βροχής, γι' αυτό τραγουδούν:

*«Ἦρθαν τα λαμπροκύριακα, ἦρθα τα λαμπρογιόρτια
να βρέξει ο Απρίλης δυο νερά και ο Μάης άλλο ένα
να δεις τα χορτοκρίθαρα πώς απηδάν τις φράχτες
να δεις και τη φτωχολογιά πώς διπλοκοσκινάει»⁶².*

⁶² Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, Εκδόσεις Η Δράση, Αθήνα 1996, σελ.139.

Οι χοροί δεν λείπουν, φυσικά, από το πασχαλινό γιορταστικό πανηγύρι. Η κοινή ευτυχία για το αναστάσιμο γεγονός, μετουσιώνεται σ' ένα χορευτικό ξεφάντωμα τη Δευτέρα και την Τρίτη της Λαμπρής. Η πλατεία του χωριού, αλλά και ορισμένοι κατάλληλοι συνοικιακοί χώροι παίρνουν μια ξεχωριστή ζωντανή όψη.

Τη Δευτέρα του Πάσχα υπήρχε η συνήθεια της κούνιας, του κουνήματος, δηλαδή, από μεγάλες κούνιες, που τοποθετούσαν οι νέες κοπέλες στα ψηλά δέντρα.

Ο κούρος

Τις πρώτες ώρες του καλοκαιριού, όπου η ζέστη αρχίζει «να λιώνει τα ζύγκια» κατά την κοινή έκφραση, οι τσελιγκάδες της χώρας μας οργανώνουν ψηλά στα βουνίσια κατάμερά τους την ετήσια παραδοσιακή επιχείρηση του «καιρού». Τέλος του Μάη, αρχές του Θεριστή, πρέπει τα γιδοπρόβατα ν' απαλλαγούν απ' τη ζεστή ντυμασιά του μαλλιού τους.

Ο κούρος, όπως διαμορφώθηκε με το πέρασμα των αιώνων, είναι μια λαογραφική γιορτή των τσομπαναραίων με αξιοπρόσεκτη εθιμική εμβέλεια. Τα έθιμα του καιρού δε διαφέρουν πολύ από τη μια στην άλλη περιοχή της χώρας μας.

Ο κούρος αρχίζει πρωί – πρωί με τη δροσιά σε μια λάκα με δέντρα και νερό. Η δουλειά αυτή, που σήμερα γίνεται κατά κανόνα την Κυριακή, στα παλιά χρόνια γινόταν τις «καλές» μέρες της εβδομάδας και οπωσδήποτε όχι την Κυριακή ούτε και σε άλλη «βαριά» γιορτή και κυρίως βέβαια της Αναλήψεως ή της Πεντηκοστής, μέρες που ιδιαίτερα τις «φύλαγαν» από τέτοιες δουλειές οι παλιοί κτηνοτρόφοι. Την κανονισμένη, λοιπόν, ώρα φτάνουν στον τόπο του κούρου τα «ψαλίδια» της συντροφιάς, δηλαδή οι φίλοι τσομπαναραίοι που θα κάνουν «δανεικά» αυτή τη δουλειά, κομίζοντας και τα εργαλεία τους, τα γνωστά «κουρουψάλ'δα», καθώς και το «ασκέρυ» τους, που δεν είναι άλλο απ' τη φαμελιά τους, που θα πάρει μέρος και αυτή στο γιορτάσι του κούρου.

Παλιότερα υπήρχαν και επαγγελματίες κουρευτές, που έκαναν αυτή τη δουλειά με πληρωμή, συνήθως όμως οι τσομπαναραίοι κούρευαν ανταποδοτικά τα γιδοπρόβατά τους, με τη φιλική συνδρομή του σιναφιού τους, όπως γίνεται και σήμερα.

Πριν αρχίσει η δουλειά, γινόταν και αγιασμός από τον παπά, πίνανε κατόπιν όλοι οι καλεσμένοι από μια κούπα «βρασόγαλο» και έμπαιναν έτσι στη δουλειά με τις ευχές: «καλόνη φτούρου» και να «χ'ζιάσ'νι». Σ' όλη τη διάρκεια του κούρου το κέφι δε λείπει από τη συντροφιά. Και αυτό γιατί η τσελιγκίνα με τις τσελιγκοπούλες της

φροντίζουν αδιάκοπα να συντηρούν αυτό το κέφι με κρασοράκια και πικάντικα μεζελίκια, που δίνουν και μια πρώτη «γεύση» στο γλέντι που θ' ακολουθήσει.

Το φαγοπότι και το γλέντι που θα ακολουθήσει τον κούρο είναι από τα πιο τρικουβερτα που στήνονται στην πηλιορείτικη ύπαιθρο. Ο τσέλιγκας θα φιλέψει με χαρακτηριστική γαλαντομία το «ισνάφι» των καλεσμένων του με ψητό της σούβλας, με κοκορέτσι, με εντόσθια τηγανητά, με τυριά φρέσκα και ολόπαχα και με το απαραίτητο βέβαια μαύρο πηλιορείτικο κρασί.

Φυσικά το τραγούδι δεν έλειπε από το γλέντι του κούρου. Όταν, μάλιστα, στα παλιότερα χρόνια ο τσέλιγκας τον «φυσούσε» τον παρά και ήταν και «μερακλής» κουβαλούσε και κάποια ντόπια «παιγνίδια» - έτσι έλεγαν τα μουσικά όργανα - οπότε το γλέντι δεν υστερούσε σε τίποτα πια από ένα λαϊκό πανηγύρι⁶³.

Ο Πηλιορείτης Αύγουστος

Αν ο Αύγουστος θεωρείται παντού στη χώρα μας σαν ο πιο ευλογημένος μήνας του χρόνου, αυτό θα πρέπει να έχει διπλή ισχύ στους ιδιαίτερα ευνοημένους τόπους της πατρίδας μας, όπως το Πήλιο.

Ο Αύγουστος θεωρείται και στο Πήλιο σαν ο μήνας που φέρνει τα πρώτα μηνύματα της καιρικής αλλαγής. Σύμφωνα με μια παλιά βιωμένη λαϊκή πίστη οι καιρικές συνθήκες που παρατηρούνται στις 12 πρώτες μέρες του Αυγούστου αντιστοιχούν κατ' αναλογία και στους 12 επόμενους μήνες. Παρατηρώντας, λοιπόν και καταγράφοντας σχολαστικά τα καιρικά φαινόμενα αυτών των ημερών, οι λαϊκοί μετεωρολόγοι του Πηλίου μπορούν να κάνουν «ασφαλείς» προβλέψεις για το δωδεκάμηνο Αυγούστου - Ιουλίου που ακολουθεί. Αυτά είναι τα γνωστά αυγουσιάτικα «μερομήνια».

Περισσότερο βιωμένα είναι τα αυγουσιάτικα έθιμα του Πηλίου που σχετίζονται με τη λαϊκή λατρεία, όπως αυτή διαμορφώθηκε στο διάβα των αιώνων. Η Πρωταυγουσιτιά θεωρείται σαν μέρα ιδιαίτερα αυστηρής νηστείας. Η ίδια αυστηρή νηστεία συνεχίζεται και όλο το Δεκαπενταύγουστο, μ' εξαίρεση τη γιορτή της Μεταμορφώσεως του Χριστού, «τ'ς Σουτήρους», οπότε συνηθίζεται να τρώνε και εδώ ψάρια. Την ίδια εξάλλου μέρα «διαβάζονται» απ' τον παπά στην εκκλησία και τα πρώτα σταφύλια - οι γνωστές στην λαογραφία «απαρχές» - και μοιράζονται μετά το τέλος της λειτουργίας στους πιστούς. Η παλιά λαϊκή πίστη μας πληροφορεί πως τα

---

⁶³ Κώστας Λιάπης, *Στο Πήλιο της παράδοσης*, Εκδόσεις Πύλη, Αθήνα 1990, σελ.83-87.

μεσάνυχτα της παραμονής της μεγάλης αυτής γιορτής, «άνοιγαν» οι ουρανοί για ένα πολύ σύντομο χρονικό διάστημα. Αυτό το ελάχιστο χρονικό διάστημα καρτερούσαν ανυπόμονα, ξενυχτώντας οι παλιοί πηλιορείτες, για να πουν την όποια ή τις όποιες προλάβαιναν ευχές τους.

Άλλη μεγάλη γιορτή του Αυγούστου είναι αυτή της Κοίμησης της Θεοτόκου που στο Πήλιο την τιμούν με λαϊκά πανηγύρια σε κάμποσα χωριά. Την ίδια μέρα οι παλιοί την «κρατούσαν» αυστηρά απέχοντας από κάθε γεωργική εργασία.

Μια άλλη νεολογογραφική γιορτή θεωρείται στο Πήλιο και η γιορτή του Αγ. Φανουρίου (27 Αυγούστου) τη χάρη του οποίου επικαλούνται όσοι θέλουν να τους «φανερώσει» τύχες και χαμένα αντικείμενα. Μάλιστα σε μερικά χωριά οι γυναίκες φτιάχνουν στη γιορτή του Αγίου μια «κ'λούρα» για την τύχη της αμαρτωλής μάνας του. Αυτή την κουλούρα, αφού την «διαβάσει» ο παπάς, την τρώνε τα κορίτσια της παντρειάς για να ονειρευτούν το ίδιο βράδυ το γαμπρό που τους επιφυλάσσει η μοίρα.

Πρέπει να σημειώσουμε πως πολλά από τα έθιμα του Αυγούστου διατηρούνται και σήμερα αφού ο μήνας αυτός διακρίνεται από την υπεραφθονία και υπερκατανάλωση των αγαθών του και γι' αυτό προσφέρεται για γλέντια και πανηγύρια⁶⁴.

---

⁶⁴ Κώστας Λιάπης, *Στο Πήλιο της παράδοσης*, Εκδόσεις Πύλη, Αθήνα 1990, σελ.100-107.

5. ΤΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

5.1 Δήμος Αφετών

Από την έρευνά μας στα χωριά του Δήμου Αφετών προκύπτει ως προς την εκπαίδευση ότι υπήρχε σχολείο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο αλλά συγχρόνως βοηθούσαν και στις δουλειές του σπιτιού. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά η Ελένη Μαλισσιόβα από το Νεοχώρι σηκωνόταν πολύ πρωί για να κάνει πρώτα τις δουλειές του σπιτιού και μετά πήγαινε σχολείο. Όταν γυρνούσε απ' το σχολείο συνέχιζε τις δουλειές και διάβαζε αργά το βράδυ στο κρεβάτι της. Η Περιστέρα Μόσχου από τη Συκή αναφέρει ότι δεν πήγαινε κάθε μέρα στο σχολείο λόγω των δουλειών στο σπίτι αλλά και στα κτήματα. Γίνεται λοιπόν φανερό ότι τα παιδιά ξεκινούσαν το σχολείο αλλά συνήθως δεν κατάφερναν να το τελειώσουν.

Σχετικά με τη γυναίκα στην εκπαίδευση γίνεται φανερό ότι η φοίτηση στο σχολείο, τουλάχιστον πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, ήταν περιορισμένη. Αυτό γίνεται φανερό από την Περιστέρα Μόσχου από τη Συκή που αναφέρει ότι το σχολείο ερχόταν σε δεύτερη μοίρα. Δεν πήγαινε κάθε μέρα στο σχολείο γιατί οι υπόλοιπες υποχρεώσεις ήταν πιο πολλές. Το ίδιο αναφέρει και η Ελένη Πιλάτου από τις Αφέτες ότι ξεκίνησε το σχολείο αλλά γρήγορα το σταμάτησε λόγω των υποχρεώσεων.

Τα παιδιά βρίσκονταν κάτω από τον απόλυτο έλεγχο των μεγαλύτερων. Γενικά συμπαθέστερο ήταν το αγόρι, αλλά υπήρχαν και εξαιρέσεις. Όπως λέει η Ελένη Μαλισσιόβα από το Νεοχώρι οι γονείς της την συμπεριφέρονταν καλύτερα από τα αγόρια γιατί τα αδέρφια της ήταν ατίθασα και ζωηρά. Το ίδιο παρατηρούμε και από τα λεγόμενα της Περιστεράς Μόσχου ότι η συμπεριφορά των γονιών ήταν η ίδια σε όλα τα παιδιά και δεν υπήρχαν διακρίσεις.

Οι διαπαιδαγώγηση των παιδιών ήταν φροντίδα της μητέρας. Αυτή είχε τον κύριο λόγο υπό την επίβλεψη βέβαια του πατέρα. Όπως αναφέρει η Ελένη Μαλισσιόβα την ανατροφή των παιδιών την είχε αποκλειστικά η μητέρα και κανείς δεν μπορούσε να ανακατευτεί. Σε άλλες περιπτώσεις, όπου υπήρχαν παππούδες, μεσολαβούσαν στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Αυτό γίνεται φανερό από τα λόγια της Περιστεράς Μόσχου που αναφέρει ότι η μητέρα και η γιαγιά ήταν υπεύθυνες για την ανατροφή των παιδιών.

Στα χωριά αυτά όπως και σε όλα τα χωριά του Νοτίου Πηλίου η γυναίκα είναι περιορισμένη. Βασική προϋπόθεση για να παντρευτεί μια γυναίκα ήταν η παρθενιά

όπως λέει η Ελένη Μαλισσιόβα από το Νεοχώρι. Πριν τον αρραβώνα ο γαμπρός ρωτούσε να μάθει για την τιμή της κοπέλας. Θεωρούνταν αδύνατο μια κοπέλα να μην ήταν παρθένα.

Για να παντρευτεί μια κοπέλα γινόταν προξενιό. Όπως αναφέρει η Περιστέρα Μόσχου από τη Συκή τον άντρα της τον επέλεξε ο πατέρας της. Δεν την ρώτησε, αλλά τον επέβαλε. Την είχε δει η πεθερά της στα χωράφια κι έστειλε την προξενήτρα να τη ζητήσει. Ο πατέρας της και ο θείος της μίλησαν με τον άντρα της και τα συμφώνησαν. Εκείνη συζήτησε με τον άντρα της τελευταίας. Το ίδιο αναφέρει και η Ελένη Πιλάτου από τις Αφέτες. Ο γάμος γινόταν από προξενιό. Η προξενήτρα πήγαινε βράδυ στο σπίτι του άντρα ή της γυναίκας και έκανε το προξενιό. Μετά το γάμο το ζευγάρι συνήθως έμενε στο δικό του σπίτι. Υπήρχαν όμως περιπτώσεις όπως αυτής της Περιστέρας Μόσχου όπου έμεινε στα πεθερικά της. Το κουμάντο το είχε η πεθερά της. Στην ίδια δεν έπεφτε λόγος για τις υποθέσεις του σπιτιού. Απλά τις πραγματοποιούσε. Η γυναίκα ήταν υπεύθυνη για τη δημιουργία της νέας οικογένειας. Σ' αυτή έπεφτε όλο το βάρος και για την γονιμότητα του ζευγαριού, αλλά και για το φύλο του παιδιού. Όπως λέει η Περιστέρα Μόσχου η συμπεριφορά των πεθερικών ήταν η ίδια και όταν γέννησε. Δεν είχε αλλάξει ποτέ. Τα πεθερικά επέβαλλαν τη γνώμη τους, δεν τους ενοχλούσε το γεγονός αν θα γεννιόταν αγόρι ή κορίτσι. Η γέννηση όμως του πρώτου παιδιού ήταν σημαντικό γεγονός και πολύ περισσότερο όταν αυτό ήταν αγόρι που θα ήταν ο συνεχιστής του ονόματος της οικογένειας.

5.2 Δήμος Αργαλαστής

Από την έρευνά μας στην περιοχή του Δήμου Αργαλαστής προκύπτει ως προς την εκπαίδευση ότι υπήρχε σχολείο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ο Νικόλαος Τσαούσης αναφέρει ότι υπήρχε δημοτικό και ημιγυμνάσιο δηλ. τις τρεις πρώτες τάξεις του γυμνασίου. Τα περισσότερα παιδιά πήγαιναν σχολείο αλλά ήταν λιγοστά εκείνα που το τελείωναν ή που συνέχιζαν τις σπουδές.

Σχετικά με τη γυναίκα στην εκπαίδευση τα στοιχεία που προκύπτουν είναι εντυπασιακά. Πολλά κορίτσια άρχιζαν το σχολείο αλλά ελάχιστα απ' αυτά το τελείωναν. Οι γονείς θεωρούσαν ότι τα γράμματα δεν είναι για τα κορίτσια όπως αναφέρει η Αικατερίνη Μπογδανίδη απ' την Αργαλαστή. Τα κορίτσια σταματούσαν το σχολείο νωρίς γιατί έπρεπε να μάθουν τις δουλειές του σπιτιού. Από πολύ μικρά τα κορίτσια μάθαιναν να υφαίνουν, να κεντούν, να ζυμώνουν.

Η ανατροφή των παιδιών ήταν κύριο μέλημα των γονιών. Γενικότερα το αγόρι αντιμετωπιζόταν καλύτερα από το κορίτσι γιατί θεωρούνταν ανώτερο όπως αναφέρει ο Νικόλαος Τσαούσης. Φυσικά η συμπεριφορά των γονιών απέναντι στα παιδιά εξαρτώνταν και από την ίδια την οικογένεια. Όπως λέει η Μαγδαληνή Μπογδανίδη τα αγόρια και τα κορίτσια είχαν την ίδια συμπεριφορά στη δική της οικογένεια.

Η διαπαιδαγώγηση των παιδιών ήταν κύριο μέλημα της γυναίκας υπό τη επίβλεψη του πατέρα. Η μητέρα είναι υπεύθυνη για την ανατροφή του κοριτσιού για να γίνει αργότερα μια σωστή σύζυγος και μητέρα. Ο Νικόλαος Τσαούσης αναφέρει ότι η ανατροφή των παιδιών ήταν κύρια φροντίδα των γονιών. Πολλές φορές όμως παρατηρούμε ότι οι παππούδες επενέβαιναν στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Δεν ήθελαν να μαλώνουν τα εγγόνια τους και όλη η προσοχή έπρεπε να είναι στραμμένη προς τα παιδιά.

Η θέση της γυναίκας στην κλειστή κοινωνία των χωριών του Νοτίου Πηλίου είναι σημαντική. Βασική προϋπόθεση για να παντρευτεί μια γυναίκα ήταν η παρθενιά. Δεν επιτρεπόταν να συνέβαινε το αντίθετο. Ο άντρας μπορούσε να κάνει ότι θέλει, αλλά η γυναίκα ήταν διαφορετική. Όπως αναφέρει η Μαγδαληνή Μπογδανίδη, η παρθενιά ήταν απαραίτητη προϋπόθεση. Αναφέρεται επίσης ότι αν μια κοπέλα δεν ήταν παρθένα τότε γινόταν στόχος σχολιασμού και κριτικής. Η γυναίκα για να παντρευτεί έπρεπε να είναι καθαρή, αμόλυντη.

Είναι κι εδώ φανερό ότι για να παντρευτεί μια κοπέλα έπρεπε να γίνει προξενιό. Δεν ήταν σωστό να βρει τον άντρα της μόνη της. Το προξενιό γινόταν με προξενήτρα που πήγαινε βράδυ στο σπίτι του άντρα ή της γυναίκας κι έκανε το προξενιό όπως λέει η Μαγδαληνή Μπογδανίδη. Το αρραβωνιασμένο ζευγάρι δεν μπορούσε να βρεθεί μόνο του ούτε για βόλτα. Όπως αναφέρεται ο πατέρας της νύφης προσκαλούσε πάντα το γαμπρό να πάει στο σπίτι τους. Το ζευγάρι συναντιόταν υπό την εποπτεία του πατέρα.

Το νέο ζευγάρι συνήθως μένει στο δικό του σπίτι. Η δημιουργία της νέας οικογένειας βαραινεί τη γυναίκα. Αυτή θεωρείται υπεύθυνη όχι μόνο για τη γονιμότητα του ζευγαριού αλλά και το φύλο του παιδιού. Όταν η γυναίκα γεννούσε αγόρι, η αγορομάννα ήταν καλοδεχούμενη όπως λέει ο Νικόλαος Τσαούσης. Πολλές φορές η στάση τόσο των πεθερικών όσο και της κοινωνίας άλλαζε απέναντι στη γυναίκα γιατί θεωρούνταν ευλογημένη που έφερε στον κόσμο το συνεχιστή του ονόματος της οικογένειας.

5.3 Δήμος Σηπιάδος

Από την έρευνά μας στα χωριά του Δήμου Σηπιάδος προκύπτει ως προς την εκπαίδευση ότι υπήρχε σχολείο πρωτοβάμιας εκπαίδευσης στα χωριά αυτά και συνήθως τα παιδιά πήγαιναν σχολείο. Όπως αναφέρει ο Γιώργος Θωμάς από το Προμύρι σχολείο υπήρχε και πήγαιναν συνήθως τα παιδιά. Μερικές φορές όμως, κάποια παιδιά σταματούσαν νωρίτερα το σχολείο γιατί έπρεπε να βοηθήσουν την οικογένεια στις αγροτικές δουλειές. Σύμφωνα με την Μαρία Θωμά από τη Μηλίνα υπήρχε σχολείο στο χωριό και φοιτούσαν πολλά παιδιά. Σχολείο υπήρχε και στο Λαύκο και επίσης Παρθεναγωγείο, σύμφωνα με την Βιργινία Μαργιανού από το Λαύκο που αναφέρει επίσης ότι όλα τα παιδιά πήγαιναν σχολείο αλλά το τελείωναν ελάχιστα.

Όσον αφορά τη γυναίκα στην εκπαίδευση τα στοιχεία που προκύπτουν είναι εντυπωσιακά. Η ίδρυση και το γρήγορο κλείσιμο των παρθεναγωγείων φανερώνει την αποχή της γυναίκας από την εκπαίδευση. Μια νέα κοπέλα που μάθαινε γράμματα έκανε το πρώτο βήμα στο δρόμο της διαφθοράς. Σύμφωνα με την Κατίνα Θωμά από το Λαύκο ξεκίνησε το σχολείο μαζί με τα αδέρφια της αλλά τελείωσε μόνο το δημοτικό γιατί δεν την άφησε ο πατέρας της να συνεχίσει. Επίσης σύμφωνα με την Σταθοπούλου Σταυρούλα από το Προμύρι τα παιδιά πήγαιναν σχολείο αλλά τα κορίτσια λιγότερο. Από την Ευμορφία Παπαγεωργίου από τη Μηλίνα προκύπτει ότι το χωριό είχε σχολείο αλλά λίγα παιδιά πήγαιναν. Όπως και η ίδια, ξεκίνησε το σχολείο αλλά μετά σταμάτησε γιατί έπρεπε να βοηθάει στις δουλειές του σπιτιού.

Τα παιδιά βρίσκονται σε μια θέση απόλυτης εξάρτησης από τους μεγαλύτερους. Γενικά συμπαθέστερο ήταν το αγόρι, ως συνεχιστής του ονόματος της οικογένειας. Όπως αναφέρει η Μαρία Θωμά από τη Μηλίνα η συμπεριφορά των γονιών δεν ήταν ίδια απέναντι στα παιδιά τους. Έδειχναν μεγαλύτερη συμπάθεια και αγάπη στα αγόρια επειδή αυτά ήταν οι συνεχιστές του ονόματος. Τα κορίτσια αποτελούσαν μεγάλο βάρος ως προς την αποκατάστασή τους.

Κάποιες φορές η συμπεριφορά των γονιών απέναντι στα παιδιά ήταν σχεδόν η ίδια. Όπως αναφέρει η Σουλτάνα Παπαϊωάννου από το Λαύκο η συμπεριφορά των γονιών της απέναντι στα παιδιά ήταν η ίδια. Υπήρχαν όμως και φορές που το αγόρι το θεωρούσαν ανώτερο. Την ίδια άποψη εκφράζει και η Ευμορφία Παπαγεωργίου από τη Μηλίνα ότι η συμπεριφορά των γονιών στη δική της οικογένεια ήταν ίδια απέναντι και στα αγόρια και στα κορίτσια .

Ως προς την διαπαιδαγώγηση των παιδιών την ευθύνη την είχε η γυναίκα κάτω από την υψηλή εποπτεία του πατέρα. Είναι υπεύθυνη για την αγωγή των κοριτσιών μέχρι το γάμο τους και των αγοριών μέχρι την ηλικία των δώδεκα χρόνων. Από την ηλικία αυτή περνούν κάτω από την άμεση εποπτεία του πατέρα. Αναφέρει η Μαρία Θωμά από τη Μηλίνα ότι την ανατροφή των παιδιών είχε αναλάβει η μητέρα. Η μητέρα είχε την ευθύνη να μεγαλώσει σωστά τα παιδιά της, γιατί αυτή παραμένει περισσότερες ώρες κοντά τους. Το ίδιο αναφέρει και η Κατίνα Θωμά από το Λαύκο ότι την ευθύνη για την ανατροφή των παιδιών στην οικογένεια την είχαν οι γονείς. Τονίζει όμως ότι η μητέρα της πέθανε νωρίς ολόκληρη την ευθύνη την είχε ο πατέρας τους.

Τα ερευνητικά δεδομένα που προκύπτουν ως προς τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία είναι σημαντικά. Βασική προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα ήταν η παρθενιά. Αν ο άντρας ήταν άστατος δεν έχει μεγάλη σημασία. Καθώς όμως η αξία της γυναίκας εξαρτάται από την παρθενιά της, οι γονείς επαγρυπνούν μ' όλα τα μέσα που μπορούν να φανταστούν για να μην τη χάσει. Όπως αναφέρει η Βιργινία Μαργιανού από το Λαύκο η παρθενιά αποτελούσε μεγάλη προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα. Αν η κοπέλα δεν ήταν παρθένα γινόταν στόχος σχολιασμού και ο γαμπρός την έστελνε πάλι στη μάνα της ή συμβιβάζονταν με κάποια προίκα. Το ίδιο αναφέρεται και από μια κυρία ότι η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια γυναίκα. Αν μια γυναίκα δεν ήταν παρθένα τότε ο γαμπρός μπορούσε να ζητήσει πανωπροίκα δηλ. επιπλέον προίκα απ' αυτή που είχε πάρει.

Για να παντρευτεί μια κοπέλα έπρεπε να γίνει προξενιό. Όπως αναφέρει ο Γιώργος Θωμάς από το Προμύρι η κοπέλα δε διάλεγε μόνη της τον άντρα τον διάλεγε ο πατέρας της. Το προξενιό γινόταν με προξενήτρα. Αυτή παρακινημένη από τον πατέρα του αγοριού ή του κοριτσιού πήγαινε στο σπίτι βράδυ κι έκανε την προξενιά. Επίσης η Βιργινία Μαργιανού από το Λαύκο αναφέρει ότι η κοπέλα παντρευόταν πάντα με προξενιό και έπαιρνε τον άντρα που διάλεγαν οι γονείς της. «Το προξενιό γινόταν πάντα νύχτα από τον προξενητή που κρατούσε ένα κλεφτοφάναρο». Η κοπέλα δεν είχε δικαίωμα να φέρει αντίρρηση σε καμία περίπτωση. Μια κυρία αναφέρει ακόμα ότι μετά τον αρραβώνα, ο αρραβωνιαστικός δεν μπορούσε να πάει απρόσκλητος στο σπίτι της νύφης. Έπρεπε ο πεθερός να τον προσκαλέσει. Απ' αυτό προκύπτει ότι ήταν απαγορευμένος ο δημόσιος χαρακτήρας της οικογενειακής ζωής. Πολύ συχνά μόνο ο άντρας – σύζυγος ερχόταν σε επαφή με τους φιλοξενούμενους.

Μετά το γάμο το νέο ζευγάρι συνήθως μένει στο δικό του σπίτι. Όσον αφορά στη δημιουργία της οικογένειας η γυναίκα είναι εκείνη που θεωρείται υπεύθυνη όχι μόνο για τη γονιμότητα του ζευγαριού αλλά και για το φύλο του παιδιού που γεννιέται. Την αντρική στείρωση είτε την αγνοούν είτε την αρνούνται. Μια άκληρη γυναίκα ήταν μια «καταραμένη γυναίκα». Όπως αναφέρει ο Γιώργος Θωμάς από το Προμύρι όταν η γυναίκα γεννούσε αγόρι είχαν γλέντια και γιορτές, σε αντίθεση αν γεννούσε κορίτσι θύμωναν. Επίσης ο Αθανάσιος Σφονδυλιάς από τη Μηλίνα λέει ότι όταν η γυναίκα γεννούσε αγόρι ικανοποιούσε την επιθυμία του άντρα της αλλά και των γονιών του. Επίσης η Μαρία Λαμπαδάρη από το Λαύκο αναφέρει ότι η γέννηση του παιδιού μπορούσε να αλλάξει τη συμπεριφορά της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα ιδίως όταν γεννούσε αγόρι. Η χαρά τους ήταν μεγάλη γιατί θα συνεχίζονταν το όνομα της οικογένειας.

5.4 Κοινότητα Τρικεριού

Από την έρευνά μας στην Κοινότητα Τρικεριού προκύπτει ότι η κοινωνία ήταν πολύ κλειστή και συντηρητική. Η διαπαιδαγώγηση των παιδιών ήταν θέμα των γονιών και κυρίως της μητέρας, που συνήθως περνούσε περισσότερο χρόνο με τα παιδιά. Οι γονείς είχαν τον κύριο λόγο για την εκπαίδευση των παιδιών, τις συναναστροφές τους. Όπως αναφέρει ο Μαργωμένος Ιωάννης σχολείο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης υπήρχε στο χωριό. Τα παιδιά ξεκινούσαν το σχολείο, αλλά λίγα ήταν εκείνα που το τελείωναν. Συνήθως τα κορίτσια σταματούσαν το σχολείο νωρίτερα ύστερα από παρότρυνση των γονιών τους γιατί έπρεπε να βοηθούν στις δουλειές του σπιτιού. Η μητέρα που είχε αναλάβει την ανατροφή των παιδιών και κυρίως των κοριτσιών, έπρεπε να φροντίσει το κορίτσι να γίνει καλή νοικοκυρά. Μια νέα κοπέλα που μάθαινε γράμματα έκανε το πρώτο βήμα στη διαφθορά.

Οι γονείς συνήθως συμπεριφέρονταν με τον ίδιο τρόπο σ' όλα τα παιδιά αναφέρει ο Μαργωμένος Ιωάννης. Αντίθετα ο Ντάτσιος Γιώργος λέει ότι οι γονείς του μάλωναν κάποιες φορές περισσότερο τα αγόρια γιατί ήταν ζωηρά και δεν υπάκουαν εύκολα.

Βασική προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα ήταν η παρθενιά. Όπως λέει ο Ντάτσιος Γιώργος το κορίτσι έπρεπε να είναι παρθένα για να παντρευτεί. Γι' αυτό το λόγο και οι γονείς του κοριτσιού επαγρυπνούν για να διαφυλάξουν με κάθε τρόπο την τιμή των κοριτσιών, αλλά και της οικογένειας. Το προξενιό ήταν το μέσο

για να παντρευτεί μια κοπέλα. Όπως αναφέρει ο Μαργωμένος Ιωάννης αν ένας άντρας έβλεπε μια κοπέλα που του άρεζε έστελνε την προξενήτρα το βράδυ στο σπίτι της για να την ζητήσει. Η γυναίκα δεν είχε λόγο αν συμφωνούσε ο πατέρας με το γαμπρό. Δεν μπορούσε να αντιδράσει.

Το ζευγάρι και ως αρραβωνιασμένο απαγορεύονταν να συναντηθεί μόνο του. Γι' αυτό και ο γάμος γινόταν σε σύντομο χρονικό διάστημα. Ο γαμπρός δεν μπορούσε να επισκεφτεί την αρραβωνιαστικιά του στο σπίτι της απρόσκλητος. Έπρεπε ο πατέρας της νύφης να τον προσκαλέσει. Απ' αυτό γίνεται φανερό ότι ο δημόσιος χαρακτήρας της οικογενειακής ζωής ήταν απαγορευμένος.

Η γυναίκα θεωρούνταν υπεύθυνη για τη γονιμότητα και για το φύλο του παιδιού. Ο άντρας δεν αναλάμβανε καμία ευθύνη. Όπως αναφέρει ο Μαργωμένος Ιωάννης όλοι ήθελαν το πρώτο παιδί να είναι αγόρι. Αυτό θα ήταν ο συνεχιστής του ονόματος της οικογένειας. Υπήρχαν περιπτώσεις που δημιουργούνταν προστριβές και άλλαζε η συμπεριφορά της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα. Η γυναίκα όμως που έφερνε στον κόσμο αγόρι ήταν ευλογημένη και αποδεκτή από την κοινωνία.

Από την έρευνα λοιπόν προκύπτει ότι η κοινωνία ήταν πολύ κλειστή και συντηρητική και δεν ξέφευγε εύκολα από τις παραδόσεις και τη νοοτροπία που είχε συνηθίσει.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μελετώντας τις απαντήσεις στα ερωτήματα που τέθηκαν προκύπτουν κάποια συμπεράσματα όσον αφορά τη δομή της κοινωνίας και την οικονομία στα χωριά του Νοτίου Πηλίου τον 20^ο αιώνα, τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία, καθώς επίσης την κοινωνική κατάσταση του παιδιού.

Εξετάζοντας διαχρονικά τα παραπάνω ζητήματα παρατηρούμε ότι στα χρόνια της Τουρκοκρατίας διαρθρωνόταν το δίπολο κοινωνικό σχήμα απαρτιζόμενο από τη μια μεριά από τους άρχοντες που κατείχαν μεγάλα τμήματα γης και από την άλλη οι άνθρωποι του μόχθου που συνήθως εργαζόταν σκληρά μέσα σε καθεστώδες εξαθλίωσης και καταπίεσης και άλλοι που δούλευαν σε φεουδάρχες ιδιώτες ή στα μοναστήρια που κατείχαν και αυτά μεγάλες εκτάσεις. Το φεουδαρχικό αυτό καθεστώς συνεχίστηκε για πολλά χρόνια.

Μετά την απελευθέρωση οι καλλιεργητές γης άλλαξαν αφεντικά, αλλά δεν βελτίωσαν τη ζωή τους. Ειδικότερα, στα χωριά του Πηλίου διαμορφώνονται τρεις τάξεις. Στην πρώτη ανήκουν οι πολιτικοί και οι μεγαλοκτηματίες. Στη δεύτερη οι βιοτέχνες, οι πραματευτές, οι τεχνίτες, οι μικροκτηματίες και οι ναύτες. Τέλος στην τρίτη τάξη υπάγονται οι υπάλληλοι σε ξένα σπίτια και χωράφια, οι ακτήμονες και οι αγωγιάτες.

Ο κοινωνικός διαχωρισμός στα χωριά του Νοτίου Πηλίου εκφραζόταν ακόμα και με την ενδυμασία. Άντρες και γυναίκες ντύνονταν με ρούχα που δεν μπορούσαν να έχουν οι χωρικοί. Οι χωρικοί, όμως, αποδέχονταν παθητικά τη μοίρα τους. Πάντως, στα χωριά του Νοτίου Πηλίου, κριτήριο της αρχοντιάς δεν ήταν μόνο η οικονομική ευρωστία. Βασικό ρόλο έπαιζε η καταγωγή, το καλό «σόν».

Η οικονομία στα χωριά του Νοτίου Πηλίου στηρίζονταν κυρίως στη γεωργία και την κτηνοτροφία. Γενικά, στα χωριά του Νοτίου Πηλίου παρατηρείται μια έντονη βιοτεχνική και εμπορική δραστηριότητα. Κάθε χωριό έχει τους τεχνίτες του που οι περισσότεροι απ' αυτούς δούλευαν συστηματικά στα εργαστήριά του που βρίσκονται στην πλατεία. Επίσης οι Νοτιοπηλιορείτες είχαν και άλλα εισοδήματα όπως σύκα, κρασί, βαμβάκια, εσπεριδοειδή, δημητριακά, μέλι, κηπευτικά. Το Τρίκερι όμως ήταν το μοναδικό χωριό του Πηλίου που ζούσε από τη θάλασσα.

Στον τομέα της εκπαίδευσης στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, τα σχολεία είναι φτωχά και τα προγράμματα σπουδών προσφέρουν μόνο στοιχειώδεις γνώσεις. Επίσης στο τέλος της περιόδου δημιουργούνται και τα πρώτα νηπιαγωγεία. Δεν είναι,

όμως σίγουρο, αν στα ιδρύματα αυτά φοιτούσαν νήπια και των δύο φύλων ή μόνο αγόρια. Πάντως, η εκπαίδευση των κοριτσιών ξεκίνησε εκείνα τα χρόνια.

Παρ' όλες τις δομολειτουργικές αλλαγές που υπέστη η τοπική κοινωνία του Νοτίου Πηλίου απόρροια της σμίλευσης ξένων πολιτισμικών στοιχείων και επιδράσεων και ανάλογων τοπικών κοινωνιών, παρατηρούμε ότι ψήγματα του παρελθόντος συνεχίζουν να υφίστανται ως πολιτισμικά στερεότυπα.

Η γυναίκα εκείνη την εποχή ήταν αφοσιωμένη στο σπίτι της και την οικογένειά της. Οι γυναίκες της γειτονιάς ή συγγενείς μεταξύ τους διατηρούσαν πάντοτε μια επικοινωνία μεταξύ τους με κοινό στόχο την εξυπηρέτησή τους. Οι επισκέψεις στα σπίτια παρατηρούνταν όταν το χωριό πανηγύριζε αλλά και στις ονομαστικές εορτές. Ωστόσο, κατά την Τουρκοκρατία, η γυναίκα δεν έμενε κλεισμένη σε χωριστό δωμάτιο. Δεν ήταν κοινωνικά αποκλεισμένη όπως συνέβαινε σε άλλες κοινωνίες. Κυκλοφορούσε ελεύθερα στο σπίτι και μεταξύ αντρών τόσο της οικογένειας όσο και ξένων κι έτρωγε στο ίδιο τραπέζι με τους άλλους άντρες.

Η αξιοποίηση των ερευνητικών δεδομένων μας έδειξε ότι η κοινωνία στα χωριά του Νοτίου Πηλίου ανάμεσα στον Α' και Β' Παγκόσμιο πόλεμο συνεχίζει να είναι πολύ κλειστή και συντηρητική. Η εκπαίδευση έχει μια δυναμική σχέση με την κοινωνία. Ερώτημα μείζονος σημασίας παραμένει αν η εκπαίδευση αντιπροσωπεύει τα παιδιά όλων των κοινωνικών τάξεων και κοινωνικοεπαγγελματικών κατηγοριών που απαρτίζουν τον κοινωνικό ιστό μιας περιοχής.

Ωστόσο, απάντηση στο ερώτημα αυτό θα μπορούσε να μας δώσει μόνο μια ενδελεχής αρχειακή έρευνα στα τοπικά αρχεία των σχολικών μονάδων. Η παρούσα έρευνα έδειξε ότι τα παιδιά γράφονταν στις πρώτες τάξεις του δημοτικού (πιθανώς λόγω εξαναγκασμού των γονέων από σχετικό νόμο για υποχρεωτική φοίτηση), τα περισσότερα δεν αποφοιτούσαν και ιδιαίτερα τα κορίτσια.

Στα περισσότερα χωριά του Νοτίου Πηλίου υπήρχε δημοτικό σχολείο, αν και δεν φοιτούν όλα τα παιδιά. Τα παιδιά αρχίζουν το σχολείο, αλλά είναι λιγοστά εκείνα που το τελειώνουν. Η συμμετοχή των κοριτσιών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση είναι ενδεικτική και κυρίως στις πρώτες τάξεις του δημοτικού. Τα περισσότερα όμως κορίτσια δεν συνεχίζουν το σχολείο γιατί ήταν υποχρεωμένα να μάθουν τις δουλειές του νοικοκυριού. Υπήρχαν παιδιά, κυρίως αγόρια, που συνέχιζαν και στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση αλλά το ποσοστό ήταν μικρό. Τόσο τα αγόρια όσο και τα κορίτσια βοηθούν την οικογένεια στις αγροτικές δουλειές, το κορίτσι και στις οικιακές. Επίσης τα αγόρια μάθαιναν κάποια τέχνη όπως αυτή του τσαγκάρη, του

βαρελά, του σιδερά στο εργαστήρι του πατέρα ή κάποιου άλλου συγγενικού προσώπου.

Η οικογένεια είναι πατριαρχικά δομημένη και η γυναίκα εντάσσονταν μέσα σ' αυτά τα πλαίσια. Η επιλογή του γαμπρού γινόταν κυρίως από τον πατέρα ή τον μεγαλύτερο αδελφό και τα κριτήρια επιλογής ήταν κυρίως οικονομικά. Η ίδια τις πιο πολλές φορές δεν είχε γνώμη.

Η αγνότητα φυσικά ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα. Σε διαφορετική περίπτωση ο γαμπρός μπορούσε να ζητήσει επιπλέον προίκα. Υπήρχαν περιπτώσεις όμως που ορισμένες πεθερές έβλεπαν την νύφη ως ένα είδος σκλάβας και ανέθεταν σ' αυτή ένα ευρύ πεδίο ενασχολήσεων μέσα στο σπίτι αλλά κι έξω, πολλές φορές, επιτακτικά.

Η γυναίκα αποκαλούνταν «νύφη» ή με άλλες υποτιμητικές εκφράσεις από την πεθερά και από άλλα μέλη της οικογένειας του γαμπρού. Είναι όμως φανερό πως όσο άσχημα και αν περνούσε μια παντρεμένη, δεν είχε δικαίωμα να διαλύσει το γάμο της. Οι ευθύνες θα έπεφταν επάνω της και η προίκα της θα παρέμεινε στον άντρα. Τέτοιο δικαίωμα διατηρούσε μόνο ο άντρας, αλλά ούτε κι αυτός έκανε χρήση αυτού του δικαιώματος, παρά μόνο σε σπάνιες περιπτώσεις.

Στο σπίτι πολλές φορές συγκατοικούσαν και οι παππούδες. Τον πρώτο λόγο τον είχε ο άντρας, ο «αφέντης», ο σύζυγος, σε αντίθεση με άλλες τοπικές κοινωνίες, όπως της πεδινής Θεσσαλίας όπου και συνεχίζει να έχει την εξουσία ο πατέρας του συζύγου. Η γυναίκα έπρεπε να υποχωρεί πάντα. Είχε μια συνείδηση κατωτερότητας σε σχέση με τον άντρα και η θέση της υποταγής θεωρούνταν αρετή.

Χαρακτηριστικό στα χωριά του Νοτίου Πηλίου είναι η αλληλεγγύη. Η αρχή της αλληλεγγύης ισχύει στο Τρίκερι. Όλοι οι Τρικεριώτες πήραν κοινή απόφαση να αντιδράσουν εναντίον συγχωριανού τους που αρνήθηκε να βοηθήσει κάποιον άλλον που είχε πρόβλημα. Επίσης, οι γυναίκες διατηρούσαν μια επικοινωνία μεταξύ τους. Μπορεί να ήταν συγγενείς ή γειτόνισσες ή φίλες. Η μια όμως βοηθούσε την άλλη και πρόσφερε την εργασία της ή την δεξιότητά της. Μαζί θα έφτιαχναν τη βασιλόπιτα, τις κουλούρες, τα γλυκά, θα ετοίμαζαν τον μακλαβά παραμονή ονομαστικών εορτών. Τέλος ήταν πολύ σημαντική η συμπαράσταση των γυναικών σε ώρες ενός τοκετού.

Παρόλο που στις συνεντεύξεις διαπιστώνεται ότι με την πάροδο του χρόνου, η ίδια η γυναίκα θα αναπαράγει τους κοινωνικούς θεσμούς και ως πεθερά πλέον θα υιοθετήσει τις ίδιες ακραίες συμπεριφορές που κάποτε και η ίδια ως νύφη είχε υποστεί, ωστόσο, τα πολιτιστικά στερέοτυπα θα αμβλυνθούν ιδιαίτερα στο β' μισό

του 20^{ου} αιώνα υπό την επίδραση της επικοινωνίας που θα επιβάλει η νέα κοινωνία της πληροφόρησης.

7. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Συνεντεύξεις

Εισαγωγή: Θα σας κάνουμε μερικές ερωτήσεις που αφορούν την οικονομική ζωή, τις συμπεριφορές των ανθρώπων μεταξύ τους, την κοινωνία, τα ήθη – έθιμα.

1. Πώς ονομάζεστε; Που γεννηθήκατε και πότε;
2. Τα παιδιά πώς περνούσαν τη μέρα στο πατρικό σπίτι και ποιες δουλειές έκαναν;
3. Η συμπεριφορά των γονιών ήταν η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι;
4. Ποια παιχνίδια έπαιζαν στον ελεύθερο χρόνο τους; Αναφέρετε μερικά και περιγράψτε τα.
5. Η μητέρα είχε λόγο για την ανατροφή των παιδιών της ή μήπως ο παππούς ή κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας επενέβαινε στην ανατροφή τους; Δώστε παραδείγματα.
6. Θυμάστε ή έχετε ακούσει, το χωριό είχε σχολείο; Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο; Στη συνέχεια έκαναν κάποιες σπουδές;
7. Αν το παιδί πήγαινε σχολείο, τι τέχνη θα μάθαινε, τι δουλειά θα έκανε στο μέλλον, τι συναναστροφές θα είχε, αποφάσιζε μόνον ο πεθερός ή και η πεθερά; Είχε λόγο καθόλου το ζευγάρι;
8. Επιτρέπονταν οι προγαμιαίες σχέσεις; Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη ποια η στάση της οικογένειας, της κοινωνίας; (Δώστε παραδείγματα)
9. Πώς παντρευόταν μια κοπέλα; Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλαν οι γονείς της; Πώς γινόταν το προξενιά; (ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)
10. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα; Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά; (Πείτε παραδείγματα)
11. Η κοινωνία πώς αντιμετώπιζε την απιστία της γυναίκας, του άντρα; (παράδειγμα)
12. Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της ή ο άντρας τη γυναίκα του, ποια η συμπεριφορά τους αντίστοιχα; Ποια η τιμωρία; (παράδειγμα)
13. Όταν παντρευόταν το ζευγάρι που έμενε; Πώς συμπεριφέρονταν τα πεθερικά στη νύφη;

14. Συμπεριφέρονταν σωστά τα πεθερικά στη νύφη; Ποιος ο λόγος του συζύγου σε περίπτωση που δεν ήταν καλή;
15. Ποιος ασκούσε πιο πολλή εξουσία στην οικογένεια (ήταν το αφεντικό) ο πατέρας ή ο γιος;
16. Αν ασκούσε πιο πολλή εξουσία ο πεθερός (είχε το κουμάντο) σε ποια θέματα την ασκούσε, σε ζητήματα συμπεριφορών; Πείτε μερικά παραδείγματα που δείχνουν ότι ο πεθερός είχε την εξουσία (έκανε κουμάντο).
17. Ο άντρας – γιος και αρχηγός της νέας οικογένειας είχε εξουσία; Μπορείτε να πείτε κάποιο παράδειγμα σύγκρουσης πατέρα – γιου (άντρα) σε θέματα εξουσίας (κουμάντο / οικογενειακά θέματα);
18. Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή; Σχέσεις με άλλες γυναίκες
  - συμμετοχή σε εκδηλώσεις;
  - διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της;
  - σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ των γονιών του ενός ή του άλλου συζύγου ποια ήταν η στάση της γυναίκας;
19. Η γέννηση του παιδιού ήταν αιτία για ν' αλλάξει η στάση της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα – μάνα; Πώς ήταν η στάση της οικογένειας (πεθερού, πεθεράς, συζύγου και αδελφών συζύγου) σε περίπτωση που γεννούσε αγόρι ή κορίτσι;
20. Η ατεκνία πώς αντιμετωπιζόταν από την οικογένεια και την κοινωνία; Απέκλειαν τη γυναίκα από τα οικονομικά ζητήματα της οικογένειας και την κοινωνία; (γάμοι, βαφτίσια, εργασία κ.α.)
21. Με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε με την συμπεριφορά τη πεθεράς;
22. Ποιο γεγονός στη ζωή σας είναι τραυματικό (π.χ. κοινωνικό, πολιτικό, προσωπικό γεγονός);

1. Πώς ονομάζεστε; Που γεννηθήκατε και πότε;

Γιώργος Θωμάς, γεννήθηκα στο Προμύρι το 1930.

2. Τα παιδιά πώς περνούσαν τη μέρα στο πατρικό σπίτι και ποιες δουλειές έκαναν;

Τα παιδιά όταν ήταν μικρά σπάνια έμεναν στο σπίτι. Όταν το επέτρεπε ο καιρός, ξεχώνονταν στις πλατείες και στα ζέφωτα. Όταν όμως άρχισαν να μεγαλώνουν δηλ. μετά τα 7 τους χρόνια τότε βοηθούσαν στις αγροτικές δουλειές (ελαιομαζώματα, συλλογή καστανών, καρυδιών, μήλων, στον τρύγο). Τα κορίτσια εκτός από τις αγροτικές δουλειές, βοηθούσαν και στις δουλειές του σπιτιού.

3. Η συμπεριφορά των γονιών ήταν η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι;

Η συμπεριφορά των γονιών δεν ήταν ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι. Το αγόρι συνήθως έτρωγε ζύλο. Πολλές φορές η συμπεριφορά των γονιών ήταν βίαιη απέναντι στο αγόρι και πιο ανθρώπινη απέναντι στο κορίτσι. Φυσικά όταν χειροδικούσαν οι γονείς δεν ήταν αναίτια.

4. Ποια παιχνίδια έπαιζαν στον ελεύθερο χρόνο τους; Αναφέρετε μερικά και περιγράψτε τα.

Υπήρχαν αρκετά παιχνίδια που έπαιζαν τα αγόρια, άλλα ήταν ομαδικά και άλλα ατομικά. Κάποια απ' αυτά ήταν:

α) τα σκλαβάκια: χωρίζονταν τα αγόρια σε δύο ομάδες και διεκδικούσαν ένα σκλάβο

β) ριζιμο ενός κονσερβοκουτιού στον αέρα με τη δύναμη της ασετιλίνης το κουτί πυροδοτούνταν αφού πρώτα είχαν δέσει ένα πανί σ' ένα καλάμι και αυτό εκτεινόσσανταν

γ) Πετροπόλεμος: Πολύ συχνά παίζαμε πετροπόλεμο που συχνά γίνονταν ανάμεσα στις γειτονιές ή ακόμα και στα χωριά για παράδειγμα τα παιδιά από το Προμύρι έπαιζαν με τα παιδιά από το Λαύκο

δ) Κλέφτες και στρατιώτες: Δύο ομάδες υπήρχαν. Η μια ομάδα κρύβονταν έξω απ' το χωριό και η άλλη ομάδα με τη βοήθεια των πατημασιών προσπαθούσε να βρει την ομάδα που είχε κρυφτεί

ε) Κυνηγητό

Τα κορίτσια συνήθως έπαιζαν με κούκλες που ήταν καμωμένες με μπαλώματα. Επίσης το «περνάει – περνάει η μέλισσα» και το «δαχτυλίδι». Τα κορίτσια όμως

έπαιζαν στο σπίτι. Δεν έβγαιναν στους δρόμους ή στα ζέφωτα παρά μόνο όταν πήγαιναν σχολείο, οπότε και έπαιζαν εκεί.

5. Η μητέρα είχε λόγο για την ανατροφή των παιδιών της ή μήπως ο παππούς ή κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας επενέβαινε στην ανατροφή τους; Δώστε παραδείγματα.

Στην ανατροφή των παιδιών μεσολαβούσαν όλοι. Οι γονείς, οι παππούδες. Πολλές φορές ο παππούς και η γιαγιά το θεωρούσαν υποχρέωση να μετέχουν στην ανατροφή των παιδιών π.χ. όταν οι γονείς έλειπαν σε αγροτικές δουλειές, οι παππούδες όταν υπήρχαν θεωρούσαν υποχρέωση να προσέχουν τα παιδιά.

6. Θυμάστε ή έχετε ακούσει, το χωριό είχε σχολείο; Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο; Στη συνέχεια έκαναν κάποιες σπουδές;

Σχολείο υπήρχε και πήγαιναν συνήθως τα παιδιά σχολείο. Μερικές φορές όμως, κάποια παιδιά σταματούσαν νωρίτερα το σχολείο γιατί έπρεπε να βοηθήσουν την οικογένεια στις αγροτικές δουλειές και όχι μόνο.

Συνήθως, τα περισσότερα παιδιά που πήγαιναν σχολείο μετά δεν συνέχιζαν. Υπήρχαν, βέβαια, και κάποια παιδιά που μάθαιναν κάποια τέχνη.

7. Αν το παιδί πήγαινε σχολείο, τι τέχνη θα μάθαινε, τι δουλειά θα έκανε στο μέλλον, τι συνναστροφές θα είχε, αποφάσιζε μόνον ο πεθερός ή και η πεθερά; Είχε λόγο καθόλου το ζευγάρι;

Όταν τα παιδιά μάθαιναν κάποια τέχνη, συνήθως την μάθαιναν στο εργαστήρι του πατέρα ή του παππού ή κάποιου άλλου συγγενή. Μάθαιναν την τέχνη του τσαγκάρη, του ράπτη, του ξυλουργού, του σιδερά. Όμως τα περισσότερα παιδιά ασχολούνταν με τις αγροτικές δουλειές. Τα παιδιά επικοινωνούσαν μεταξύ τους. Απ' όσο ξέρω και γνωρίζω για τις συνναστροφές των παιδιών κυρίως την ευθύνη την είχαν οι ίδιοι οι γονείς.

8. Επιτρέπονταν οι προγαμιαίες σχέσεις; Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη ποια η στάση της οικογένειας, της κοινωνίας; (Δώστε παραδείγματα)

Οι προγαμιαίες σχέσεις δεν επιτρέπονταν. Θα σου διηγηθώ όμως μια ιστορία πραγματική που την είχα ακούσει στο χωριό. Αυτό συνέβη πολύ παλιά στο Προμύρι. Κάποια φορά έπιασαν μια κοπέλα με το φίλο της. Τότε ο πατέρας της, όταν το έμαθε, την έδειρε και την κατέβασε στον Κατηγιώργη για να την πνίξει. Βρέθηκε όμως ένας ψαράς και πήρε το κορίτσι μαζί του και το μετέφερε στην ξέρα Λευτέρη (ανάμεσα Πλατανιά και Κατηγιώρη). Την άφησε λοιπόν εκεί για

να πεθάνει. Μετά από μέρες όμως πέρασε μια βάρκα με κάτι ψαράδες. Λυπήθηκαν την κοπέλα και την πήραν μαζί τους. Την μετέφεραν στην Εύβοια, στο χωριό Αγριβοτάνι. Εκεί η κοπέλα παντρεύτηκε και δημιούργησε οικογένεια. Μετά από πάρα πολλά χρόνια επέστρεψε στο χωριό της και συναντήθηκε με κάποιους συγγενείς της.

Γενικά όμως απ' ότι έχω ακούσει τα κορίτσια τα διαπόμπευαν. Το κορίτσι κάθονταν σ' ένα γαϊδάρο ανάποδα και κρατούσε την ουρά του γαϊδάρου. Την διαπόμπευαν γιουχαιζοντάς την, βρίζοντάς τη και πολλές φορές πετροβολώντας την. Μ' αυτόν τον τρόπο πίστευαν ότι εξιλεώνονταν.

9. Πώς παντρευόταν μια κοπέλα; Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλαν οι γονείς της; Πώς γινόταν το προξενιό; (ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)

Η κοπέλα δεν διάλεγε μόνη της τον άντρα. Τον διάλεγε ο πατέρας της αλλά κάποιες φορές μπορούσαν να εκφράσουν τη γνώμη τους και οι παππούδες και η μάνα. Όμως την τελική απόφαση την έπαιρνε ο πατέρας. Το προξενιό γίνονταν με προξενήτρα. Αυτή παρακινημένη απ' τον πατέρα ή του αγοριού ή του κοριτσιού πήγαινε στο σπίτι βράδυ και έκανε την προξενιά. Αν δεν άρεζε στην οικογένεια η πρόταση τότε έλεγαν: «Δεν έχουμε καιρό ακόμα». Αυτή ήταν συνήθως η άρνησή τους. Απ' όσο γνωρίζω υπήρχαν πολλές φορές και προικοσύμφωνα που γίνονταν ανάμεσα στον πατέρα της κοπέλας και το γαμπρό. Στο προικοσύμφωνο γράφονταν τα πάντα, ακόμα και το παραμικρό οικιακό σκεύος.

10. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα; Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά; (Πείτε παραδείγματα)

Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα. Δεν έχω ακούσει όμως κάποιο ειδικό έθιμο για την παρθενιά.

11. Η κοινωνία πώς αντιμετώπιζε την απιστία της γυναίκας, του άντρα; (παράδειγμα)

Απ' όσο γνωρίζω, αν μια γυναίκα απατούσε τον άντρα της, τότε την διαπόμπευαν και πολλές φορές την έδιωχναν απ' το χωριό. Με τον άντρα, αντίθετα, δεν συνέβαινε απολύτως τίποτα.

12. Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της ή ο άντρας τη γυναίκα του, ποια η συμπεριφορά τους αντίστοιχα; Ποια η τιμωρία; (παράδειγμα)

Η τιμωρία της άπιστης γυναίκας ήταν η διαπόμπευσή της ή αργότερα και το διαζύγιο.

13. Όταν παντρευόταν το ζευγάρι που έμενε; Πώς συμπεριφέρονταν τα πεθερικά στη νύφη;
- Όταν το ζευγάρι παντρεύονταν, συνήθως έμεναν στο σπίτι του γαμπρού. Υπήρχαν όμως και περιπτώσεις που ο γαμπρός πήγαινε στο σπίτι της νύφης, ήταν δηλ. σώγαμπρος. Η συμπεριφορά των πεθερικών της νύφης, απ' όσα έχω ακούσει δεν ήταν καλή. Τη νύφη τη θεωρούσαν σκλάβο που έπρεπε να κάνει όλες τις δουλειές.*
14. Συμπεριφέρονταν σωστά τα πεθερικά στη νύφη; Ποιος ο λόγος του συζύγου σε περίπτωση που δεν ήταν καλή;
- Αν η συμπεριφορά των πεθερικών στη νύφη δεν ήταν καλή, ο άντρας της συνήθως δεν έπαιρνε θέση. Θεωρούνταν δεδομένη η υποταγή της γυναίκας στον άντρα.*
15. Ποιος ασκούσε πιο πολλή εξουσία στην οικογένεια (ήταν το αφεντικό) ο πατέρας ή ο γιος;
- Στο σπίτι μου το βασικό λόγο τον είχε ο πατέρας. Υπήρχαν όμως περιπτώσεις που το κουμάντο το έκανε ο πατέρας του γαμπρού.*
16. Αν ασκούσε πιο πολλή εξουσία ο πεθερός (είχε το κουμάντο) σε ποια θέματα την ασκούσε, σε ζητήματα συμπεριφορών; Πείτε μερικά παραδείγματα που δείχνουν ότι ο πεθερός είχε την εξουσία (έκανε κουμάντο).
- Σε αρκετά θέματα ο πεθερός της νύφης είχε τον πρώτο λόγο. Ο ρόλος του ήταν καταλυτικός π.χ. σε θέματα οικονομικά, εργασιακά. Ο πεθερός, επίσης, μπορούσε να κάνει παρατήρηση στη νύφη του για το ντύσιμό της, για τη συμπεριφορά της, για την ανατροφή των παιδιών.*
17. Ο άντρας – γιος και αρχηγός της νέας οικογένειας είχε εξουσία; Μπορείτε να πείτε κάποιο παράδειγμα σύγκρουσης πατέρα – γιου (άντρα) σε θέματα εξουσίας (κουμάντο / οικογενειακά θέματα);
- Απ' όσο γνωρίζω, την απόλυτη εξουσία την είχε ο άντρας ως νέος αρχηγός της οικογένειας. Πολλές φορές παράλληλα με τον πατέρα του. Αν υπήρχαν συγκρούσεις ήταν κυρίως σε θέματα επαγγελματικά.*
18. Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή; Σχέσεις με άλλες γυναίκες
- συμμετοχή σε εκδηλώσεις;
  - διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της;
  - σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ των γονιών του ενός ή του άλλου συζύγου ποια ήταν η στάση της γυναίκας;

Η γυναίκα δεν είχε ξεχωριστή ιδιωτική ζωή. Βέβαια, είχε σχέσεις με τους συγγενείς της, αλλά και με γειτόνισσες. Έπαιρνε μέρος στα πανηγύρια, σε κοινωνικές εκδηλώσεις όπως γάμους, βαφτίσια, αλλά πάντοτε συνοδεύει με τον άντρα της. Επίσης έπαιρνε μέρος σε οικογενειακά γλέντια όπως τις απόκριες, σε ονομαστικές γιορτές.

Αν οι σχέσεις των συμπεθερών δεν ήταν καλή, τότε η γυναίκα τις περισσότερες φορές έπαιρνε το μέρος του άντρα της.

19. Η γέννηση του παιδιού ήταν αιτία για ν' αλλάξει η στάση της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα – μάνα; Πώς ήταν η στάση της οικογένειας (πεθερού, πεθεράς, συζύγου και αδελφών συζύγου) σε περίπτωση που γεννούσε αγόρι ή κορίτσι;

Η συμπεριφορά γενικά δεν άλλαζε. Βέβαια αν η γυναίκα γεννούσε αγόρι είχαν γλέντια και γιορτές, σε αντίθεση αν γεννούσε κορίτσι, κατέβαζαν τα μούτρα.

20. Η ατεκνία πώς αντιμετωπιζόταν από την οικογένεια και την κοινωνία; Απέκλειαν τη γυναίκα από τα οικονομικά ζητήματα της οικογένειας και την κοινωνία; (γάμοι, βαφτίσια, εργασία κ.α.)

Η ατεκνία δεν ήταν καλή γιατί σταματούσε η συνέχεια της οικογένειας. Ήθελαν οπωσδήποτε διάδοχο και ας ήταν και κορίτσι.

21. Με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε με την συμπεριφορά τη πεθεράς;

Με την πάροδο του χρόνου η νύφη έμοιαζε την πεθερά. Γινόταν κακιά πεθερά.

22. Ποιο γεγονός στη ζωή σας είναι τραυματικό (π.χ. κοινωνικό, πολιτικό, προσωπικό γεγονός);

Σαν τραυματικό γεγονός θα αναφέρω το πολύ ζύλο που έτρωγα με αγριλιά. Αυτό έχει χαραχτεί μέσα μου.

1. Πώς ονομάζεστε; Που γεννηθήκατε και πότε;

Ονομάζομαι Μαρία Θωμά και γεννήθηκα το 1915 στο πατρικό μου σπίτι στη Μηλίνα με τη βοήθεια του αγροτικού γιατρού (γενική ιατρική) όπως συνηθίζονταν τότε.

2. Τα παιδιά πώς περνούσαν τη μέρα στο πατρικό σπίτι και ποιες δουλειές έκαναν;

Επειδή σε κάθε οικογένεια υπήρχαν 3-4 παιδιά, περνούσαν τη μέρα τους παίζοντας και διαβάζοντας, όσο ήταν μικρά. Από τις μεγαλύτερες τάξεις του Δημοτικού τα αγόρια βοηθούσαν τον πατέρα στις δουλειές (φύλαξη ζώων κλπ.), τα δε κορίτσια εκπαιδούνταν για τις δουλειές του σπιτιού (μαγείρεμα, ζύμωμα κ.α.). Επίσης οι μεγαλύτερες αδελφές, είχαν αναλάβει τη φύλαξη των μικρότερων παιδιών της οικογένειας, κεντούσαν, έπλεκαν.

3. Η συμπεριφορά των γονιών ήταν η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι;

Η συμπεριφορά των γονιών απέναντι στα παιδιά τους συνήθως δεν ήταν η ίδια. Έδειχναν μεγαλύτερη συμπάθεια και αγάπη στα αγόρια επειδή αυτά ήταν οι συνεχιστές του ονόματος. Θα βοηθούσαν και θα ξεκούραζαν τον πατέρα τους στις δουλειές του ακόμη και στην παντρεία της κόρης. Τα κορίτσια αποτελούσαν μεγάλο βάρος ως προς την αποκατάστασή τους (εύρεση γαμπρού, προίκα). Επίσης και στα παιδιά του ίδιου φύλου υπήρχαν διακρίσεις. Ο κάθε γονιός αγαπούσε το παιδί που είχε το όνομα της μητέρας του ή του πατέρα του.

4. Ποια παιχνίδια έπαιζαν στον ελεύθερο χρόνο τους; Αναφέρετε μερικά και περιγράψτε τα.

Στον ελεύθερο χρόνο, τα παιδιά της εποχής μου, έπαιζαν πάρα πολλά και διασκεδαστικά παιχνίδια κυρίως στους δρόμους και τις αλάνες του χωριού και βούιζαν οι γειτονίες από φωνές και γέλια. Αναφέρω μερικά απ' αυτά τα παιχνίδια: α) το κρυφτό που παίζεται και σήμερα, β) η μέλισσα, γ) ο βασιλιάς, δ) η τυφλόμυγα, ε) τα σκλαβάκια. Τα σκλαβάκια παίζονταν από δύο αντίπαλες ομάδες με ισάριθμους παίκτες. Ο κάθε παίκτης προσπαθούσε να αιχμαλωτίσει κάποιο παιδί της αντίπαλης ομάδας, η οποία προσπαθούσε να ελευθερώσει το σκλάβο. Νικάει η ομάδα που συλλαμβάνει τους περισσότερους σκλάβους. Το παιχνίδι αυτό απαιτεί εξυπνάδα, τρέξιμο, εγρήγορση.

5. Η μητέρα είχε λόγο για την ανατροφή των παιδιών της ή μήπως ο παππούς ή κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας επενέβαινε στην ανατροφή τους; Δώστε παραδείγματα.

Την ανατροφή των παιδιών είχε αναλάβει η μητέρα. Η μητέρα είχε την ευθύνη να μεγαλώσει σωστά τα παιδιά της γιατί αυτή παρέμεινε περισσότερες ώρες κοντά τους. Σε λίγες περιπτώσεις το λόγο είχε η γιαγιά (φιλάσθενη μάνα, μάνα που αναγκαζόταν να δουλεύει πολλές ώρες στα κτήματα κλπ.).

6. Θυμάστε ή έχετε ακούσει, το χωριό είχε σχολείο; Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο; Στη συνέχεια έκαναν κάποιες σπουδές;

Στο χωριό μου είχε σχολείο και φοιτούσαν σ' αυτό πολλά παιδιά. Ήταν διθέσιο με δάσκαλο και δασκάλα και ο καθένας δίδασκε σε τρεις τάξεις. Οι τάξεις Γ' και Δ', Ε' και ΣΤ' συνδιδάσκονται για να επαρκεί ο χρόνος. Αυτό γίνεται και σήμερα σε σχολεία με δύο δασκάλους. Το σχολείο λειτουργούσε πρωί και απόγευμα γι' αυτό μπορούσαμε να κάνουμε και διάφορες εκδηλώσεις. Στις εθνικές γιορτές παίζαμε θέατρο, κάναμε γυμναστικές επιδείξεις, γιορτή εξετάσεων κλπ. Πολλά παιδιά τελειώνοντας το Δημοτικό, συνέχιζαν στο Γυμνάσιο ακόμη και στο Πανεπιστήμιο ή άλλες ανώτερες σχολές. Έτσι έχουμε επιστήμονες που σπούδαζαν με πενιχρά μέσα αλλά με πολλή θέληση.

7. Αν το παιδί πήγαινε σχολείο, τι τέχνη θα μάθαινε, τι δουλειά θα έκανε στο μέλλον, τι συναναστροφές θα είχε, αποφάσιζε μόνον ο πεθερός ή και η πεθερά; Είχε λόγο καθόλου το ζευγάρι;

Αρχικά στις σπουδές, είχαν δικαίωμα μόνο τα αγόρια γιατί υπήρχε η νοοτροπία να μην απομακρύνονται τα κορίτσια απ' το σπίτι και να γίνονται καλές νοικοκυρές, να ετοιμάζουν τα προικιά τους. Στη δεκαετία του '50, βλέπουμε πολλά κορίτσια, που οι γονείς τους σκέφτονταν ευρύτερα, να πηγαίνουν στην πόλη και να συνεχίζουν τις σπουδές τους αν και άκουγαν διάφορα απ' τους στενά σκεπτόμενους. Όσα παιδιά δεν πήγαιναν να σπουδάσουν γίνονταν επαγγελματίες με τα παραδοσιακά επαγγέλματα, ναυτικοί, αγρότες, κτηνοτρόφοι. Το λόγο για το μέλλον των παιδιών είχαν οι γονείς.

8. Επιτρέπονταν οι προγαμιαίες σχέσεις; Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη ποια η στάση της οικογένειας, της κοινωνίας; (Δώστε παραδείγματα)

Οι προγαμιαίες σχέσεις όχι μόνο δεν επιτρέπονταν αλλά απαγορεύονταν αυστηρά. Κατακρίνονταν ακόμα και η παρέα ανάμεσα σε παιδιά διαφορετικού φύλου.

Εγκυμοσύνη σε ανύπαντρη κοπέλα συνέβαινε σπάνια στο χωριό καθότι στενός ο κύκλος και η τιμωρία ήταν μεγάλη τόσο από την οικογένεια όσο και από τη μικρή κοινωνία του χωριού.

9. Πώς παντρευόταν μια κοπέλα; Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλαν οι γονείς της; Πώς γινόταν το προξενιό; (ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)

Για να παντρευτεί μια κοπέλα, θα 'πρεπε να είναι ηθική, να έχει προίκα, ομορφιά, νοικοκυροσύνη. Δεν επιβάλλουν πάντα οι γονείς τον άντρα που αυτοί θέλουν και λιγοστεύουν τα συνοικέσια, καταργούνται οι προξενήτρες και οι νέες παντρεύονται περισσότερο από έρωτα (πλατωνικό κυρίως).

10. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα; Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά; (Πείτε παραδείγματα)

Η παρθενιά ήταν το πολυτιμότερο που διέθετε μια κοπέλα κι αλίμονο σε 'κείνη που δεν την είχε. Έχουν ακουστεί χωρισμοί, πανωπροίκια κλπ. Σιγά – σιγά εξέλιπε κι αυτό.

11. Η κοινωνία πώς αντιμετώπιζε την απιστία της γυναίκας, του άντρα; (παράδειγμα)

12. Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της ή ο άντρας τη γυναίκα του, ποια η συμπεριφορά τους αντίστοιχα; Ποια η τιμωρία; (παράδειγμα)

Την απιστία γενικά την αποδοκίμαζε ο κόσμος πολύ αυστηρά. Περισσότερο όμως την απιστία της γυναίκας και λιγότερο του άντρα. Η τιμωρία ήταν περιφρόνηση και αποξένωση. Η γυναίκα που απατούσε ερωτικά τον άντρα της θα 'πρεπε να φύγει ή να ζει ταπεινωμένη για την υπόλοιπη ζωή της.

13. Όταν παντρευόταν το ζευγάρι που έμενε; Πώς συμπεριφέρονταν τα πεθερικά στη νύφη;

Όταν παντρεύονταν ένα ζευγάρι, τις περισσότερες φορές έμενε στο πατρικό του γαμπρού και λιγότερες στο σπίτι της νύφης ή και σε δικό τους χωριστά. Χειρότερη περίπτωση ήταν η συγκατοίκηση της νύφης με τα πεθερικά. Η νύφη δεν είχε λόγο και κουμάντο έκαναν οι γονείς. Ακολουθούσαν εντάσεις και ο γιος – σύζυγος θα 'πρεπε να κάνει το διαιτητή.

14. Συμπεριφέρονταν σωστά τα πεθερικά στη νύφη; Ποιος ο λόγος του συζύγου σε περίπτωση που δεν ήταν καλή;

Η συμπεριφορά της νύφης προς τα πεθερικά ήταν ανάλογη με τη δική τους συμπεριφορά και με το χαρακτήρα της νύφης.

15. Ποιος ασκούσε πιο πολλή εξουσία στην οικογένεια (ήταν το αφεντικό) ο πατέρας ή ο γιος;

Περισσότερη εξουσία στην οικογένεια, ασκούσε ο πατέρας ο οποίος ρύθμιζε τα πάντα. Όμως ήταν το εκτελεστικό όργανο.

16. Αν ασκούσε πιο πολλή εξουσία ο πεθερός (είχε το κουμάντο) σε ποια θέματα την ασκούσε, σε ζητήματα συμπεριφορών; Πείτε μερικά παραδείγματα που δείχνουν ότι ο πεθερός είχε την εξουσία (έκανε κουμάντο).

Ο πεθερός θα είχε τα οικονομικά του σπιτιού, θ' αποφάσιζε για κάποιες αγορές, κλπ.

17. Ο άντρας – γιος και αρχηγός της νέας οικογένειας είχε εξουσία; Μπορείτε να πείτε κάποιο παράδειγμα σύγκρουσης πατέρα – γιου (άντρα) σε θέματα εξουσίας (κουμάντο / οικογενειακά θέματα);

Όταν το ζευγάρι έμενε χωριστά, όλα αυτά ήταν στο χέρι του νέου.

18. Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή; Σχέσεις με άλλες γυναίκες

- συμμετοχή σε εκδηλώσεις;
- διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της;
- σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ των γονιών του ενός ή του άλλου συζύγου ποια ήταν η στάση της γυναίκας;

Η ιδιωτική ζωή μιας παντρεμένης γυναίκας, ήταν ανάλογα με την κοινωνική θέση. Οι ευκατάστατες και μορφωμένες γυναίκες είχαν την προσωπική τους ζωή. Ντόνονταν ωραία, έκαναν επισκέψεις, έβγαιναν βόλτα, πήγαιναν κάποια ταξίδια, συμμετείχαν σε εκδηλώσεις κλπ. Όλα τα παραπάνω στερούνταν οι γυναίκες χαμηλού βιοτικού επιπέδου. Αυτές ήταν καταδικασμένες να υπηρετούν την οικογένεια και να πειθαρχούν στον άντρα – αφέντη. Μόνο υποχρεώσεις και όχι δικαιώματα.

19. Η γέννηση του παιδιού ήταν αιτία για ν' αλλάξει η στάση της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα – μάνα; Πώς ήταν η στάση της οικογένειας (πεθερού, πεθεράς, συζύγου και αδελφών συζύγου) σε περίπτωση που γεννούσε αγόρι ή κορίτσι;

Η γέννηση ενός παιδιού άλλαζε κάποια πράγματα και προπαντός όταν αυτό ήταν αγόρι. Η γέννα έδινε την ευκαιρία στη μάνα να ξεκουραστεί για κάμποσες μέρες και να τη συμπεριφέρονται καλύτερα. Όταν όμως γεννιόταν κορίτσι, τη θεωρούσαν υπεύθνη και πολλές φορές τη φέρονταν περιφρονητικά.

20. Η ατεκνία πώς αντιμετωπιζόταν από την οικογένεια και την κοινωνία; Απέκλειαν τη γυναίκα από τα οικονομικά ζητήματα της οικογένειας και την κοινωνία; (γάμοι, βαφτίσια, εργασία κ.α.)

Η ατεκνία θεωρούνταν ντροπή και μεγάλη κατάρα. Ήταν μεγάλο το άγχος της οικογένειας μέχρι να μείνει έγκυος η νιόπαντρη. Γι' αυτό και μόλις παντρεύονταν τα ζευγάρια πρώτο τους μέλημα ήταν η απόκτηση παιδιού και ας μην υπήρχαν πάντα οι απαραίτητες προϋποθέσεις, όπως σπίτι, οικονομική κατάσταση κλπ. Αλίμονο όταν περνούσε ο χρόνος και δεν τεκνοποιούσε το ζευγάρι. Η ευθύνη έπεφτε πάντα στη γυναίκα και ποτέ στον άντρα. Η γυναίκα αποκαλούνταν άκληρη και η ντροπή που ένιωθε ήταν μεγάλη.

21. Με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε με την συμπεριφορά τη πεθεράς;

Με την πάροδο του χρόνου πολλά από τα παραπάνω ξεθώριασαν κι άλλαξαν πολλές συμπεριφορές τόσο στην οικογένεια όσο και στην κοινωνία. Τα σημερινά πεθερικά, τα περισσότερα, έχουν εξελιχθεί, κατανοούν περισσότερο τους νέους και δεν θέλουν να είναι οι «κακές πεθερές».

22. Ποιο γεγονός στη ζωή σας είναι τραυματικό (π.χ. κοινωνικό, πολιτικό, προσωπικό γεγονός);

Ευτυχώς στη ζωή μου δεν έζησα σοβαρά τραυματικά γεγονότα. Κάποια μικρά και ασήμαντα μικροτραύματα της παιδικής μου ηλικίας. Δεν θα ξεχάσω το ξύλο που έφαγα από τη δασκάλα μου γιατί δεν εκκλησιάστηκα κάποια Κυριακή και το ξύλο που έφαγα όταν πήγα στο σπίτι μιας συμμαθήτριάς μου που μου είχε απαγορευτεί. Τελειώνοντας θέλω να τονίσω την ομορφιά των χρόνων που πέρασαν και τις ηθικές αρχές, τα ήθη και έθιμα του τόπου μας.

1. Πώς ονομάζεστε; Που γεννηθήκατε και πότε;
*Ονομάζομαι Βιργινία Μαργιανού και γεννήθηκα στο Λαύκο το 1920. Ελλείπει
γιατρού με ξεγέννησε η γιαγιά μου.*
2. Τα παιδιά πώς περνούσαν τη μέρα στο πατρικό σπίτι και ποιες δουλειές
έκαναν;
*Τα παιδιά τις ελεύθερες ώρες τους, έπαιζαν στους δρόμους. Τα κορίτσια
έπαιζαν με κούκλες καμωμένες με μπαλώματα και τα αγόρια έπαιζαν με μπάλες
καμωμένες με κουρέλια.*
3. Η συμπεριφορά των γονιών ήταν η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι;
*Η συμπεριφορά των γονιών ήταν σχεδόν ίδια απέναντι στ' αγόρια και τα
κορίτσια με ελάχιστες εξαιρέσεις.*
4. Ποια παιχνίδια έπαιζαν στον ελεύθερο χρόνο τους; Αναφέρετε μερικά και
περιγράψτε τα.
*Τα παιχνίδια της εποχής ήταν το κρυφτό, το κυνηγητό, οι κούκλες, οι δασκάλες,
το στεφάνι για τ' αγόρια και άλλα.*
5. Η μητέρα είχε λόγο για την ανατροφή των παιδιών της ή μήπως ο παππούς ή
κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας επενέβαινε στην ανατροφή τους; Δώστε
παραδείγματα.
*Την ανατροφή των παιδιών περισσότερο είχε αναλάβει η γιαγιά καθότι η
μητέρα, σαν αγρότισσα, τις περισσότερες ώρες της ημέρας βρισκόταν έξω από
το σπίτι.*
6. Θυμάστε ή έχετε ακούσει, το χωριό είχε σχολείο; Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο;
Στη συνέχεια έκαναν κάποιες σπουδές;
*Το χωριό είχε σχολείο και μάλιστα και παρθεναγωγείο. Όλα τα παιδιά πήγαιναν
σχολείο αλλά ελάχιστα το τελείωναν. Για παραπάνω σπουδές, σπάνια
περίπτωση.*
7. Αν το παιδί πήγαινε σχολείο, τι τέχνη θα μάθαινε, τι δουλειά θα έκανε στο
μέλλον, τι συναναστροφές θα είχε, αποφάσιζε μόνον ο πεθερός ή και η
πεθερά; Είχε λόγο καθόλου το ζευγάρι;
*Τα παιδιά της ηλικίας μου, μετά το σχολείο, ακολουθούσαν τους γονείς τους
στις δουλειές τους (γεωργικές και κτηνοτροφικές) ή μάθαιναν κάποια τέχνη,
ξυλουργοί, ράπτες, σιδεράδες, και τα κορίτσια κεντήστρες, μοδίστρες, υφάντρες
και ό,τι άλλο αποφάσιζε το ζευγάρι.*

8. Επιτρέπονταν οι προγαμιαίες σχέσεις; Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη ποια η στάση της οικογένειας, της κοινωνίας; (Δώστε παραδείγματα)

Απαγορεύονταν αυστηρά οι προγαμιαίες σχέσεις. Την αρραβωνιασμένη κοπέλα πάντα τη συνόδευε κάποιος, για να μην μένει μόνη της με τον άντρα. Αν κάποια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη, χαρακτηριζόταν πόρνη και την απέφευγαν όλοι στο χωριό.

9. Πώς παντρευόταν μια κοπέλα; Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλαν οι γονείς της; Πώς γινόταν το προξενιό; (ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)

Η κοπέλα παντρεύονταν πάντα με προξενιό και έπαιρνε τον άντρα που διάλεγαν οι γονείς της. Το προξενιό γινόταν πάντα τη νύχτα από τον προξενητή που κρατούσε ένα κλεφτοφάναρο. Η κοπέλα δεν είχε κανένα δικαίωμα να φέρει αντίρρηση, σε καμία περίπτωση.

10. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα; Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά; (Πείτε παραδείγματα)

Η παρθενιά αποτελούσε μεγάλη προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα. Αν η κοπέλα δεν ήταν παρθένα (πράγμα σπάνιο) γινόταν κατάφτυστη και ο γαμπρός την έστελνε πάλι στη μάνα της ή συμβιβαζόταν με κάποια προίκα.

Ένα έθιμο για την παρθενιά ήταν το εξής: Την επαύριο του γάμου, η νύφη έπαιρνε ένα καινούργιο κανάτι και μαζί μ' ένα μικρό αγόρι πήγαιναν στη βρύση του χωριού για να πάρουν νερό. Η πεθερά εν τω μεταξύ στόλιζε ένα πανέρι με το ματωμένο εσώρουχο (κυρίως κομπινεζόν) και καλούσε τους συγγενείς και φίλους να δουν και να ράνουν το πανέρι με το δείγμα της παρθενίας. Ακολουθούσε γλέντι με πολλούς μεζέδες που είχε ετοιμάσει η πεθερά και ξεδιψούσε με το νερό της νύφης.

11. Η κοινωνία πώς αντιμετώπιζε την απιστία της γυναίκας, του άντρα; (παράδειγμα)

Η απιστία καταδικάζονταν και για τον άντρα αλλά περισσότερο για τη γυναίκα. Οργή, ξυλοδαρμός, περιφρόνηση.

12. Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της ή ο άντρας τη γυναίκα του, ποια η συμπεριφορά τους αντίστοιχα; Ποια η τιμωρία; (παράδειγμα)

Κάποια γυναίκα που απάτησε τον άντρα της, παρά λίγο, γλίτωσε απ' το τσεκούρι του.

13. Όταν παντρευόταν το ζευγάρι που έμενε; Πώς συμπεριφέρονταν τα πεθερικά στη νύφη;
Το νιόπαντρο ζευγάρι έμενε με τα πεθερικά ή χωριστά όταν υπήρχε οικονομική κατάσταση καλή. Όταν έμειναν μαζί, η συμπεριφορά προς τη νύφη ήταν ανάλογη με της πεθεράς και το αντίθετο.
14. Συμπεριφέρονταν σωστά τα πεθερικά στη νύφη; Ποιος ο λόγος του συζύγου σε περίπτωση που δεν ήταν καλή;
Η συμβίωση ήταν καλή ή κακή ανάλογα και με το χαρακτήρα της πεθεράς και της νύφης. Υπήρχαν περιπτώσεις άριστης διαγωγής. Όταν δεν ήταν ειρηνική η συμβίωση, το μπελά τον έβρισκε ο γιος – σύζυγος.
15. Ποιος ασκούσε πιο πολλή εξουσία στην οικογένεια (ήταν το αφεντικό) ο πατέρας ή ο γιος;
16. Αν ασκούσε πιο πολλή εξουσία ο πεθερός (είχε το κουμάντο) σε ποια θέματα την ασκούσε, σε ζητήματα συμπεριφορών; Πείτε μερικά παραδείγματα που δείχνουν ότι ο πεθερός είχε την εξουσία (έκανε κουμάντο).
Σε περίπτωση συγκατοίκησης περισσότερη εξουσία είχε ο πατέρας που κρατούσε στα χέρια του την περιουσία και την οικονομία του νοικοκυριού. Ο γιος ήταν υποχρεωμένος να ζητά χρήματα απ' τον πατέρα του ακόμη και για την αγορά εσωρούχων της γυναίκας του.
17. Ο άντρας – γιος και αρχηγός της νέας οικογένειας είχε εξουσία; Μπορείτε να πείτε κάποιο παράδειγμα σύγκρουσης πατέρα – γιου (άντρα) σε θέματα εξουσίας (κουμάντο / οικογενειακά θέματα);
Όταν ο γιος δεν είχε την εξουσία, συνήθως γινόταν καυγάδες.
18. Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή; Σχέσεις με άλλες γυναίκες
- συμμετοχή σε εκδηλώσεις;
  - διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της;
  - σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ των γονιών του ενός ή του άλλου συζύγου ποια ήταν η στάση της γυναίκας;
- Η παντρεμένη γυναίκα δεν είχε προσωπική ζωή. Οι σχέσεις με τους γονείς της, τους γείτονες κλπ. εξαρτιόταν από τη θέληση των πεθερικών και του άντρα της. Στα οικογενειακά τους ήταν ουδέτερη.*
19. Η γέννηση του παιδιού ήταν αιτία για ν' αλλάξει η στάση της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα – μάνα; Πώς ήταν η στάση της οικογένειας (πεθερού,

πεθεράς, συζύγου και αδελφών συζύγου) σε περίπτωση που γεννούσε αγόρι ή κορίτσι;

- *Η γέννηση ενός παιδιού άλλαξε τη στάση της οικογένειας απέναντι στη μάνα όταν γεννιόταν αγόρι. Αν γεννιόταν κορίτσι την καθιστούσαν υπεύθυνη γιατί τα κορίτσια θεωρούνταν βάρος και την περιφρονούσαν ή και τα εγκατέλειπαν.*

20. Η ατεκνία πώς αντιμετωπιζόταν από την οικογένεια και την κοινωνία; Απέκλειαν τη γυναίκα από τα οικονομικά ζητήματα της οικογένειας και την κοινωνία; (γάμοι, βαφτίσια, εργασία κ.α.)

Η ατεκνία θεωρούνταν ντροπή, ανικανότητα.

21. Με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε με την συμπεριφορά τη πεθεράς;

Με την πάροδο του χρόνου δεν άλλαζε η συμπεριφορά των πεθερικών.

22. Ποιο γεγονός στη ζωή σας είναι τραυματικό (π.χ. κοινωνικό, πολιτικό, προσωπικό γεγονός);

Ένα τραυματικό γεγονός που σημάδεψε τη ζωή μου ήταν ο χαμός ενός παιδιού την ώρα της γέννας.

1. Πώς ονομάζεστε; Που γεννηθήκατε και πότε;
Ονομάζομαι Κατίνα Θωμά και γεννήθηκα στο Λαύκο το 1923.
2. Τα παιδιά πώς περνούσαν τη μέρα στο πατρικό σπίτι και ποιες δουλειές έκαναν;
Μετά το σχολείο, βοηθούσα τη μητέρα μου στις δουλειές του σπιτιού. Επίσης με τα αδέρφια μου βοηθούσαμε στα χωράφια, στο μάζεμα των ελιών και σε άλλες αγροτικές δουλειές.
3. Η συμπεριφορά των γονιών ήταν η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι;
Η συμπεριφορά των γονιών μου ήταν η ίδια απέναντι και στα κορίτσια και στα αγόρια της οικογένειάς μου. Οι γονείς μου δεν έκαναν διακρίσεις.
4. Ποια παιχνίδια έπαιζαν στον ελεύθερο χρόνο τους; Αναφέρετε μερικά και περιγράψτε τα.
Όταν είχαμε ελεύθερο χρόνο έπαιζα με τις κούκλες κυρίως πάνινες, αλλά και κυνηγητό με τα αδέρφια μου στην αυλή του σπιτιού μας. Οι αδελφοί μου έπαιζαν και στις αλάνες και στα ξέφωτα του χωριού με τα γειτονόπουλά μας.
5. Η μητέρα είχε λόγο για την ανατροφή των παιδιών της ή μήπως ο παππούς ή κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας επενέβαινε στην ανατροφή τους; Δώστε παραδείγματα.
Την ευθύνη για την ανατροφή των παιδιών στην οικογένειά μας την είχαν οι γονείς μας. Επειδή όμως η μητέρα μου πέθανε νωρίς, ολόκληρη την ευθύνη την είχε ο πατέρας μου. Υπήρχε και παππούς στην οικογένεια αλλά δεν επέβαλλε τη γνώμη του. Μόνο μια φορά θυμάμαι, ήθελα να πάω στην εκκλησία και επειδή δεν είχα ζυμώσει δεν μου επέτρεψε να πάω.
6. Θυμάστε ή έχετε ακούσει, το χωριό είχε σχολείο; Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο; Στη συνέχεια έκαναν κάποιες σπουδές;
Το χωριό μας είχε σχολείο. Τα παιδιά συνήθως πήγαιναν σχολείο. Εγώ και τα αδέρφια μου πήγαμε σχολείο γιατί ήθελε ο πατέρας μας. Βέβαια τελείωσα μόνο το δημοτικό γιατί μετά δεν με άφησε ο πατέρας μου να συνεχίσω. Γενικά λίγα ήταν τα κορίτσια που συνέχιζαν τις σπουδές, αλλά και τα αγόρια ή μάθαιναν κάποια τέχνη ή ασχολιόνταν με τις αγροτικές εργασίες.
7. Αν το παιδί πήγαινε σχολείο, τι τέχνη θα μάθαινε, τι δουλειά θα έκανε στο μέλλον, τι συναναστροφές θα είχε, αποφάσιζε μόνον ο πεθερός ή και η πεθερά; Είχε λόγο καθόλου το ζευγάρι;

Ελάχιστα ήταν τα παιδιά και κυρίως αγόρια που συνέχιζαν σπουδές στην εποχή μου. Κυρίως ήταν παιδιά που οι γονείς τους είχαν ανοιχτό μυαλό και τα βοήθησαν να σπουδάσουν με πενιχρά τότε μέσα. Εγώ ξέρω κάποιους που έγιναν γιατροί, νομίζω δύο και ένας μηχανικός.

8. Επιτρέπονταν οι προγαμιαίες σχέσεις; Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη ποια η στάση της οικογένειας, της κοινωνίας; (Δώστε παραδείγματα)

Οι προγαμιαίες σχέσεις δεν επιτρέπονταν. Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη, τότε ο πατέρας της τη χτυπούσε και καμιά φορά την έδιωχνε και απ' το χωριό. Όμως δεν γνωρίζω κάποιο συγκεκριμένο περιστατικό στο χωριό μου.

9. Πώς παντρευόταν μια κοπέλα; Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλαν οι γονείς της; Πώς γινόταν το προξενιό; (ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)

Η κοπέλα δεν μπορούσε να διαλέξει τον άντρα μόνη της. Ήταν σπάνιες οι περιπτώσεις αυτές. Τον άντρα τον διάλεγαν κυρίως οι γονείς της και φυσικά τον τελευταίο λόγο τον είχε ο πατέρας. Ο γάμος γινόταν λοιπόν με προξενιό, μέσω κάποιας προξενήτρας και πάντοτε τη νύχτα. Όταν γίνονταν το προξενιό ανέφεραν και την προίκα, τα ανταλλάγματα.

10. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα; Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά; (Πείτε παραδείγματα)

Η παρθενιά ήταν βασική προϋπόθεση. Δεν γνωρίζω κάποιο συγκεκριμένο έθιμο για το χωριό μου. Έχω ακούσει όμως για κάποιο έθιμο στο Τρίκερι. Την ημέρα του γάμου έβαζαν μια μαξιλάρα και μετά την έδειχναν στους συγγενείς. Μετά απ' αυτό η πεθερά της νύφης έκανε γλέντι.

11. Η κοινωνία πώς αντιμετώπιζε την απιστία της γυναίκας, του άντρα; (παράδειγμα)

Η απιστία της γυναίκας δεν επιτρέπονταν. Αν συνέβαινε κάτι τέτοιο, τότε τη γυναίκα την αντιμετώπιζαν περιφρονητικά, ο σύζυγος την χτυπούσε. Για τον άντρα όλα επιτρέπονταν και δεν υπήρχε φυσικά καμία τιμωρία.

12. Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της ή ο άντρας τη γυναίκα του, ποια η συμπεριφορά τους αντίστοιχα; Ποια η τιμωρία; (παράδειγμα)

Αν η γυναίκα απατούσε τον άντρα της η τιμωρία ήταν αυστηρή. Έχω ακούσει ότι έβαζαν τη γυναίκα στο γάιδαρο και την έσερναν.

13. Όταν παντρευόταν το ζευγάρι που έμενε; Πώς συμπεριφέρονταν τα πεθερικά στη νύφη;

Μετά το γάμο, το νέο ζευγάρι έμενε στο σπίτι του γαμπρού μαζί με τους γονείς του. Αν η οικονομική κατάσταση το επέτρεπε τότε έμεναν σε δικό τους σπίτι. Η σχέση των πεθερικών με τη νύφη ήταν και καλή και κακή, ανάλογα με το χαρακτήρα των δυο γυναικών.

14. Συμπεριφέρονταν σωστά τα πεθερικά στη νύφη; Ποιος ο λόγος του συζύγου σε περίπτωση που δεν ήταν καλή;

Ο σύζυγος συνήθως δεν επενέβαινε. Υπήρχαν όμως περιπτώσεις που ο σύζυγος έπαιρνε θέση γιατί αγαπούσε τη γυναίκα του.

15. Ποιος ασκούσε πιο πολλή εξουσία στην οικογένεια (ήταν το αφεντικό) ο πατέρας ή ο γιος;

Συνήθως την εξουσία την είχε ο γιος. Αν υπήρχε όμως και ο πατέρας του τότε επενέβαινε. Στη δική μου οικογένεια την εξουσία την ασκούσε ο πατέρας μου και ο παππούς που υπήρχε αλλά είχε ένα ρόλο συμβουλευτικό.

16. Αν ασκούσε πιο πολλή εξουσία ο πεθερός (είχε το κουμάντο) σε ποια θέματα την ασκούσε, σε ζητήματα συμπεριφορών; Πείτε μερικά παραδείγματα που δείχνουν ότι ο πεθερός είχε την εξουσία (έκανε κουμάντο).

Αν ο πεθερός έκανε το κουμάντο, τότε ήταν σε όλα τα θέματα. Επενέβαινε στα οικονομικά, στα επαγγελματικά αλλά ακόμα και στη συμπεριφορά κυρίως της νύφης.

17. Ο άντρας – γιος και αρχηγός της νέας οικογένειας είχε εξουσία; Μπορείτε να πείτε κάποιο παράδειγμα σύγκρουσης πατέρα – γιου (άντρα) σε θέματα εξουσίας (κουμάντο / οικογενειακά θέματα);

Στη δική μου οικογένεια, όπως ανέφερα, το κουμάντο το είχε ο πατέρας μου. Δεν γνωρίζω κάποιο παράδειγμα σύγκρουσης πατέρα – γιου.

18. Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή; Σχέσεις με άλλες γυναίκες

- a. συμμετοχή σε εκδηλώσεις;
- b. διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της;
- c. σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ των γονιών του ενός ή του άλλου συζύγου ποια ήταν η στάση της γυναίκας;

Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή. Διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της, είχε σχέσεις με άλλες γυναίκες κυρίως συγγένισσες και γειτόνισσες. Επίσης συμμετείχε σε εκδηλώσεις, σε πανηγύρια πάντα όμως μαζί με τον άντρα της.

19. Η γέννηση του παιδιού ήταν αιτία για ν' αλλάξει η στάση της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα – μάνα; Πώς ήταν η στάση της οικογένειας (πεθερού,

πεθεράς, συζύγου και αδελφών συζύγου) σε περίπτωση που γεννούσε αγόρι ή κορίτσι;

Απ' όσο ξέρω η γέννηση ενός παιδιού ήταν αιτία ν' αλλάξει η συμπεριφορά της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα. Αν γεννούσε αγόρι ήταν καλοδεχούμενη ενώ αν γεννούσε κορίτσι θεωρούνταν υπεύθυνη. Όμως κάτι τέτοιο εν συνέβη στη δική μου οικογένεια.

20. Η ατεκνία πώς αντιμετωπιζόταν από την οικογένεια και την κοινωνία; Απέκλειαν τη γυναίκα από τα οικονομικά ζητήματα της οικογένειας και την κοινωνία; (γάμοι, βαφτίσια, εργασία κ.α.)

Δεν απέκλειαν τη γυναίκα αλλά η ατεκνία δεν ήταν εύκολη υπόθεση.

21. Με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε με την συμπεριφορά τη πεθεράς;

Ανάλογα με την οικογένεια. Στη δική μου περίπτωση δεν έγινε κάτι τέτοιο.

22. Ποιο γεγονός στη ζωή σας είναι τραυματικό (π.χ. κοινωνικό, πολιτικό, προσωπικό γεγονός);

Ένα προσωπικό γεγονός που μου σημάδεψε τη ζωή μου ήταν ο θάνατος της κόρης μου όταν ήταν 9 χρονών. Επίσης και ο χωρισμός με τον άντρα μου.

1. Πώς ονομάζεστε; Που γεννηθήκατε και πότε;
Ονομάζομαι Παπαϊωάννου Σουλτάνα και γεννήθηκα στο Λαύκο το 1924.
2. Τα παιδιά πώς περνούσαν τη μέρα στο πατρικό σπίτι και ποιες δουλειές έκαναν;
Μετά το σχολείο περνούσαν τον ελεύθερο χρόνο τους βοηθώντας στις δουλειές του σπιτιού αλλά και σε αγροτικές δουλειές, στις ελιές, στα αμπέλια αλλά και στον κήπο μας που είχε δέντρα.
3. Η συμπεριφορά των γονιών ήταν η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι;
Στο σπίτι μας η συμπεριφορά των γονιών ήταν ίδια σ' όλα τα παιδιά. Σ' άλλες περιπτώσεις το αγόρι το θεωρούσαν ανώτερο.
4. Ποια παιχνίδια έπαιζαν στον ελεύθερο χρόνο τους; Αναφέρετε μερικά και περιγράψτε τα.
Τον ελεύθερο χρόνο μου συνήθως έπαιζα με πάνινες κούκλες. Τις περισσότερες φορές της έφτιαχναν μόνη μου με μπαλώματα που έβρισκα.
5. Η μητέρα είχε λόγο για την ανατροφή των παιδιών της ή μήπως ο παππούς ή κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας επενέβαινε στην ανατροφή τους; Δώστε παραδείγματα.
Τον πρωταρχικό ρόλο στην ανατροφή μας τον είχε η μητέρα. Ήταν αυτό που λέμε «κέρβερος». Η μητέρα συνήθως μας μάλωνε και μας έδινε ξύλο. Ο πατέρας ήταν ένας γλυκός και ήρεμος άνθρωπος που ποτέ δε σήκωνε το χέρι του να μας χτυπήσει. Υπήρχε και η γιαγιά στο σπίτι, αλλά δεν επενέβαινε.
6. Θυμάστε ή έχετε ακούσει, το χωριό είχε σχολείο; Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο; Στη συνέχεια έκαναν κάποιες σπουδές;
Το χωριό είχε δύο σχολεία. Εγώ πήγα δημοτικό μέχρι την τετάρτη τάξη. Ύστερα σταμάτησα και άρχισα να μαθαίνω την τέχνη της μοδίστρας. Πήγαινα στο σπίτι μιας συγγενής μου και έμαθα την τέχνη.
7. Αν το παιδί πήγαινε σχολείο, τι τέχνη θα μάθαινε, τι δουλειά θα έκανε στο μέλλον, τι συνναστροφές θα είχε, αποφάσιζε μόνον ο πεθερός ή και η πεθερά; Είχε λόγο καθόλου το ζευγάρι;
Εγώ μόνη μου αποφάσισα ότι ήθελα να γίνω μοδίστρα γιατί μου άρεζε πολύ. Γνωρίζω όμως ότι δε συνέβαινε σ' όλες τις οικογένειες το ίδιο. Συνήθως τα κορίτσια έμεναν στο σπίτι και τα αγόρια ή μάθαιναν κάποια τέχνη (ύστερα από την επιμονή το πατέρα) ή ασχολιόντουσαν με τις αγροτικές δουλειές.

8. Επιτρέπονταν οι προγαμιαίες σχέσεις; Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη ποια η στάση της οικογένειας, της κοινωνίας; (Δώστε παραδείγματα)
- Δεν επιτρεπόταν να μείνει μια γυναίκα έγκυος χωρίς να παντρευτεί. Γνωρίζω μια περίπτωση μιας κοπέλας από καλή οικογένεια που έμεινε έγκυος ανύπαντρη. Τότε ο πατέρας της την έδιωξε από το σπίτι και έφυγε απ' το χωριό. Γύρισε ύστερα από πολλά χρόνια.*
9. Πώς παντρευόταν μια κοπέλα; Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλαν οι γονείς της; Πώς γινόταν το προξενιό; (ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)
- Ο γάμος συνήθως γινόταν με προξενιό μέσω κάποιας προξενήτρας.*
10. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα; Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά; (Πείτε παραδείγματα)
- Η παρθενιά ήταν βασική προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα. Δεν γνωρίζω κάποιο συγκεκριμένο έθιμο στο χωριό μου.*
11. Η κοινωνία πώς αντιμετώπιζε την απιστία της γυναίκας, του άντρα; (παράδειγμα)
- Τη γυναίκα την κατέκριναν, τη σχολίαζαν. Πολλές φορές την έδιωχνε ο άντρας απ' το σπίτι. Όσο αναφορά τον άντρα δεν γινόταν τίποτα.*
12. Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της ή ο άντρας τη γυναίκα του, ποια η συμπεριφορά τους αντίστοιχα; Ποια η τιμωρία; (παράδειγμα)
- Πολλές φορές ο άντρας έδιωχνε τη γυναίκα απ' το σπίτι. Αν όμως ο άντρας απατούσε τη γυναίκα του, τότε η γυναίκα έπρεπε να υπομένει τη συμπεριφορά του άντρα χωρίς ν' αντιδρά.*
13. Όταν παντρευόταν το ζευγάρι που έμενε; Πώς συμπεριφέρονταν τα πεθερικά στη νύφη;
- Όταν το ζευγάρι παντρεύονταν έμενε συνήθως στο σπίτι του γαμπρού. Ξέρω όμως κάποιες περιπτώσεις που το ζευγάρι έμεινε στο σπίτι της νύφης γιατί η νύφη ήταν μοναχοπαίδι. Ήπαιρναν δηλ. το γαμπρό σώγαμπρο.*
14. Συμπεριφέρονταν σωστά τα πεθερικά στη νύφη; Ποιος ο λόγος του συζύγου σε περίπτωση που δεν ήταν καλή;
- Απ' όσο γνωρίζω, πολλές φορές η συμπεριφορά των πεθερικών στη νύφη δεν ήταν καλή. Εγώ όμως είχα καλές σχέσεις με τα πεθερικά μου.*
15. Ποιος ασκούσε πιο πολλή εξουσία στην οικογένεια (ήταν το αφεντικό) ο πατέρας ή ο γιος;

Σε μερικές περιπτώσεις ο πατέρας (όταν ζούσαν όλοι μαζί) και σ' άλλες ο γιος. Στη δική μου οικογένεια την εξουσία την είχαν οι γονείς μου.

16. Αν ασκούσε πιο πολλή εξουσία ο πεθερός (είχε το κουμάντο) σε ποια θέματα την ασκούσε, σε ζητήματα συμπεριφορών; Πείτε μερικά παραδείγματα που δείχνουν ότι ο πεθερός είχε την εξουσία (έκανε κουμάντο).

Απ' ότι έχω ακούσει την εξουσία την ασκούσε ο πεθερός σε όλα τα θέματα στα οικονομικά, στα επαγγελματικά, στα θέματα συμπεριφοράς.

17. Ο άντρας – γιος και αρχηγός της νέας οικογένειας είχε εξουσία; Μπορείτε να πείτε κάποιο παράδειγμα σύγκρουσης πατέρα – γιου (άντρα) σε θέματα εξουσίας (κουμάντο / οικογενειακά θέματα);

Στη δική μου οικογένεια αρχηγός ήταν η μητέρα. Παππούς δεν υπήρχε. Ο πατέρας είχε λόγο, αλλά μπορώ να πω ότι το κουμάντο το έκανε η μητέρα μου.

18. Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή; Σχέσεις με άλλες γυναίκες

- a. συμμετοχή σε εκδηλώσεις;
- b. διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της;
- c. σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ των γονιών του ενός ή του άλλου συζύγου ποια ήταν η στάση της γυναίκας;

Η γυναίκα είχε προσωπική ζωή, δηλ. είχε επαφές με τους γονείς της, έπαιρνε μέρος σε κοινωνικές εκδηλώσεις (γάμους, βαφτίσια, ονομαστικές γιορτές) αλλά πάντοτε συνοδεία με τον άντρα της.

19. Η γέννηση του παιδιού ήταν αιτία για ν' αλλάξει η στάση της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα – μάνα; Πώς ήταν η στάση της οικογένειας (πεθερού, πεθεράς, συζύγου και αδελφών συζύγου) σε περίπτωση που γεννούσε αγόρι ή κορίτσι;

Η γέννηση ενός παιδιού ήταν κάποιες φορές αιτία για ν' αλλάξει η συμπεριφορά των μελών της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα. Στη δική μου όμως οικογένεια δεν υπήρχε αλλαγή στη συμπεριφορά απέναντι στη γυναίκα. Ότι παιδί γεννιόταν ήταν καλοδεχούμενο.

20. Η ατεκνία πώς αντιμετωπιζόταν από την οικογένεια και την κοινωνία; Απέκλειαν τη γυναίκα από τα οικονομικά ζητήματα της οικογένειας και την κοινωνία; (γάμοι, βαφτίσια, εργασία κ.α.)

Όταν μια γυναίκα έμενε άτεκνη ήταν ένα πρόβλημα. Θεωρούσαν ότι έπρεπε να συνεχιστεί η οικογένεια και ότι υπεύθυνη ήταν η γυναίκα. Δεν γνωρίζω όμως

και δεν έχω ακούσει κάποιο συγκεκριμένο παράδειγμα για τον αποκλεισμό μιας άτεκνης γυναίκας.

21. Με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε με την συμπεριφορά τη πεθεράς;

Συνήθως έμοιαζε η συμπεριφορά της γυναίκας μ' αυτήν της πεθεράς της, κυρίως όταν οι σχέσεις τους ήταν καλές.

22. Ποιο γεγονός στη ζωή σας είναι τραυματικό (π.χ. κοινωνικό, πολιτικό, προσωπικό γεγονός);

Σαν τραυματικό γεγονός της ζωής μου μπορώ να αναφέρω τον πόλεμο στην Αλβανία και αργότερα όταν εξορίστηκαν 6 άτομα της οικογένειάς μου.

1. Πώς ονομάζεστε; Που γεννηθήκατε και πότε;
Ονομάζομαι Λαμπαδάρη Μαρία και γεννήθηκα το 1926 στο Λαύκο. Έζησα όμως ως παντρεμένη στη Μηλίνα.
2. Τα παιδιά πώς περνούσαν τη μέρα στο πατρικό σπίτι και ποιες δουλειές έκαναν;
Ασχολιόμουν με τις δουλειές του σπιτιού, βοηθούσα στο μάζεμα των ελιών και γενικά στις αγροτικές δουλειές.
3. Η συμπεριφορά των γονιών ήταν η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι;
Η συμπεριφορά των δικών μου ήταν η ίδια και στα κορίτσια και στα αγόρια της οικογένειάς μου.
4. Ποια παιχνίδια έπαιζαν στον ελεύθερο χρόνο τους; Αναφέρετε μερικά και περιγράψτε τα.
Δεν είχα ελεύθερο χρόνο. Ακόμα και στο λιγοστό χρόνο που είχα βοσκούσα την κατσίκα. Επίσης έπρεπε να προσέχω τα μικρότερα αδέρφια μου γιατί η μητέρα μου ασχολιόταν με τις αγροτικές δουλειές και δεν υπήρχαν παππούδες και γιαγιάδες.
5. Η μητέρα είχε λόγο για την ανατροφή των παιδιών της ή μήπως ο παππούς ή κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας επενέβαινε στην ανατροφή τους; Δώστε παραδείγματα.
Τον πρώτο λόγο για την ανατροφή μας τον είχαν οι γονείς μας γιατί δεν ζούσαν οι παππούδες.
6. Θυμάστε ή έχετε ακούσει, το χωριό είχε σχολείο; Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο; Στη συνέχεια έκαναν κάποιες σπουδές;
Σχολείο υπήρχε στο χωριό και απ' ότι έχω ακούσει και παλιότερα υπήρχε παρθεναγωγείο. Εγώ πήγα σχολείο μόνο τις δύο τάξεις του Δημοτικού. Δεν συνέχισα γιατί έπρεπε να βοηθάω στις αγροτικές δουλειές και στις δουλειές του σπιτιού. Τα αδέρφια μου, όμως, πήγαν μέχρι και την πέμπτη.
7. Αν το παιδί πήγαινε σχολείο, τι τέχνη θα μάθαινε, τι δουλειά θα έκανε στο μέλλον, τι συναναστροφές θα είχε, αποφάσιζε μόνον ο πεθερός ή και η πεθερά; Είχε λόγο καθόλου το ζευγάρι;
Την βασική φροντίδα και τον πρώτο λόγο για την ανατροφή των παιδιών, τις συναναστροφές του, στη δική μου οικογένεια την είχαν αποκλειστικά οι γονείς.

8. Επιτρέπονταν οι προγαμιαίες σχέσεις; Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη ποια η στάση της οικογένειας, της κοινωνίας; (Δώστε παραδείγματα)

Αν μια γυναίκα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη γίνονταν «χαμός». Η κοινωνία του χωριού δεν το επέτρεπε. Η γυναίκα έφευγε απ' το χωριό και ξαναγυρνούσε ύστερα από πολλά χρόνια ή δεν επέστρεφε ζανά.

9. Πώς παντρευόταν μια κοπέλα; Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλαν οι γονείς της; Πώς γινόταν το προξενιό; (ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)

Οι γυναίκες ή η πλειοψηφία τους, δεν τολμούσαν να βρουν τον άντρα μόνες τους. Συνήθως γίνονταν το προξενιό με τη βοήθεια της προζενήτρας. Άλλες φορές όμως ο γαμπρός ζητούσε μόνος του τη νύφη απ' τον πατέρα της. Έτσι συνέβη μ' εμένα. Ο άντρας μου ήρθε και με ζήτησε μόνος του χωρίς να μεσολαβήσει προζενήτρα.

10. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα; Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά; (Πείτε παραδείγματα)

Η παρθενιά ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για να παντρευτεί μια γυναίκα. Σαν έθιμο γνωρίζω ότι την παρθενιά έπρεπε να τη δει η πεθερά (σεντόνι). Στη δική μου περίπτωση δεν ζούσαν τα πεθερικά μου. Γι' αυτό την επομένη του γάμου ζήτησα απ' την αδερφή του άντρα μου να δει την παρθενιά, η οποία όμως αρνήθηκε.

11. Η κοινωνία πώς αντιμετώπιζε την απιστία της γυναίκας, του άντρα; (παράδειγμα)

Αν μια γυναίκα απατούσε τον άντρα της, τότε όλοι την κατέκριναν και την κουτσομπόλευαν. Στην περίπτωση όμως που ο άντρας απατούσε τη γυναίκα του δεν συνέβαινε τίποτα.

12. Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της ή ο άντρας τη γυναίκα του, ποια η συμπεριφορά τους αντίστοιχα; Ποια η τιμωρία; (παράδειγμα)

Απ' όσο γνωρίζω αν μια γυναίκα απατούσε τον άντρα της τότε εκείνος την χτυπούσε ή και ακόμα την έδιωχνε απ' το σπίτι. Αν όμως ο άντρας απατούσε τη γυναίκα δεν υπήρχε καμία τιμωρία.

13. Όταν παντρευόταν το ζευγάρι που έμενε; Πώς συμπεριφέρονταν τα πεθερικά στη νύφη;

Πολλές φορές το ζευγάρι έμενε μαζί με τους γονείς του γαμπρού. Άλλες πάλι φορές, όταν υπήρχε οικονομική δυνατότητα, έμεναν σε δικό τους σπίτι.

14. Συμπεριφέρονταν σωστά τα πεθερικά στη νύφη; Ποιος ο λόγος του συζύγου σε περίπτωση που δεν ήταν καλή;

Απ' όσο γνωρίζω, η συμπεριφορά των πεθερικών απέναντι στη νύφη άλλοτε ήταν καλή και άλλοτε κακή ανάλογα με το χαρακτήρα των ανθρώπων.

15. Ποιος ασκούσε πιο πολλή εξουσία στην οικογένεια (ήταν το αφεντικό) ο πατέρας ή ο γιος;

Ανάλογα με την οικογένεια. Στη δική μου οικογένεια την εξουσία την είχε ο πατέρας.

16. Αν ασκούσε πιο πολλή εξουσία ο πεθερός (είχε το κουμάντο) σε ποια θέματα την ασκούσε, σε ζητήματα συμπεριφορών; Πείτε μερικά παραδείγματα που δείχνουν ότι ο πεθερός είχε την εξουσία (έκανε κουμάντο).

Αν ασκούσε ο πεθερός την εξουσία ήταν σε πολλούς τομείς, όπως στα οικονομικά της οικογένειας, στα επαγγελματικά, στη συμπεριφορά της νύφης.

17. Ο άντρας – γιος και αρχηγός της νέας οικογένειας είχε εξουσία; Μπορείτε να πείτε κάποιο παράδειγμα σύγκρουσης πατέρα – γιου (άντρα) σε θέματα εξουσίας (κουμάντο / οικογενειακά θέματα);

Αν την εξουσία την είχε ο πατέρας, ο γιος ερχόταν δεύτερος. Στη δική μου οικογένεια δεν υπήρχε ποτέ σύγκρουση μεταξύ πατέρα και γιου.

18. Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή; Σχέσεις με άλλες γυναίκες

a. συμμετοχή σε εκδηλώσεις;

b. διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της;

c. σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ των γονιών του ενός ή του άλλου συζύγου ποια ήταν η στάση της γυναίκας;

Οι γυναίκες είχαν ιδιωτική ζωή κάνοντας παρέα με συγγενείς, με γειτόνισσες. Επίσης οι γυναίκες έπαιρναν μέρος σε εκδηλώσεις, όπως στις Απόκριες, όπου μαζεύονταν σε συγγενικά σπίτια, τραγουδούσαν, χόρευαν και γλεντούσαν.

19. Η γέννηση του παιδιού ήταν αιτία για ν' αλλάξει η στάση της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα – μάνα; Πώς ήταν η στάση της οικογένειας (πεθερού, πεθεράς, συζύγου και αδελφών συζύγου) σε περίπτωση που γεννούσε αγόρι ή κορίτσι;

Η γέννηση του παιδιού μπορούσε να αλλάξει τη συμπεριφορά της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα ιδίως όταν γεννούσε αγόρι. Η χαρά τους ήταν μεγάλη γιατί θα συνεχίζονταν το όνομα της οικογένειας.

20. Η ατεκνία πώς αντιμετωπιζόταν από την οικογένεια και την κοινωνία;
Απέκλειαν τη γυναίκα από τα οικονομικά ζητήματα της οικογένειας και την κοινωνία; (γάμοι, βαφτίσια, εργασία κ.α.)

Η άτεκνη γυναίκα ήταν μερικές φορές θέμα συζήτησης, αλλά δεν νομίζω ότι την απέκλειαν από κοινωνικές εκδηλώσεις. Τα οικονομικά έτσι κι αλλιώς τα χειρίζονταν ο άντρας

21. Με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε με την συμπεριφορά τη πεθεράς;

Ίσως κάποιες φορές η συμπεριφορά της γυναίκας να έμοιαζε με τη συμπεριφορά της πεθεράς.

22. Ποιο γεγονός στη ζωή σας είναι τραυματικό (π.χ. κοινωνικό, πολιτικό, προσωπικό γεγονός);

Διάφορα γεγονότα σημάδεψαν τη ζωή μου. Θα αναφέρω ένα πολιτικό γεγονός τότε που μας ζητήθηκε να βοηθήσουμε τους αντάρτες. Ένας γιατρός τότε στο χωριό μας είχε μάθει πώς να κάνουμε ενέσεις και πώς να περιποιούμαστε τους τραυματίες.

1. Πώς ονομάζεστε; Που γεννηθήκατε και πότε;
Ονομάζομαι Νικόλαος Τσαούσης και γεννήθηκα στην Αργαλαστή.
2. Τα παιδιά πώς περνούσαν τη μέρα στο πατρικό σπίτι και ποιες δουλειές έκαναν;
Το πρωί συνήθως τα παιδιά πήγαιναν στο σχολείο και ύστερα ασχολούνταν με τις αγροτικές δουλειές. Το βράδυ με το λύχνο μελετούσαν στην κουζίνα ή στο χειμωνιάτικο.
3. Η συμπεριφορά των γονιών ήταν η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι;
Η συμπεριφορά δεν ήταν η ίδια. Το αγόρι θεωρούνταν ανώτερο.
4. Ποια παιχνίδια έπαιζαν στον ελεύθερο χρόνο τους; Αναφέρετε μερικά και περιγράψτε τα.
Όταν τα παιδιά είχαν ελεύθερο χρόνο, που πολλές φορές ήταν στο σχολείο, έπαιζαν σβούρες, πάνινη μπάλα, το κότσι.
5. Η μητέρα είχε λόγο για την ανατροφή των παιδιών της ή μήπως ο παππούς ή κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας επενέβαινε στην ανατροφή τους; Δώστε παραδείγματα.
Οι γονείς συνήθως είχαν λόγο για την ανατροφή των παιδιών τους. Όμως αρκετά συχνά όταν υπήρχαν παππούδες επενέβαιναν συχνά όπως για παράδειγμα μη μαλώνεις τα παιδιά, πρόσεξε τα περισσότερο.
6. Θυμάστε ή έχετε ακούσει, το χωριό είχε σχολείο; Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο; Στη συνέχεια έκαναν κάποιες σπουδές;
Υπήρχε σχολείο στο χωριό και ημιγυμνάσιο δηλ. τρεις πρώτες τάξεις γυμνασίου στο χωριό και ύστερα 3γυμνασίου στο Βόλο. Στο δημοτικό πήγαιναν σχεδόν όλα τα παιδιά αλλά ήταν λιγοστοί εκείνοι που συνέχιζαν τις σπουδές τους.
7. Αν το παιδί πήγαινε σχολείο, τι τέχνη θα μάθαινε, τι δουλειά θα έκανε στο μέλλον, τι συναναστροφές θα είχε, αποφάσιζε μόνον ο πεθερός ή και η πεθερά; Είχε λόγο καθόλου το ζευγάρι;
Σε ό,τι αφορά τις συναναστροφές των παιδιών προείχε συνήθως η γνώμη του ζευγαριού. Αν το παιδί πήγαινε σε σχολείο και ήθελα ν' ακολουθήσει κάποια τέχνη αυτό το αποφάσιζαν συνήθως οι γονείς. Οι τέχνες όμως που συνήθως ακολουθούσαν ήταν αυτές του μαραγκού, του πεταλωτή, του σιδερά.
8. Επιτρέπονταν οι προγαμιαίες σχέσεις; Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη ποια η στάση της οικογένειας, της κοινωνίας; (Δώστε παραδείγματα)

Αποκλείονταν οι προγαμιαίες σχέσεις. Αν μια γυναίκα έμενε έγκυος ενώ ήταν ανύπαντρη τότε απέφευγε να κυκλοφορεί στο χωριό. Πολλές φορές η κοπέλα έφευγε μακριά και με δυσκολία παντρευόταν. Ήταν στιγματισμένη ως κοπελορίχτρον.

9. Πώς παντρευόταν μια κοπέλα; Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλαν οι γονείς της; Πώς γινόταν το προξενιό; (ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)

Μια κοπέλα παντρευόταν συνήθως με προξενιό. Οι προξενήτρες ήταν αυτές που μεσολαβούσαν και επισκέπτονταν το σπίτι τη νύχτα. Τον άντρα τον επέλεγε συνήθως ο πατέρας της κοπέλας. Τα ανταλλάγματα δίνονταν ανάλογα με την οικονομική δυνατότητα της οικογένειας.

10. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα; Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά; (Πείτε παραδείγματα)

Η παρθενιά ήταν βασική προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα. Το έθιμο που γνωρίζω είναι ότι η νύφη έπρεπε να δείξει το σεντόνι στην πεθερά.

11. Η κοινωνία πώς αντιμετώπιζε την απιστία της γυναίκας, του άντρα; (παράδειγμα)

Η απιστία της γυναίκας αντιμετωπιζόταν με υπερβολική αυστηρότητα. Η κοινωνική κατακραυγή ήταν τεράστια. Για την απιστία του άντρα δεν υπήρχε καμία τιμωρία.

12. Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της ή ο άντρας τη γυναίκα του, ποια η συμπεριφορά τους αντίστοιχα; Ποια η τιμωρία; (παράδειγμα)

Ο άντρας μπορούσε να διώξει τη γυναίκα του από το σπίτι. Αντίθετα η γυναίκα έπρεπε να υποστεί υπομονετικά την ταπεινωτική συμπεριφορά του άντρα της χωρίς να μπορεί να αντιδράσει.

13. Όταν παντρευόταν το ζευγάρι που έμενε; Πώς συμπεριφέρονταν τα πεθερικά στη νύφη;

Όταν το ζευγάρι παντρεύονταν συνήθως έμενε στο σπίτι των γονιών του γαμπρού. Όσο ζούσαν τα πεθερικά είχαν τον πρώτο λόγο. Τη νύφη την θεωρούσαν σκλάβα, την είχαν στο περιθώριο.

14. Συμπεριφέρονταν σωστά τα πεθερικά στη νύφη; Ποιος ο λόγος του συζύγου σε περίπτωση που δεν ήταν καλή;

Πολλές φορές τα πεθερικά δεν συμπεριφέρονταν σωστά στη νύφη. Την κακομιλούσαν και την ταπείνωναν. Ο άντρας δεν είχε τη δυνατότητα να επέμβει.

15. Ποιος ασκούσε πιο πολλή εξουσία στην οικογένεια (ήταν το αφεντικό) ο πατέρας ή ο γιος;

Όταν το ζευγάρι ζούσε με τους γονείς του γαμπρού, τότε το κουμάντο το έκανε συνήθως ο πατέρας.

16. Αν ασκούσε πιο πολλή εξουσία ο πεθερός (είχε το κουμάντο) σε ποια θέματα την ασκούσε, σε ζητήματα συμπεριφορών; Πείτε μερικά παραδείγματα που δείχνουν ότι ο πεθερός είχε την εξουσία (έκανε κουμάντο).

Ο πεθερός έλεγχε τους πάντες και τα πάντα. Είχε λόγο για τις δουλειές του σπιτιού, για τα οικονομικά, για τα επαγγελματικά. Επίσης είχε λόγο για τη σωστή συμπεριφορά της νύφης του, την έκανε παρατηρήσεις για την ανατροφή των παιδιών.

17. Ο άντρας – γιος και αρχηγός της νέας οικογένειας είχε εξουσία; Μπορείτε να πείτε κάποιο παράδειγμα σύγκρουσης πατέρα – γιου (άντρα) σε θέματα εξουσίας (κουμάντο / οικογενειακά θέματα);

Όταν το ζευγάρι ζούσε μαζί με τους γονείς του γαμπρού την εξουσία την είχε ο πατέρας. Ο άντρας είχε περιορισμένη εξουσία. Στο κουμάντο και στην οικογένεια ο γιος έρχεται δεύτερος. Απ' όσο γνωρίζω όταν ο γιος συγκρούονταν με τον πατέρα του, σε θέματα οικονομικά ή επαγγελματικά, στο τέλος ο πατέρας επέβαλε τη γνώμη του.

18. Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή; Σχέσεις με άλλες γυναίκες

a. συμμετοχή σε εκδηλώσεις;

b. διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της;

c. σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ των γονιών του ενός ή του άλλου συζύγου ποια ήταν η στάση της γυναίκας;

Η γυναίκα είχε σχέσεις με τους γονείς της, πήγαινε στην εκκλησία και συμμετείχε σε εκδηλώσεις, σε πανηγύρια. Αν όμως η σχέση των συμπεθερών δεν ήταν καλή, τότε η γυναίκα έπαιρνε το μέρος των πεθερικών.

19. Η γέννηση του παιδιού ήταν αιτία για ν' αλλάξει η στάση της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα – μάνα; Πώς ήταν η στάση της οικογένειας (πεθερού, πεθεράς, συζύγου και αδελφών συζύγου) σε περίπτωση που γεννούσε αγόρι ή κορίτσι;

Η γέννηση του παιδιού ήταν αιτία για ν' αλλάξει η στάση της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα. Όταν η γυναίκα γεννούσε αγόρι, τότε η αγορομάνα ήταν

καλοδεχόμενη. Όταν όμως γεννούσε κορίτσι πολλές φορές τη θεωρούσαν υπεύθυνη.

20. Η ατεκνία πώς αντιμετωπιζόταν από την οικογένεια και την κοινωνία; Απέκλειαν τη γυναίκα από τα οικονομικά ζητήματα της οικογένειας και την κοινωνία; (γάμοι, βαφτίσια, εργασία κ.α.)

Τη γυναίκα που ήταν άτεκνη δεν την απέκλειαν. Βέβαια όμως ήταν μια δύσκολη κατάσταση και η γυναίκα ήταν δακτυλοδεικτούμενη.

21. Με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε με την συμπεριφορά τη πεθεράς;

Ναι, με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε μ' αυτής της πεθεράς της.

22. Ποιο γεγονός στη ζωή σας είναι τραυματικό (π.χ. κοινωνικό, πολιτικό, προσωπικό γεγονός);

Το γεγονός που είναι τραυματικό για εμένα είναι όταν οι αντάρτες σκότωσαν τον αδερφό μου.

1. Πώς ονομάζεστε; Που γεννηθήκατε και πότε;

Ονομάζομαι Σταθοπούλου Σταυρούλα. Γεννήθηκα στο Προμόρι το 1929.

2. Τα παιδιά πώς περνούσαν τη μέρα στο πατρικό σπίτι και ποιες δουλειές έκαναν;

Τα παιδιά συνήθως περνούσαν τη μέρα τους φροντίζοντας τα ζώα (τα τάιζαν, μάζευαν τροφή για τα ζώα), πότιζαν τους κήπους. Όταν τους έμενε ελεύθερος χρόνος έπαιζαν.

3. Η συμπεριφορά των γονιών ήταν η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι; Συνήθως η συμπεριφορά των γονιών ήταν περίπου η ίδια. Απλά το κορίτσι δεν το κούραζαν πολύ όσον αφορά την εργασία. Καθόταν στο σπίτι και ασχολιόταν με τις δουλειές του σπιτιού, κεντούσε την προίκα της, έραβε.

4. Ποια παιχνίδια έπαιζαν στον ελεύθερο χρόνο τους; Αναφέρετε μερικά και περιγράψτε τα.

Τα παιχνίδια που έπαιζαν ήταν κρυφτό, κυνηγητό. Τα κορίτσια έπαιζαν συνήθως με τις κούκλες που ήταν φτιαγμένες από μπαλώματα. Τα αγόρια έπαιζαν χωριστά απ' τα κορίτσια. Θυμάμαι ένα παιχνίδι που το έλεγαν Κορκότζελος. Βάζανε μέσα σ' ένα κύκλο ένα τενεκεδάκι, στα 10 μέτρα περίπου και τραβούσανε μια ευθεία γραμμή. Απ' το κέντρο του κύκλου ρίχνανε από μια πέτρα και όποιος ήταν κοντά στη γραμμή έπαιζε πρώτος. Σημάδευε τον τενεκέ και αν δεν τον πετύχαινε έχανε τη σειρά του, ενώ αν τον χτύπαγε μετρούσε με τα πόδια του πόσο μακριά κατάφερε να πάει τον τενεκέ. Ο ίδιος ξαναχτυπούσε τον τενεκέ από το σημείο που ήταν πριν.

5. Η μητέρα είχε λόγο για την ανατροφή των παιδιών της ή μήπως ο παππούς ή κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας επενέβαινε στην ανατροφή τους; Δώστε παραδείγματα.

Η μητέρα είχε λόγο, αλλά αν ζούσαν μαζί με τους παππούδες δηλ. τα πεθερικά της νύφης, τότε επενέβαιναν στην ανατροφή των παιδιών.

6. Θυμάστε ή έχετε ακούσει, το χωριό είχε σχολείο; Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο; Στη συνέχεια έκαναν κάποιες σπουδές;

Το χωριό είχε σχολείο και για μικρό διάστημα απ' όσα έχω ακούσει είχε σχολαρχείο. Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο, αλλά τα κορίτσια λιγότερο. Τα αγόρια καμιά φορά σπούδαζαν, αλλά συνήθως μάθαιναν κάποια τέχνη.

7. Αν το παιδί πήγαινε σχολείο, τι τέχνη θα μάθαινε, τι δουλειά θα έκανε στο μέλλον, τι συνναστροφές θα είχε, αποφάσιζε μόνον ο πεθερός ή και η πεθερά; Είχε λόγο καθόλου το ζευγάρι;
Συνήθως τον πρώτο λόγο τον είχε το ζευγάρι. Συνήθως οι τέχνες που μάθαιναν ήταν τσαγκάρης, βαρελάς, σιδεράς.
8. Επιτρέπονταν οι προγαμιαίες σχέσεις; Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη ποια η στάση της οικογένειας, της κοινωνίας; (Δώστε παραδείγματα)
Οι προγαμιαίες σχέσεις ήταν απαγορευτικές. Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος η στάση της κοινωνίας του χωριού που ήταν πολύ κλειστή και συντηρητική ήταν επικριτική. Η οικογένεια της κοπέλας προσπαθούσε να το κρύψει γιατί ήταν ντροπή. Αν συνέβαινε κάτι τέτοιο η οικογένεια, τις έδιωχνε απ' το σπίτι.
9. Πώς παντρευόταν μια κοπέλα; Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλαν οι γονείς της; Πώς γινόταν το προξενιό; (ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)
Συνήθως οι κοπέλες παντρεύονταν με προξενιό. Συνήθως τον διάλεγε ο πατέρας της νύφης, αλλά την ρωτούσε αν τον ήθελε. Το προξενιό το έστελνε και η κοπέλα και ο άντρας, ανάλογα.
10. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα; Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά; (Πείτε παραδείγματα)
Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση αλλά δεν γνωρίζω κάποιο συγκεκριμένο έθιμο.
11. Η κοινωνία πώς αντιμετώπιζε την απιστία της γυναίκας, του άντρα; (παράδειγμα)
Αν μια γυναίκα απατούσε τον άντρα της την κουτσομπόλευαν, ήταν δακτυλοδεικτούμενη.
12. Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της ή ο άντρας τη γυναίκα του, ποια η συμπεριφορά τους αντίστοιχα; Ποια η τιμωρία; (παράδειγμα)
Για τον άντρα υπήρχε ανοχή, για τη γυναίκα κατηγορία. Δεν μπορώ να πω ότι υπήρχε συγκεκριμένη τιμωρία. Πολλές φορές όμως δεν την ήθελαν σε εκδηλώσεις, ήταν αποκλεισμένη.
13. Όταν παντρευόταν το ζευγάρι που έμενε; Πώς συμπεριφέρονταν τα πεθερικά στη νύφη;
Αν το ζευγάρι δεν είχε δικό του σπίτι, έμεναν στο σπίτι του γαμπρού. Συνήθως τα πεθερικά ήταν επικριτικά και αυταρχικά απέναντι στη νύφη. Υπήρχαν όμως

περιπτώσεις που οι γαμπροί πήγαιναν να ζήσουν με τα πεθερικά τους, οπότε ήταν σώγαμπροι.

14. Συμπεριφέρονταν σωστά τα πεθερικά στη νύφη; Ποιος ο λόγος του συζύγου σε περίπτωση που δεν ήταν καλή;

Πολλές φορές τα πεθερικά ήταν επικριτικά απέναντι στη νύφη. Ο σύζυγος επηρεασμένος από τους γονείς του και επίσης επειδή τους σεβόταν, συνήθως δεν αντιδρούσε.

15. Ποιος ασκούσε πιο πολλή εξουσία στην οικογένεια (ήταν το αφεντικό) ο πατέρας ή ο γιος;

Ο γιος είχε την εξουσία. Αν πάλι ζούσαν μαζί με τους γονείς του γαμπρού τότε σίγουρα επενέβαινε και ο πατέρας.

16. Αν ασκούσε πιο πολλή εξουσία ο πεθερός (είχε το κουμάντο) σε ποια θέματα την ασκούσε, σε ζητήματα συμπεριφορών; Πείτε μερικά παραδείγματα που δείχνουν ότι ο πεθερός είχε την εξουσία (έκανε κουμάντο).

Όταν ο πεθερός είχε την εξουσία, την είχε σχεδόν σ' όλα τα θέματα.

17. Ο άντρας – γιος και αρχηγός της νέας οικογένειας είχε εξουσία; Μπορείτε να πείτε κάποιο παράδειγμα σύγκρουσης πατέρα – γιου (άντρα) σε θέματα εξουσίας (κουμάντο / οικογενειακά θέματα);

Δεν γνωρίζω κάποια παραδείγματα.

18. Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή; Σχέσεις με άλλες γυναίκες

- i συμμετοχή σε εκδηλώσεις;
- ii διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της;
- iii σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ των γονιών του ενός ή του άλλου συζύγου ποια ήταν η στάση της γυναίκας;

Η παντρεμένη γυναίκα πήγαινε στα πανηγύρια, διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της, με γειτόνισσες, πήγαινε σε βαφτίσια, γάμους.

19. Η γέννηση του παιδιού ήταν αιτία για ν' αλλάξει η στάση της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα – μάνα; Πώς ήταν η στάση της οικογένειας (πεθερού, πεθεράς, συζύγου και αδελφών συζύγου) σε περίπτωση που γεννούσε αγόρι ή κορίτσι;

Συνήθως προτιμούσαν το πρώτο παιδί να είναι αγόρι, αλλά οι αντιδράσεις στη γέννηση του κοριτσιού δεν ήταν έντονες.

20. Η ατεκνία πώς αντιμετωπιζόταν από την οικογένεια και την κοινωνία;
Απέκλειαν τη γυναίκα από τα οικονομικά ζητήματα της οικογένειας και την κοινωνία; (γάμοι, βαφτίσια, εργασία κ.α.)

Η ατεκνία δεν ήταν ευχάριστη αλλά δεν μπορώ να πω ότι η γυναίκα ήταν αποκλεισμένη. Εξάλλου τα οικονομικά της οικογένειας τα καθόριζε πάντοτε ο άντρας.

21. Με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε με την συμπεριφορά τη πεθεράς;

Ναι, πολλές φορές έμοιαζε.

22. Ποιο γεγονός στη ζωή σας είναι τραυματικό (π.χ. κοινωνικό, πολιτικό, προσωπικό γεγονός);

Δεν θα ήθελα να αναφερθώ σε κάποιο γεγονός.

1. Πώς ονομάζεστε; Που γεννηθήκατε και πότε;
Ονομάζομαι Φαντίνα Μυγδαλιά και γεννήθηκα στο Λαύκο το 1915.
2. Τα παιδιά πώς περνούσαν τη μέρα στο πατρικό σπίτι και ποιες δουλειές έκαναν;
Τα παιδιά όταν ήταν μικρά έμεναν στο σπίτι και κυρίως έπαιζαν. Όταν μεγάλωναν τα αγόρια βοηθούσαν στις αγροτικές δουλειές ενώ τα κορίτσια ασχολιόντουσαν με το νοικοκυριό.
3. Η συμπεριφορά των γονιών ήταν η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι;
Η συμπεριφορά των γονιών δεν ήταν πάντα η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι. Προσπαθούσαν να μην κουράζουν το κορίτσι και να κάνει βαριές δουλειές.
4. Ποια παιχνίδια έπαιζαν στον ελεύθερο χρόνο τους; Αναφέρετε μερικά και περιγράψτε τα.
Τα κορίτσια έπαιζαν με κούκλες φτιαγμένες από μπαλώματα. Τα αγόρια έπαιζαν στην αυλή κρυφτό, κυνηγητό.
5. Η μητέρα είχε λόγο για την ανατροφή των παιδιών της ή μήπως ο παππούς ή κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας επενέβαινε στην ανατροφή τους; Δώστε παραδείγματα.
Συνήθως οι γονείς είχαν λόγο για την ανατροφή των παιδιών τους. Όταν όμως έμεναν και οι παππούδες μαζί συνήθως ανακατεύονταν.
6. Θυμάστε ή έχετε ακούσει, το χωριό είχε σχολείο; Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο; Στη συνέχεια έκαναν κάποιες σπουδές;
Το χωριό είχε σχολείο. Εγώ το ξεκίνησα αλλά σταμάτησα. Λίγα ήταν τα παιδιά που συνέχιζαν το σχολείο και ακόμα λιγότερα εκείνα που έκαναν κάποιες σπουδές.
7. Αν το παιδί πήγαινε σχολείο, τι τέχνη θα μάθαινε, τι δουλειά θα έκανε στο μέλλον, τι συναναστροφές θα είχε, αποφάσιζε μόνον ο πεθερός ή και η πεθερά; Είχε λόγο καθόλου το ζευγάρι;
Οι γονείς αποφάσιζαν αν το παιδί θα συνέχιζε το σχολείο ή τι τέχνη θα ακολουθούσε. Αν ο πατέρας ήταν τεχνίτης, τότε έπαιρνε και το αγόρι κοντά του για να μάθει την τέχνη.
8. Επιτρέπονταν οι προγαμιαίες σχέσεις; Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη ποια η στάση της οικογένειας, της κοινωνίας; (Δώστε παραδείγματα)

- Οι προγαμιαίες σχέσεις απαγορεύονταν. Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος ανύπαντρη τη σχολίαζαν και την κακολογούσαν. Έχω ακούσει για μια κοπέλα που έμεινε έγκυος ανύπαντρη και η οικογένειά της την έδιωξε απ' το χωριό.*
9. Πώς παντρευόταν μια κοπέλα; Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλαν οι γονείς της; Πώς γινόταν το προξενιό; (ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)
Η κοπέλα παντρευόταν με προξενιό. Τον άντρα δεν τον διάλεγε μόνη της. Τον διάλεγε ο πατέρας της. Έστελναν την προξενήτρα βράδυ για να κάνει το προξενιό. Αν συμφωνούσαν, τότε συζητούσαν και για την προίκα.
10. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα; Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά; (Πείτε παραδείγματα)
Η παρθενιά ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα. Ένα έθιμο που ξέρω ήταν ότι η νύφη έπρεπε να δείξει το ματωμένο σεντόνι στην πεθερά της.
11. Η κοινωνία πώς αντιμετώπιζε την απιστία της γυναίκας, του άντρα; (παράδειγμα)
Η κοινωνία δεν δεχόταν την απιστία της γυναίκας.
12. Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της ή ο άντρας τη γυναίκα του, ποια η συμπεριφορά τους αντίστοιχα; Ποια η τιμωρία; (παράδειγμα)
Αν κάποιος άντρας απατούσε τη γυναίκα του δεν συνέβαινε τίποτα. Αν όμως συνέβαινε το αντίθετο, τότε η γυναίκα τιμωρούνταν με ξυλοδαρμούς, ταπεινώσεις.
13. Όταν παντρευόταν το ζευγάρι που έμενε; Πώς συμπεριφέρονταν τα πεθερικά στη νύφη;
Συνήθως το ζευγάρι έμενε σε δικό του σπίτι. Αν δεν υπήρχε τότε έμεναν ή στο πατρικό του γαμπρού ή της νύφης. Τότε ο γαμπρός λεγόταν σώγαμπρος.
14. Συμπεριφέρονταν σωστά τα πεθερικά στη νύφη; Ποιος ο λόγος του συζύγου σε περίπτωση που δεν ήταν καλή;
Απ' όσο ξέρω τα πεθερικά συμπεριφέρονταν καλά στη νύφη. Υπήρχαν βέβαια και οι προστριβές αλλά δεν γνωρίζω τι ακριβώς γινόταν.
15. Ποιος ασκούσε πιο πολλή εξουσία στην οικογένεια (ήταν το αφεντικό) ο πατέρας ή ο γιος;
Συνήθως τον έλεγχο της οικογένειας τον είχε ο άντρας.

16. Αν ασκούσε πιο πολλή εξουσία ο πεθερός (είχε το κουμάντο) σε ποια θέματα την ασκούσε, σε ζητήματα συμπεριφορών; Πείτε μερικά παραδείγματα που δείχνουν ότι ο πεθερός είχε την εξουσία (έκανε κουμάντο).
Δεν γνωρίζω κάποιο παράδειγμα που να δείχνει ότι την εξουσία την ασκούσε ο πατέρας.
18. Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή; Σχέσεις με άλλες γυναίκες
- i συμμετοχή σε εκδηλώσεις;
  - ii διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της;
  - iii σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ των γονιών του ενός ή του άλλου συζύγου ποια ήταν η στάση της γυναίκας;
- Η παντρεμένη γυναίκα διατηρούσε σχέσεις με την οικογένειά της, με τις γειτόνισσες. Έπαιρνε μέρος στα πανηγύρια, σε χοροεσπερίδες.*
19. Η γέννηση του παιδιού ήταν αιτία για ν' αλλάξει η στάση της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα – μάνα; Πώς ήταν η στάση της οικογένειας (πεθερού, πεθεράς, συζύγου και αδελφών συζύγου) σε περίπτωση που γεννούσε αγόρι ή κορίτσι;
- Η γέννηση ενός παιδιού ήταν πολύ σημαντικό γεγονός. Οι πιο πολλοί άντρες προτιμούσαν το πρώτο παιδί να είναι αγόρι, οπότε αν συνέβαινε κάτι τέτοιο, η χαρά ήταν μεγάλη.*
20. Η ατεκνία πώς αντιμετωπιζόταν από την οικογένεια και την κοινωνία; Απέκλειαν τη γυναίκα από τα οικονομικά ζητήματα της οικογένειας και την κοινωνία; (γάμοι, βαφτίσια, εργασία κ.α.)
- Η ατεκνία ήταν πρόβλημα, αλλά δεν νομίζω ότι αντιμετώπιζαν διαφορετικά τη γυναίκα.*
21. Με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε με την συμπεριφορά τη πεθεράς;
- Με την πάροδο του χρόνου, η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε μ' αυτή της πεθεράς.*

1. Πώς ονομάζεστε; Που γεννηθήκατε και πότε;
Ανώνυμη.
2. Τα παιδιά πώς περνούσαν τη μέρα στο πατρικό σπίτι και ποιες δουλειές έκαναν;
Τα παιδιά όταν ήταν μικρά κυρίως έπαιζαν. Τα αγόρια έπαιζαν στην αυλή ή στη γειτονιά, τα κορίτσια έμεναν στο σπίτι. Εγώ όμως δεν έπαιζα γιατί ασχολιόμουν με τις δουλειές του σπιτιού. Από πολύ μικρή έμαθα τις δουλειές του σπιτιού, να κεντώ, να ράβω. Επίσης κουβαλούσα νερό, ζύμωνα ψωμί, έφτιαχνα τυρί.
3. Η συμπεριφορά των γονιών ήταν η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι;
Η συμπεριφορά των γονιών ήταν ίδια απέναντι στα αγόρια και στα κορίτσια. Συνήθως το κορίτσι έμενε στο σπίτι και ασχολιόταν με τις δουλειές του σπιτιού ενώ το αγόρι βοηθούσε στις αγροτικές δουλειές.
4. Ποια παιχνίδια έπαιζαν στον ελεύθερο χρόνο τους; Αναφέρετε μερικά και περιγράψτε τα.
Τα αγόρια συνήθως έπαιζαν κρυφτό, κνηγητό. Τα κορίτσια έπαιζαν με κούκλες φτιαγμένες από μπαλάνια.
5. Η μητέρα είχε λόγο για την ανατροφή των παιδιών της ή μήπως ο παππούς ή κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας επενέβαινε στην ανατροφή τους; Δώστε παραδείγματα.
Η μητέρα είχε λόγο κυρίως στην ανατροφή των παιδιών της. Όταν όμως υπήρχαν παππούδες, πολλές φορές επενέβαιναν. Η δική μου γιαγιά όταν ήμουν μικρή μου έλεγε συνέχεια: «να σκουπ'ς τη ρούγα» δηλ. έπρεπε κάθε πρωί να σκουπίζω την αυλή πριν οποιαδήποτε άλλη δουλειά.
6. Θυμάστε ή έχετε ακούσει, το χωριό είχε σχολείο; Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο; Στη συνέχεια έκαναν κάποιες σπουδές;
Στο χωριό υπήρχε σχολείο. Τα παιδιά άρχιζαν το σχολείο, αλλά λίγα ήταν αυτά που το τελείωναν. Συνήθως τα αγόρια το συνέχιζαν. Εγώ έβγαλα μόνο την πρώτη τάξη γιατί έπρεπε να βοηθάω στο σπίτι.
7. Αν το παιδί πήγαινε σχολείο, τι τέχνη θα μάθαινε, τι δουλειά θα έκανε στο μέλλον, τι συναναστροφές θα είχε, αποφάσιζε μόνον ο πεθερός ή και η πεθερά; Είχε λόγο καθόλου το ζευγάρι;
Συνήθως τον πρώτο λόγο είχε το ζευγάρι. Αν μάθαιναν κάποια τέχνη ήταν αυτή του τσαγκάρη, του σιδερά, του βαρελά.

8. Επιτρέπονταν οι προγαμιαίες σχέσεις; Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη ποια η στάση της οικογένειας, της κοινωνίας; (Δώστε παραδείγματα)
- Οι προγαμιαίες σχέσεις απαγορεύονταν. Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος χωρίς να είναι παντρεμένη, τότε το χωριό την κουτσομπόλευε και η οικογένειά της την έδιωχνε για κάποιο διάστημα από το χωριό.*
9. Πώς παντρευόταν μια κοπέλα; Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλαν οι γονείς της; Πώς γινόταν το προξενιό; (ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)
- Για να παντρευτεί μια κοπέλα συνήθως γινόταν προξενιό. Το προξενιό το έστελνε και η γυναίκα και ο άντρας, ανάλογα. Υπήρχαν όμως και κάποιες κοπέλες που διάλεγαν μόνες τους τον άντρα τους, αλλά τις κουτσομπόλευαν. Όταν μια κοπέλα ήταν αρραβωνιασμένη δεν μπορούσε να συναντά τον αρραβωνιαστικό της μόνη της. Ήταν πάντοτε απαραίτητη η παρουσία των γονιών. Επίσης ο πατέρας της νύφης πήγαινε να προσκαλέσει το γαμπρό να έρθει στο σπίτι. Δεν μπορούσε να πάει μόνος του.*
10. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα; Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά; (Πείτε παραδείγματα)
- Η παρθενιά ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για να παντρευτεί μια γυναίκα. Αν μια γυναίκα δεν ήταν παρθένα τότε ο γαμπρός μπορούσε να ζητήσει πανωπροίκι, δηλ. επιπλέον προίκα απ' αυτή που είχε πάρει.*
11. Η κοινωνία πώς αντιμετώπιζε την απιστία της γυναίκας, του άντρα; (παράδειγμα)
- Την απιστία της γυναίκας δεν την συγχωρούσαν και τη γυναίκα την κουτσομπόλευαν. Για την απιστία του άντρα δεν γινόταν καμία συζήτηση.*
12. Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της ή ο άντρας τη γυναίκα του, ποια η συμπεριφορά τους αντίστοιχα; Ποια η τιμωρία; (παράδειγμα)
- Την άπιστη γυναίκα ίσως την απέκλειαν από κάποιες εκδηλώσεις και φυσικά τη σχολίαζαν. Για την απιστία του άντρα δεν υπήρχε καμία τιμωρία.*
13. Όταν παντρευόταν το ζευγάρι που έμενε; Πώς συμπεριφέρονταν τα πεθερικά στη νύφη;
- Αν το ζευγάρι είχε δικό του σπίτι, έμενε μόνο του. Αν δεν υπήρχε σπίτι, τότε το ζευγάρι έμενε στο πατρικό σπίτι του γαμπρού. Υπήρχαν όμως και φορές που έμεναν στο πατρικό σπίτι της νύφης. Τότε ο γαμπρός λεγόταν σώγαμπρος.*

14. Συμπεριφέρονταν σωστά τα πεθερικά στη νύφη; Ποιος ο λόγος του συζύγου σε περίπτωση που δεν ήταν καλή;
- Οι σχέσεις μου με τα πεθερικά μου ήταν καλές. Πολλές φορές από περιπτώσεις που έχω ακούσει, τα πεθερικά ήταν επικριτικά απέναντι στη νύφη. Ο σύζυγος συνήθως δεν έπαιρνε καμία θέση, από σεβασμό κυρίως στους γονείς του.*
15. Ποιος ασκούσε πιο πολλή εξουσία στην οικογένεια (ήταν το αφεντικό) ο πατέρας ή ο γιος;
- Ο γιος είχε την εξουσία. Αν ζούσαν μαζί με τους γονείς, σίγουρα επενέβαιναν.*
16. Αν ασκούσε πιο πολλή εξουσία ο πεθερός (είχε το κουμάντο) σε ποια θέματα την ασκούσε, σε ζητήματα συμπεριφορών; Πείτε μερικά παραδείγματα που δείχνουν ότι ο πεθερός είχε την εξουσία (έκανε κουμάντο).
- Αν την εξουσία ασκούσε ο πεθερός, τότε ήταν κυρίως σ' όλα τα θέματα.*
17. Ο άντρας – γιος και αρχηγός της νέας οικογένειας είχε εξουσία; Μπορείτε να πείτε κάποιο παράδειγμα σύγκρουσης πατέρα – γιου (άντρα) σε θέματα εξουσίας (κουμάντο / οικογενειακά θέματα);
- Δεν γνωρίζω.*
18. Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή; Σχέσεις με άλλες γυναίκες
- iv συμμετοχή σε εκδηλώσεις;
  - v διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της;
  - vi σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ των γονιών του ενός ή του άλλου συζύγου ποια ήταν η στάση της γυναίκας;
- Η παντρεμένη γυναίκα είχε σχέσεις με τους γονείς της, με γειτόνισσες. Έπαιρνε μέρος σε χοροεσπερίδες, στα πανηγύρια, σε ονομαστικές γιορτές, πάντοτε όμως μαζί με το σύζυγο και την οικογένεια.*
19. Η γέννηση του παιδιού ήταν αιτία για ν' αλλάξει η στάση της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα – μάνα; Πώς ήταν η στάση της οικογένειας (πεθερού, πεθεράς, συζύγου και αδελφών συζύγου) σε περίπτωση που γεννούσε αγόρι ή κορίτσι;
- Όταν το πρώτο παιδί γεννιόταν αγόρι η χαρά ήταν μεγάλη. Όμως δεν υπήρχαν έντονες αντιδράσεις αν δεν γινόταν έτσι.*
20. Η ατεκνία πώς αντιμετωπιζόταν από την οικογένεια και την κοινωνία; Απέκλειαν τη γυναίκα από τα οικονομικά ζητήματα της οικογένειας και την κοινωνία; (γάμοι, βαφτίσια, εργασία κ.α.)

*Όταν μια γυναίκα ήταν άκληρη δεν την απέκλειαν από διάφορες εκδηλώσεις.
Ίσως κάποιες φορές τη σχολίαζαν.*

21. Με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε με την συμπεριφορά τη πεθεράς;
Με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε μ' αυτή της πεθεράς.

1. Πώς ονομάζεστε; Που γεννηθήκατε και πότε;
Ονομάζομαι Κομνός Ευάγγελος. Γεννήθηκα στο Λαύκο το 1912.
2. Τα παιδιά πώς περνούσαν τη μέρα στο πατρικό σπίτι και ποιες δουλειές έκαναν;
Όταν ήμασταν μικροί παίζαμε στην αυλή με άλλα παιδιά της γειτονιάς. Συνήθως παίζαμε κρυφτό, κυνηγητό. Όταν μεγαλώσαμε βοηθούσαμε τους γονείς στις αγροτικές κυρίως δουλειές. Τα χρόνια βέβαια που ήμουν μικρός ήταν πολύ δύσκολα.
3. Η συμπεριφορά των γονιών ήταν η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι;
Η συμπεριφορά των γονιών ήταν ίδια απέναντι στα αγόρια και στα κορίτσια. Η συμπεριφορά των γονιών μου ήταν ίδια απέναντι στα αγόρια και στα κορίτσια.
4. Ποια παιχνίδια έπαιζαν στον ελεύθερο χρόνο τους; Αναφέρετε μερικά και περιγράψτε τα.
Τα παιχνίδια που έπαιζαν συνήθως τα αγόρια ήταν κρυφτό, κυνηγητό. Τα κορίτσια έπαιζαν με τις κούκλες που ήταν φτιαγμένες από μπαλώματα.
5. Η μητέρα είχε λόγο για την ανατροφή των παιδιών της ή μήπως ο παππούς ή κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας επενέβαινε στην ανατροφή τους; Δώστε παραδείγματα.
Οι γονείς είχαν τον κύριο λόγο για την ανατροφή των παιδιών τους. Όταν όμως ζούσαν μαζί με τους παππούδες, τότε αυτοί σίγουρα επενέβαιναν. Ήθελαν ο λόγος τους να μετράει και μάλιστα σε θέματα συμπεριφοράς.
6. Θυμάστε ή έχετε ακούσει, το χωριό είχε σχολείο; Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο; Στη συνέχεια έκαναν κάποιες σπουδές;
Στο χωριό υπήρχε σχολείο, αλλά εγώ δεν τελείωσα το Δημοτικό. Έπρεπε να βοηθήσω στις αγροτικές δουλειές. Απ' όσο ξέρω όμως εκείνα τα χρόνια λίγα ήταν τα παιδιά που πήγαιναν σχολείο και ακόμα λιγότερα εκείνα που κατάφεραν να το τελειώσουν.
7. Αν το παιδί πήγαινε σχολείο, τι τέχνη θα μάθαινε, τι δουλειά θα έκανε στο μέλλον, τι συναναστροφές θα είχε, αποφάσιζε μόνον ο πεθερός ή και η πεθερά; Είχε λόγο καθόλου το ζευγάρι;
Αν το παιδί πήγαινε σχολείο ή τι τέχνη θα μάθαινε συνήθως το αποφάσιζε το ζευγάρι. Οι τέχνες που μάθαιναν τότε ήταν βαρελάς, σιδεράς, τσαγκάρης. Τις

τέχνες τις μάθαιναν ή κοντά στον πατέρα τους, αν ήταν τεχνίτης, ή σε κάποιο άλλο εργαστήριο κυρίως συγγενικό.

8. Επιτρέπονταν οι προγαμιαίες σχέσεις; Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη ποια η στάση της οικογένειας, της κοινωνίας; (Δώστε παραδείγματα)

Οι προγαμιαίες σχέσεις δεν επιτρέπονταν. Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος χωρίς να είναι παντρεμένη τότε η οικογένεια την έδιωχνε απ' το χωριό για να μην ντροπιαστεί.

9. Πώς παντρευόταν μια κοπέλα; Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλαν οι γονείς της; Πώς γινόταν το προξενιό; (ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)

Για να παντρευτεί ένα ζευγάρι γινόταν σχεδόν πάντα με προξενιό. Ίσως υπήρχαν και κάποιες κοπέλες που διάλεγαν τον άντρα μόνες τους, αλλά ήταν ελάχιστες. Το προξενιό το ζητούσε ή ο άντρας ή η γυναίκα σχεδόν πάντα βράδυ. Αν το προξενιό τελείωνε τότε συζητούσαν και για την προίκα και για τις υπόλοιπες λεπτομέρειες πριν το γάμο.

10. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα; Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά; (Πείτε παραδείγματα)

Η παρθενιά ήταν βασική προϋπόθεση για να παντρευτεί μια γυναίκα. Δεν γνωρίζω κάποιο συγκεκριμένο έθιμο για την παρθενιά.

11. Η κοινωνία πώς αντιμετώπιζε την απιστία της γυναίκας, του άντρα; (παράδειγμα)

Την απιστία της γυναίκας ήταν κατακριτέα από την κοινωνία. Δεν γνωρίζω όμως κάτι πιο συγκεκριμένο.

12. Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της ή ο άντρας τη γυναίκα του, ποια η συμπεριφορά τους αντίστοιχα; Ποια η τιμωρία; (παράδειγμα)

Αν κάποιος άντρας απατούσε τη γυναίκα του δεν υπήρχε καμία τιμωρία. Αν όμως η γυναίκα απατούσε τον άντρα της, τότε εκείνος τη χτυπούσε, την ταπεινώνει και ίσως κάποιες φορές την έδιωχνε απ' το σπίτι.

13. Όταν παντρευόταν το ζευγάρι που έμενε; Πώς συμπεριφέρονταν τα πεθερικά στη νύφη;

Συνήθως το ζευγάρι έμενε σε δικό του σπίτι. Αν όμως δεν υπήρχε τότε η νύφη έμενε μαζί με τα πεθερικά. Τα πεθερικά συμπεριφέρονταν καλά στη νύφη. Αυτό δηλαδή συνέβαινε στη δική μου οικογένεια.

14. Συμπεριφέρονταν σωστά τα πεθερικά στη νύφη; Ποιος ο λόγος του συζύγου σε περίπτωση που δεν ήταν καλή;

Αν τα πεθερικά δεν συμπεριφέρονταν καλά στη νύφη, ο άντρας συνήθως δεν αντιδρούσε και δεν έπαιρνε καμία θέση. Τις πιο πολλές φορές το έκανε από σεβασμό προς τους γονείς του.

15. Ποιος ασκούσε πιο πολλή εξουσία στην οικογένεια (ήταν το αφεντικό) ο πατέρας ή ο γιος;

Συνήθως το αφεντικό στο σπίτι ήταν ο άντρας. Αν ζούσε μαζί με τον πατέρα του, ζητούσε τη γνώμη του, αλλά αυτός έπαιρνε την τελική απόφαση.

18. Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή; Σχέσεις με άλλες γυναίκες

vii συμμετοχή σε εκδηλώσεις;

viii διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της;

ix σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ των γονιών του ενός ή του άλλου συζύγου ποια ήταν η στάση της γυναίκας;

Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή. Είχε σχέσεις με την οικογένειά της, τις γειτόνισσες. Έπαιρνε μέρος στα πανηγύρια, σε κοινωνικές εκδηλώσεις, σε ονομαστικές γιορτές, αλλά πάντα με τη συνοδεία του άντρα της.

19. Η γέννηση του παιδιού ήταν αιτία για ν' αλλάξει η στάση της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα – μάνα; Πώς ήταν η στάση της οικογένειας (πεθερού, πεθεράς, συζύγου και αδελφών συζύγου) σε περίπτωση που γεννούσε αγόρι ή κορίτσι;

Συνήθως οι πιο πολλοί προτιμούσαν το πρώτο παιδί να είναι αγόρι. Επομένως η χαρά τους ήταν μεγάλη. Δεν νομίζω όμως ότι υπήρχαν μεγάλες αντιδράσεις αν το πρώτο παιδί γεννιόταν κορίτσι.

20. Η ατεκνία πώς αντιμετωπιζόταν από την οικογένεια και την κοινωνία; Απέκλειαν τη γυναίκα από τα οικονομικά ζητήματα της οικογένειας και την κοινωνία; (γάμοι, βαφτίσια, εργασία κ.α.)

Η ατεκνία ήταν ένα πολύ λεπτό θέμα και δύσκολο να συζητηθεί. Μέσα στην οικογένεια ίσως το συζητούσαν τα μέλη μεταξύ τους. Δεν απέκλειαν όμως τη γυναίκα από κάποια εκδήλωση ή κάποια οικογενειακά θέματα.

21. Με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε με την συμπεριφορά τη πεθεράς;

Η συμπεριφορά της γυναίκας με την πάροδο του χρόνου έμοιαζε σ' αυτήν της πεθεράς της. .

1. Πώς ονομάζεστε; Που γεννηθήκατε και πότε;
Λέγομαι Σφονδυλιάς Αθανάσιος και γεννήθηκα στη Μηλίνα το 1913.
2. Τα παιδιά πώς περνούσαν τη μέρα στο πατρικό σπίτι και ποιες δουλειές έκαναν;
Τα παιδιά όταν ήταν μικρά έμεναν στο σπίτι και έπαιζαν. Αργότερα όταν μεγάλωναν βοηθούσαν στις αγροτικές δουλειές και τα κορίτσια στις δουλειές του σπιτιού.
3. Η συμπεριφορά των γονιών ήταν η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι;
Η συμπεριφορά των γονιών ήταν ίδια απέναντι στα αγόρια και στα κορίτσια.
4. Ποια παιχνίδια έπαιζαν στον ελεύθερο χρόνο τους; Αναφέρετε μερικά και περιγράψτε τα.
Τα κορίτσια έπαιζαν με κούκλες από μπαλώματα, ενώ τα αγόρια έπαιζαν κρυφτό, κυνηγητό, κλέφτες και αστυνόμους.
5. Η μητέρα είχε λόγο για την ανατροφή των παιδιών της ή μήπως ο παππούς ή κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας επενέβαινε στην ανατροφή τους; Δώστε παραδείγματα.
Τον κύριο λόγο για την ανατροφή των παιδιών τον είχαν οι γονείς. Επειδή η μητέρα μου δούλευε, μας κρατούσε η γιαγιά μου, οπότε επενέβαινε στην ανατροφή μας.
6. Θυμάστε ή έχετε ακούσει, το χωριό είχε σχολείο; Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο; Στη συνέχεια έκαναν κάποιες σπουδές;
Το χωριό είχε σχολείο και μάλιστα βρισκόταν σε πολύ καλή θέση. Έχω ακούσει ότι στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, οι Τούρκοι είχαν καταλάβει το σχολείο και το είχαν σαν παρατηρητήρια. Το ονόμαζαν «γκιμπρούκι». Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο, αλλά λίγα το τελείωναν ή έκαναν κάποιες σπουδές.
7. Αν το παιδί πήγαινε σχολείο, τι τέχνη θα μάθαινε, τι δουλειά θα έκανε στο μέλλον, τι συναναστροφές θα είχε, αποφάσιζε μόνον ο πεθερός ή και η πεθερά; Είχε λόγο καθόλου το ζευγάρι;
Για τις συναναστροφές των παιδιών, τι τέχνη θα μάθαιναν ή με τι θα ασχολιόντουσαν την ευθύνη και τον κύριο λόγο τον είχαν οι γονείς.
8. Επιτρέπονταν οι προγαμιαίες σχέσεις; Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη ποια η στάση της οικογένειας, της κοινωνίας; (Δώστε παραδείγματα)

Οι προγαμιαίες σχέσεις δεν επιτρέπονταν. Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος χωρίς να είναι παντρεμένη, η ντροπή ήταν μεγάλη γι' αυτήν και την οικογένειά της.

9. Πώς παντρευόταν μια κοπέλα; Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλαν οι γονείς της; Πώς γινόταν το προξενιά; (ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)

Για να παντρευτεί μια κοπέλα γινόταν προξενιά. Συνήθως τον άντρα τον διάλεγε ο πατέρας της. Έστελνε ή η νύφη ή ο γαμπρός την προξενήτρα βράδυ στο σπίτι του ενδιαφερομένου κι έκανε το προξενιά. Αν συμφωνούσαν προχωρούσαν στην προίκα.

10. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα; Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά; (Πείτε παραδείγματα)

Η παρθενιά ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα. Το έθιμο που έχω ακούσει είναι ότι έπρεπε η νύφη να δείξει το ματωμένο σεντόνι στην πεθερά της.

11. Η κοινωνία πώς αντιμετώπιζε την απιστία της γυναίκας, του άντρα; (παράδειγμα)

Την απιστία της γυναίκας ήταν κατακριτέα ενώ για τον άντρα δεν συνέβαινε τίποτα.

12. Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της ή ο άντρας τη γυναίκα του, ποια η συμπεριφορά τους αντίστοιχα; Ποια η τιμωρία; (παράδειγμα)

Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της τότε το χωριό την κουτσομπόλευε και έπρεπε να τιμωρηθεί από τον άντρα της για την ατιμία που του έκανε.

13. Όταν παντρευόταν το ζευγάρι που έμενε; Πώς συμπεριφέρονταν τα πεθερικά στη νύφη;

Το ζευγάρι έμενε συνήθως σε δικό του σπίτι. Αν δεν υπήρχε όμως τότε έμενε με τους γονείς του γαμπρού τις περισσότερες φορές.

14. Συμπεριφέρονταν σωστά τα πεθερικά στη νύφη; Ποιος ο λόγος του συζύγου σε περίπτωση που δεν ήταν καλή;

Νομίζω πως τα πεθερικά συμπεριφέρονταν σωστά στη νύφη. Υπήρχαν βέβαια προστριβές, ο άντρας όμως δεν έπαιρνε θέση.

15. Ποιος ασκούσε πιο πολλή εξουσία στην οικογένεια (ήταν το αφεντικό) ο πατέρας ή ο γιος;

Απ' όσο γνωρίζω την εξουσία την είχε ο γιος. Ο πατέρας του δεν είχε λόγο. Μπορεί να ζητούσε τη γνώμη του πατέρα του ως μεγαλύτερου αλλά η τελική απόφαση ήταν δική του.

18. Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή; Σχέσεις με άλλες γυναίκες

x συμμετοχή σε εκδηλώσεις;

xi διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της;

xii σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ των γονιών του ενός ή του άλλου συζύγου ποια ήταν η στάση της γυναίκας;

Η παντρεμένη γυναίκα είχε σχέσεις με γειτόνισσες, φίλες, με την οικογένειά της. Αν υπήρχε προστριβή με τους γονείς του ενός ή του άλλου η γυναίκα σχεδόν πάντα έπαιρνε το μέρος του άντρα της είτε συμφωνούσε είτε όχι. Επίσης έπαιρνε μέρος στα πανηγύρια, σε κοινωνικές εκδηλώσεις.

19. Η γέννηση του παιδιού ήταν αιτία για ν' αλλάξει η στάση της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα – μάνα; Πώς ήταν η στάση της οικογένειας (πεθερού, πεθεράς, συζύγου και αδελφών συζύγου) σε περίπτωση που γεννούσε αγόρι ή κορίτσι;

Αν η γυναίκα γεννούσε το πρώτο παιδί αγόρι, τότε σίγουρα η χαρά ήταν μεγάλη γιατί αυτό ήταν ο συνεχιστής του ονόματος. Δεν γνωρίζω όμως κάποια αντίδραση σε αντίθετη περίπτωση.

20. Η ατεκνία πώς αντιμετωπιζόταν από την οικογένεια και την κοινωνία; Απέκλειαν τη γυναίκα από τα οικονομικά ζητήματα της οικογένειας και την κοινωνία; (γάμοι, βαφτίσια, εργασία κ.α.)

Η ατεκνία ήταν πρόβλημα στην οικογένεια. Δεν γνωρίζω όμως κάποια συγκεκριμένη συμπεριφορά απέναντι στη γυναίκα. Δεν ήταν εύκολο να συζητηθεί αυτό το θέμα. Όμως δεν μπορώ να πω ότι απέκλειαν τη γυναίκα από κάποια κοινωνική εκδήλωση.

21. Με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε με την συμπεριφορά τη πεθεράς;

Απ' όσο γνωρίζω η συμπεριφορά της γυναίκας μοιάζει μ' αυτή της πεθεράς της όσο περνάει ο καιρός.

22. Ποιο γεγονός στη ζωή σας είναι τραυματικό (π.χ. κοινωνικό, πολιτικό, προσωπικό γεγονός);

Δεν θα ήθελα να αναφερθώ σε κάποιο γεγονός.

Οι προγαμιαίες σχέσεις απαγορεύονταν και φυσικά ήταν κατακριτέο αν μια γυναίκα έμενε έγκυος χωρίς να είναι παντρεμένη. Όλο το χωριό την σχολίαζε.

9. Πώς παντρευόταν μια κοπέλα; Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλαν οι γονείς της; Πώς γινόταν το προξενιό; (ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)

Για να παντρευτεί μια κοπέλα γινόταν προξενιό. Τον άντρα της τον διάλεγε ο πατέρας της και της τον παρουσίαζε. Αφού γινόταν το προξενιό καθόριζαν την προίκα και μετά γινόταν ο γάμος.

10. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα; Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά; (Πείτε παραδείγματα)

Η παρθενιά ήταν απαραίτητη προϋπόθεση. Το έθιμο που γνωρίζω είναι ότι η νύφη έπρεπε να δείξει το ματωμένο σεντόνι στην πεθερά της.

11. Η κοινωνία πώς αντιμετώπιζε την απιστία της γυναίκας, του άντρα; (παράδειγμα)

Την απιστία της γυναίκας ήταν κατακριτέα. Δεν επιτρεπόταν στη γυναίκα να απατήσει τον άντρα της.

12. Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της ή ο άντρας τη γυναίκα του, ποια η συμπεριφορά τους αντίστοιχα; Ποια η τιμωρία; (παράδειγμα)

Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της τότε αυτός την χτυπούσε, την ταπεινώνε. Επίσης κάποιες φορές δεν την άφηναν σε κάποιες εκδηλώσεις, την απέκλειαν. Όσο για την απιστία του άντρα, δεν υπήρχε πρόβλημα.

13. Όταν παντρευόταν το ζευγάρι που έμενε; Πώς συμπεριφέρονταν τα πεθερικά στη νύφη;

Το ζευγάρι έμενε συνήθως σε δικό του σπίτι μακριά από γονείς για να υπάρχουν όσο το δυνατόν λιγότερες προστριβές.

14. Συμπεριφέρονταν σωστά τα πεθερικά στη νύφη; Ποιος ο λόγος του συζύγου σε περίπτωση που δεν ήταν καλή;

Στη δική μου οικογένεια γενικά η νύφη αντιμετωπιζονταν καλά. Υπήρχαν όμως και περιπτώσεις που τη γυναίκα δεν την υπολόγιζαν και δεν την συμπεριφέρονταν καλά. Ο σύζυγος συνήθως δεν έπαιρνε θέση και φυσικά δεν υποστήριζε τη γυναίκα του, έστω και αν αυτή είχε δίκιο.

15. Ποιος ασκούσε πιο πολλή εξουσία στην οικογένεια (ήταν το αφεντικό) ο πατέρας ή ο γιος;

Την εξουσία συνήθως στο σπίτι την είχε ο άντρας. Δεν γνωρίζω κάποια συγκεκριμένη περίπτωση που την εξουσία την είχε ο πατέρας. Και να γινόταν κάτι τέτοιο δεν φανερώνονταν.

16. Ο άντρας – γιος και αρχηγός της νέας οικογένειας είχε εξουσία; Μπορείτε να πείτε κάποιο παράδειγμα σύγκρουσης πατέρα – γιου (άντρα) σε θέματα εξουσίας (κουμάντο / οικογενειακά θέματα);

Αν ο πατέρας έκανε κουμάντο το ασκούσε σε όλα τα θέματα.

18. Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή; Σχέσεις με άλλες γυναίκες

i) συμμετοχή σε εκδηλώσεις;

ii) διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της;

iii) σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ των γονιών του ενός ή του άλλου συζύγου ποια ήταν η στάση της γυναίκας;

Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή. Περνούσε τον ελεύθερο χρόνο της, όσο της απέμεινε, με τους γονείς της, γειτόνισσες. Έπαιρνε μέρος σε χοροεσπερίδες, στα πανηγύρια.

19. Η γέννηση του παιδιού ήταν αιτία για ν' αλλάξει η στάση της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα – μάνα; Πώς ήταν η στάση της οικογένειας (πεθερού, πεθεράς, συζύγου και αδελφών συζύγου) σε περίπτωση που γεννούσε αγόρι ή κορίτσι;

Η γέννηση του πρώτου παιδιού κυρίως όταν ήταν αγόρι, ήταν πολύ σημαντικό γεγονός. Την γυναίκα άρχιζαν να τη σέβονται πιο πολύ και να την εκτιμούν.

20. Η ατεκνία πώς αντιμετωπιζόταν από την οικογένεια και την κοινωνία; Απέκλειαν τη γυναίκα από τα οικονομικά ζητήματα της οικογένειας και την κοινωνία; (γάμοι, βαφτίσια, εργασία κ.α.)

Η ατεκνία δεν ήταν ευχάριστη, αλλά δεν νομίζω ότι απέκλειαν τη γυναίκα από τις κοινωνικές εκδηλώσεις. Ίσως κάποια σχόλια γινόταν, αλλά μέχρι εκεί.

21. Με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε με την συμπεριφορά τη πεθεράς;

Με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε μ' αυτή της πεθεράς.

22. Ποιο γεγονός στη ζωή σας είναι τραυματικό (π.χ. κοινωνικό, πολιτικό, προσωπικό γεγονός);

Υπάρχουν τραυματικά γεγονότα στη ζωή μου, αλλά δεν θα ήθελα να αναφερθώ σε κάποιο συγκεκριμένο.

1. Πώς ονομάζεστε; Που γεννηθήκατε και πότε;
Ονομάζομαι Γαϊτανά Ασπασία και γεννήθηκα το 1914 στον Πλατανιά.
2. Τα παιδιά πώς περνούσαν τη μέρα στο πατρικό σπίτι και ποιες δουλειές έκαναν;
Τα παιδιά περνούσαν τη μέρα τους στο σπίτι όταν ήταν μικρά. Καθώς μεγάλωναν βοηθούσαν τους γονείς τους στις αγροτικές δουλειά τα αγόρια και στο νοικοκυριό τα κορίτσια.
3. Η συμπεριφορά των γονιών ήταν η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι;
Η συμπεριφορά των γονιών ήταν σχεδόν πάντα η ίδια απέναντι στα αγόρια και στα κορίτσια. Ίσως δεν ήθελαν κάποιες φορές να κουράζουν πολύ το κορίτσι.
4. Ποια παιχνίδια έπαιζαν στον ελεύθερο χρόνο τους; Αναφέρετε μερικά και περιγράψτε τα.
Τα κορίτσια έπαιζαν με τις κούκλες από μπαλώματα ενώ τα αγόρια στις αλάνες κρυφτό, κυνηγητό, πόλεμο.
5. Η μητέρα είχε λόγο για την ανατροφή των παιδιών της ή μήπως ο παππούς ή κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας επενέβαινε στην ανατροφή τους; Δώστε παραδείγματα.
Την ανατροφή των παιδιών συνήθως την είχαν οι γονείς. Δεν γνωρίζω κάποιο παράδειγμα που οι παππούδες επενέβαιναν.
6. Θυμάστε ή έχετε ακούσει, το χωριό είχε σχολείο; Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο; Στη συνέχεια έκαναν κάποιες σπουδές;
Το χωριό δεν είχε σχολείο. Έπρεπε να πηγαίνουμε στο Λαύκο κυρίως. Λίγα ήταν τα παιδιά που πήγαιναν σχολείο και που σπούδαζαν. Τα κορίτσια πήγαιναν σχολείο λιγότερο.
7. Αν το παιδί πήγαινε σχολείο, τι τέχνη θα μάθαινε, τι δουλειά θα έκανε στο μέλλον, τι συναναστροφές θα είχε, αποφάσιζε μόνον ο πεθερός ή και η πεθερά; Είχε λόγο καθόλου το ζευγάρι;
Την ανατροφή των παιδιών την είχαν οι γονείς, επομένως αυτοί αποφάσιζαν τι θα έκαναν τα παιδιά στο μέλλον. Οι τέχνες πάντως που μάθαιναν εκείνο τον καιρό ήταν τσαγκάρης, βαρελάς, σιδεράς.
8. Επιτρέπονταν οι προγαμιαίες σχέσεις; Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη ποια η στάση της οικογένειας, της κοινωνίας; (Δώστε παραδείγματα)

Οι προγαμιαίες σχέσεις απαγορεύονταν. Μια γυναίκα δεν επιτρέπονταν να μείνει έγκυος ενώ ήταν ανύπαντρη. Η κατακραυγή του χωριού ήταν μεγάλη.

9. Πώς παντρευόταν μια κοπέλα; Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλαν οι γονείς της; Πώς γινόταν το προξενιό; (ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)

Για να παντρευτεί μια γυναίκα γινόταν προξενιό. Η προξενήτρα πήγαινε βράδυ στο σπίτι του γαμπρού ή της νύφης κι έκανε το προξενιό. Αν συμφωνούσαν, τότε προχωρούσαν στα υπόλοιπα για την προίκα.

10. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα; Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά; (Πείτε παραδείγματα)

Φυσικά η παρθενιά ήταν απαραίτητη προϋπόθεση. Την επαύριο του γάμου η νύφη έπρεπε να δείξει στην πεθερά το ματωμένο σεντόνι. Αυτό ήταν το έθιμο.

11. Η κοινωνία πώς αντιμετώπιζε την απιστία της γυναίκας, του άντρα; (παράδειγμα)

Η γυναίκα δεν επιτρεπόταν να απατήσει τον άντρα της. Αν γινόταν κάτι τέτοιο, τότε το χωριό τη σχολίαζε και ο άντρας της την τιμωρούσε με κάποιο τρόπο. Αν όμως ο άντρας απατούσε τη γυναίκα του δεν συνέβαινε τίποτα.

13. Όταν παντρευόταν το ζευγάρι που έμενε; Πώς συμπεριφέρονταν τα πεθερικά στη νύφη;

Το ζευγάρι όταν παντρεύονταν έμενε συνήθως στο σπίτι του. Αν δεν υπήρχε τότε μαζί με τους γονείς του γαμπρού.

14. Συμπεριφέρονταν σωστά τα πεθερικά στη νύφη; Ποιος ο λόγος του συζύγου σε περίπτωση που δεν ήταν καλή;

Τα πεθερικά συμπεριφέρονταν σωστά στη νύφη απ' όσο ξέρω. Οι σχέσεις τους ήταν καλές εφόσον η νύφη υπάκουε και σεβόταν τα πεθερικά. Αν υπήρχε κάποια διαμάχη ο άντρας κυρίως έπαιρνε το μέρος των γονιών του από σεβασμό και αγάπη.

15. Ποιος ασκούσε πιο πολλή εξουσία στην οικογένεια (ήταν το αφεντικό) ο πατέρας ή ο γιος;

Την εξουσία συνήθως την είχε ο άντρας που ως αρχηγός της νέας οικογένειας είχε και τον πρώτο λόγο.

18. Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή; Σχέσεις με άλλες γυναίκες

- συμμετοχή σε εκδηλώσεις;
- διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της;

- σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ των γονιών του ενός ή του άλλου συζύγου ποια ήταν η στάση της γυναίκας;

Η παντρεμένη γυναίκα είχε σχέσεις με την οικογένειά της, με φίλες. Έπαιρνε μέρος στα πανηγύρια, σε γάμους, βαφτίσια, πάντα συνοδευόμενη από το σύζυγο.

19. Η γέννηση του παιδιού ήταν αιτία για ν' αλλάξει η στάση της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα – μάνα; Πώς ήταν η στάση της οικογένειας (πεθερού, πεθεράς, συζύγου και αδελφών συζύγου) σε περίπτωση που γεννούσε αγόρι ή κορίτσι;

Τη γέννηση ενός παιδιού και κυρίως όταν αυτό ήταν το πρώτο αγόρι της οικογένειας ήταν ένα χαρμόσυνο γεγονός γιατί αυτός θα ήταν ο συνεχιστής του ονόματος της οικογένειας.

20. Η ατεκνία πώς αντιμετωπιζόταν από την οικογένεια και την κοινωνία; Απέκλειαν τη γυναίκα από τα οικονομικά ζητήματα της οικογένειας και την κοινωνία; (γάμοι, βαφτίσια, εργασία κ.α.)

Η ατεκνία ήταν πρόβλημα αλλά δεν ξέρω κάποιο συγκεκριμένο παράδειγμα για τον αποκλεισμό της γυναίκας.

21. Με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε με την συμπεριφορά τη πεθεράς;

Ναι όσο περνάει ο καιρός «η νύφη την πεθερά θα μοιάσει».

22. Ποιο γεγονός στη ζωή σας είναι τραυματικό (π.χ. κοινωνικό, πολιτικό, προσωπικό γεγονός);

Δεν θα ήθελα να αναφερθώ σε κάποιο συγκεκριμένο γεγονός.

1. Πώς ονομάζεστε; Που γεννηθήκατε και πότε;
Ονομάζομαι Ελένη Μαλισσιόβα. Γεννήθηκα το 1925 στο Νεοχώρι Πηλίου.
2. Τα παιδιά πώς περνούσαν τη μέρα στο πατρικό σπίτι και ποιες δουλειές έκαναν;
Ξυπνούσα στις 7.00. Πήγαινα σχολείο μέχρι τις 12.00. Πήγαινα σπίτι, έτρωγα, έπλενα τα πιάτα, σκούπιζα, έπλενα ρούχα. Μετά πήγαινα σχολείο το απόγευμα μέχρι τις επτά. Μετά έπαιρνα ξύλα, άναβα φωτιά, μάζενα ξύλα για το πρωί, ετοιμάζα κρεβάτια για όλους, ετοιμάζα τραπέζι να φάμε, μαγείρευα αν δεν είχε φαγητό και διάβαζα τη νύχτα στο κρεβάτι. Το καλοκαίρι έκανα όλες τις δουλειές εγώ, γιατί η μητέρα μου δούλευε μεροκάματο.
3. Η συμπεριφορά των γονιών ήταν η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι;
Μου συμπεριφέρονταν καλύτερα από τα αγόρια. Τα αδέρφια μου τα μάλωναν γιατί κάπνιζαν, δεν ήταν καλοί μαθητές, έκαναν ζημιές, σκότωναν γάτες και σκύλους. Η μητέρα έδερνε τα αγόρια. Ο πατέρας ποτέ δεν έδερνε κανένα. Εγώ δεν έχω φάει ποτέ ξύλο. Η μητέρα ήταν αυστηρή και με μένα για τις δουλειές.
4. Ποια παιχνίδια έπαιζαν στον ελεύθερο χρόνο τους; Αναφέρετε μερικά και περιγράψτε τα.
Συνήθως βοηθούσα στις δουλειές. Μια γειτόνισσα μοδίστρα μου έφτιαξε μια κούκλα και μέχρι 10 χρονών όταν είχα χρόνο έπαιζα. Δεν ζαναέπαιζα από τότε, ποτέ με κανένα.
5. Η μητέρα είχε λόγο για την ανατροφή των παιδιών της ή μήπως ο παππούς ή κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας επενέβαινε στην ανατροφή τους; Δώστε παραδείγματα.
Η μητέρα είχε λόγο στην ανατροφή των παιδιών. Δεν έμπαινε στη μέση κανείς. Ούτε πεθερά, ούτε κανείς.
6. Θυμάστε ή έχετε ακούσει, το χωριό είχε σχολείο; Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο; Στη συνέχεια έκαναν κάποιες σπουδές;
Πήγα σχολείο μέχρι 11 χρονών στην 4^η δημοτικού. Τα αδέρφια μου ασχολούνταν με τα πρόβατα, γίνονταν βοσκοί. Τα κορίτσια γίνονταν νοικοκυρές και πήγαιναν στα χωράφια (κάστανα, μήλα, ελιές). Είχα φίλες γειτόνισσες και πίναμε καφέ, αλλά όταν γυρνούσε ο άντρας στο σπίτι, έπρεπε να είμαι στο σπίτι. Αν ήταν σπίτι ο άντρας έπρεπε να ρωτήσει που θα πάει. Όταν παντρεύτηκα το κουμάντο το είχε ο άντρας μου. Όλοι έλεγαν τη γνώμη τους αλλά απόφαση έπαιρνε ο ίδιος. Υπήρχε συνεννόηση. Δεν είχαμε διαφορές.

8. Επιτρέπονταν οι προγαμιαίες σχέσεις; Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη ποια η στάση της οικογένειας, της κοινωνίας; (Δώστε παραδείγματα)

Δεν επιτρέπονταν οι προγαμιαίες σχέσεις. Μόνο μετά το γάμο, ακόμα κι αν ήταν αρραβωνιασμένες απαγορεύονταν. Δεν ξέρω καμία να έχει μείνει έγκυος.

9. Πώς παντρευόταν μια κοπέλα; Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλαν οι γονείς της; Πώς γινόταν το προξενιό; (ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)

Ο γάμος γινόταν με προξενιό. Δεν με ρώτησαν αν ήθελα τον άντρα μου. Τον ήθελαν μόνο οι δικοί μου. Δεν ξαναμίλησα. Πήγαινε μια γυναίκα και προξέενε μια γνωστή της ή συγγενή της και άμα ήθελε ο γαμπρός και το σόι του, πήγαιναν και τη ζητούσαν και άμα θέλανε του τη δίνανε. Ο γαμπρός ζητούσε προίκα αλλά ο άντρας μου δεν ζήτησε τίποτε. Όταν γινόταν ο γάμος η νύφη πήγαινε στα πεθερικά ή σε δικό της σπίτι αν είχε σπίτι.

10. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα; Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά; (Πείτε παραδείγματα)

Απαραίτητη προϋπόθεση η παρθενιά. Αν συνέβαινε το αντίθετο την χώριζε ο άντρας της. Ρωτούσανε ξένους πριν γίνει ο αρραβώνας (δαχτυλίδια). Μετά το γάμο πήγαινε η πεθερά να δει τα ρούχα στο πλύσιμο αν ήταν παρθένα.

11. Η κοινωνία πώς αντιμετώπιζε την απιστία της γυναίκας, του άντρα; (παράδειγμα)

Συνήθως τους κοστομπόλευαν και τους δύο.

12. Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της ή ο άντρας τη γυναίκα του, ποια η συμπεριφορά τους αντίστοιχα; Ποια η τιμωρία; (παράδειγμα)

Συνήθως την έδερνε ο άντρας της. Αν το έκανε αυτό ο άντρας τσακώνονταν ή δεν μιλούσαν κιόλας. Δεν γινόταν πάντα καυγάδες. Ο άντρας έκανε ότι ήθελε και δεν ρωτούσε κανένα.

13. Ποια ήταν η στάση της κακοποιημένης από το σύζυγο γυναίκας απέναντι στον άντρα της;

Αν κάποια γυναίκα την κακομεταχειρίζονταν ο άντρας της δεν μιλούσε εύκολα. Δεν γνωρίζω κάτι συγκεκριμένο γιατί η κακοποιημένη γυναίκα δεν μιλούσε εύκολα.

14. Όταν παντρευόταν το ζευγάρι που έμενε; Πώς συμπεριφέρονταν τα πεθερικά στη νύφη;

Άμα είχε σπίτι το ζευγάρι έμενε μόνο του, αλλιώς πήγαινε στα πεθερικά της νύφης. Σε μένα φέρονταν καλά τα πεθερικά μου.

15. Συμπεριφέρονταν σωστά τα πεθερικά στη νύφη; Ποιος ο λόγος του συζύγου σε περίπτωση που δεν ήταν καλή;

Μερικές φορές ο άντρας έπαιρνε το μέρος της μάνα του. Το κουμάντο το έκαναν αυτές. Ξύλο, φωνές, τσακωμοί.

16. Ποιος ασκούσε πιο πολλή εξουσία στην οικογένεια (ήταν το αφεντικό) ο πατέρας ή ο γιος;

Αφέντης ήταν ο πεθερός αν είχε λεφτά και δύναμη. Ο άντρας αν είχε τσαγανό, έκανε αυτός κουμάντο.

17. Αν ασκούσε πιο πολλή εξουσία ο πεθερός (είχε το κουμάντο) σε ποια θέματα την ασκούσε, σε ζητήματα συμπεριφορών; Πείτε μερικά παραδείγματα που δείχνουν ότι ο πεθερός είχε την εξουσία (έκανε κουμάντο).

Αν ασκούσε την εξουσία ο πεθερός την έκανε σε όλα τα θέματα όπως τι δουλειές θα έκαναν αύριο, που θα πήγαιναν, τις οικονομικές υποθέσεις.

19. Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή; Σχέσεις με άλλες γυναίκες

- συμμετοχή σε εκδηλώσεις;
- διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της;
- σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ των γονιών του ενός ή του άλλου συζύγου

ποια ήταν η στάση της γυναίκας;

Η παντρεμένη γυναίκα είχε σχέσεις με την οικογένειά της, γειτόνισσες. Έπαιρνε μέρος στα πανηγύρια, οργάνωναν χοροεσπερίδες, συνοδευόμενη πάντα από τον άντρα της. Όταν υπήρχαν διαφορές μεταξύ των γονιών του ενός ή του άλλου η γυναίκα συνήθως έπαιρνε το μέρος του άντρα της για να μην υπάρχουν προστριβές.

20. Η γέννηση του παιδιού ήταν αιτία για ν' αλλάξει η στάση της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα – μάνα; Πώς ήταν η στάση της οικογένειας (πεθερού, πεθεράς, συζύγου και αδελφών συζύγου) σε περίπτωση που γεννούσε αγόρι ή κορίτσι;

Η γέννηση ενός παιδιού ήταν σημαντικό γεγονός. Εγώ όμως δεν είχα αυτή την τύχη γιατί ο άντρας μου έφυγε νωρίς και δεν ξαναπαντρεύτηκα από τότε. Από συγγενείς όμως ξέρω ότι το πρώτο παιδί ήθελαν να είναι αγόρι για να συνεχίσει το όνομα της οικογένειας.

22. Με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε με την συμπεριφορά τη πεθεράς;

Ναι η συμπεριφορά της γυναίκας με τα χρόνια έμοιαζε με την πεθερά.

23. Ποιο γεγονός στη ζωή σας είναι τραυματικό (π.χ. κοινωνικό, πολιτικό, προσωπικό γεγονός);

Ο άντρας μου όταν ήμασταν νιόπαντροι έφυγε στον εμφύλιο. Τον είχαν πάρει οι αντάρτες και τον φυγάδευσαν στη συνέχεια στη Ρωσία. Όταν πήγε εκεί μου έστειλε συνέχεια γράμματα για να πάω να τον βρω. Ήμουν έτοιμη να πάω. Τότε πέθανε η μάνα μου και έμεινε ο πατέρας και οι δυο αδελφοί μου, οι οποίοι χρειάζονταν τη βοήθειά μου. Το τελευταίο γράμμα του άντρα μου δεν έφτασε ποτέ στα χέρια μου. Μάλλον τα αδέλφια μου με ένα θείο μου το έκλεψαν. Και έτσι έμεινα μόνη μου. Δεν ζαναπαντρεύτηκα γιατί δεν ήθελα. Δεν έκανα παιδιά.

1. Πώς ονομάζεστε; Που γεννηθήκατε και πότε;
Ονομάζομαι Περιστέρα Μόσχου. Γεννήθηκα στη Συκή το 1923.
2. Τα παιδιά πώς περνούσαν τη μέρα στο πατρικό σπίτι και ποιες δουλειές έκαναν;
Σηκωνόμασταν κατά τις 7.00. Δεν πηγαίναμε κάθε μέρα στο σχολείο. Τα άλλα παιδιά πήγαιναν σχολείο πρωί – απόγευμα. Στα 12 χρόνια μου πήγα μεροκάματο στις ελιές μέχρι τα 18 μου. Εγώ ήμουν η πρώτη από τα παιδιά σε ηλικία και είχα περισσότερες δουλειές. Τα μικρότερα πήγαιναν σχολείο. Εγώ μάζευα σύκα, πήγαινα στον κήπο, πότιζα, σκάλιζα, έβοσκα τα ζώα, σκούπιζα, μαγείρευα και ζύμωσα ψωμί πρώτη φορά στα 12 μου. Η μητέρα μου πήγαινε στο κτήμα και η γιαγιά έμενε στο σπίτι. Έστρωνα το τραπέζι και τα κρεβάτια. Το βράδυ όταν έρχονταν έπρεπε να είναι όλα έτοιμα.
3. Η συμπεριφορά των γονιών ήταν η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι;
Σε όλα τα παιδιά οι γονείς μου είχαν την ίδια συμπεριφορά. Όλοι κάναμε δουλειές. Δεν υπήρχαν διακρίσεις. Δεν είχαμε καυγάδες.
4. Ποια παιχνίδια έπαιζαν στον ελεύθερο χρόνο τους; Αναφέρετε μερικά και περιγράψτε τα.
Για να αποφύγω τις δουλειές ήθελα να πάω σχολείο, αφού πρώτα μάζευα νερό. Παίζαμε κρυφτό, κνηγητό. Δεν είχαμε παιχνίδια. Τραγουδούσαμε. Για διασκέδαση μαζευόμασταν με τα κορίτσια, ξαδέρφες και πλέκαμε, κεντούσαμε, αργαλειό.
5. Η μητέρα είχε λόγο για την ανατροφή των παιδιών της ή μήπως ο παππούς ή κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας επενέβαινε στην ανατροφή τους; Δώστε παραδείγματα.
Το κουμάντο ήταν ένα και συνεννοούνταν όλοι. Η μάνα μου έλεγε τι να κάνω. Η μάνα με τη γιαγιά. Αυτές με σταμάτησαν από το σχολείο. Ήταν και ο πόλεμος στη μέση.
6. Θυμάστε ή έχετε ακούσει, το χωριό είχε σχολείο; Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο; Στη συνέχεια έκαναν κάποιες σπουδές;
Το χωριό είχε σχολείο, όμως εγώ και η αδελφή μου δεν πήγαμε. Τα αγόρια τελείωσαν το Δημοτικό.
7. Αν το παιδί πήγαινε σχολείο, τι τέχνη θα μάθαινε, τι δουλειά θα έκανε στο μέλλον, τι συναναστροφές θα είχε, αποφάσιζε μόνον ο πεθερός ή και η πεθερά; Είχε λόγο καθόλου το ζευγάρι;

Τα αγόρια πήγαιναν στα κτήματα και στα πρόβατα. Ο ένας αδελφός μου έγινε χτίστης. Τα κορίτσια γίνονταν νοικοκυρές. Έκανα παρέα με δύο γειτονοπούλες. Δεν μου απαγόρευαν να κάνω παρέα με κορίτσια. Κάθε Κυριακή είχαμε ένα γραμμόφωνο και χορεύαμε και τραγουδούσαμε. Δεν είχαμε παρατηρήσεις με ποιον θα κάνουμε παρέα ή γιατί αργήσαμε, από κανέναν παρά μόνο από τους γονείς μας, οι οποίοι είχαν και τον πρώτο λόγο, αλλά μερικές φορές επενέβαιναν και ο πεθερός και η πεθερά.

8. Επιτρέπονταν οι προγαμιαίες σχέσεις; Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη ποια η στάση της οικογένειας, της κοινωνίας; (Δώστε παραδείγματα)

Δεν επιτρέπονταν οι προγαμιαίες σχέσεις. Για να την πάρει κάποιος μια κοπέλα έπρεπε να ήταν παρθένα. Αν ήταν αρραβωνιασμένη και χώριζε, παντρεύονταν αλλού π.χ. Μια έμεινε έγκυος και έφυγε. Το παιδί το άφησαν σε μια πόρτα ενός σπιτιού και αυτή ξαναπαντρεύτηκε. Δεν ήταν συχνό φαινόμενο πάντως. Δεν ήξεραν τι έκανε ο καθένας στο σπίτι του.

9. Πώς παντρευόταν μια κοπέλα; Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλαν οι γονείς της; Πώς γινόταν το προξενιά; (ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)

Συνήθως με προξενιά. Τον άντρα μου, μου τον έδωσε ο πατέρας μου με προξενιά. Με είδε η πεθερά μου και ο άντρας μου στα χωράφια και έστειλαν προξενιά. Αποφάσισαν και μου έφεραν το δαχτυλίδι μια εξαδέλφη του άντρα μου και ο θείος μου. Ο πατέρας μου και ο θείος μου βρέθηκαν με τον άντρα μου και τον πεθερό μου. Υπήρχε προίκα. Ζήτησαν δυο κτήματα και ο πεθερός μου πήγε και τα είδε. Ζήτησαν κι άλλο ένα αλλά, μετά έκανε πίσω.

10. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα; Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά; (Πείτε παραδείγματα)

Η παρθενιά ήταν απαραίτητη προϋπόθεση. Δεν υπήρχε έθιμο παρθενιάς. Αλλά ρώτησαν στο χωριό αν ήταν άζια, νοικοκυριά, καλή.

11. Η κοινωνία πώς αντιμετώπιζε την απιστία της γυναίκας, του άντρα; (παράδειγμα)

Κουτσομπόλευαν και τους δυο τους π.χ. εργάτριες με αφεντικά. Έπαιρναν πεσκέσια και κατηγορούσαν κα τους δύο ως άτιμους.

12. Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της ή ο άντρας τη γυναίκα του, ποια η συμπεριφορά τους αντίστοιχα; Ποια η τιμωρία; (παράδειγμα)

Δεν χώριζαν. Σε κάθε οικογένεια δεν ξέρεις τι γίνονταν. Άλλοι ίσως χώριζαν.

13. Ποια ήταν η στάση της κακοποιημένης από το σύζυγο γυναίκας απέναντι στον άντρα της;

Δεν ξέρω να πω με βεβαιότητα για κάποια γυναίκα που την κακομεταχειρίζονταν ο άντρας της. Δεν μιλούσαν εύκολα οι γυναίκες για το τι συνέβαινε στο σπίτι τους.

14. Όταν παντρευόταν το ζευγάρι που έμεινε; Πώς συμπεριφέρονταν τα πεθερικά στη νύφη;

Εγώ όταν παντρεύτηκα πήγα και έμεινα στην πεθερά μου.

15. Συμπεριφέρονταν σωστά τα πεθερικά στη νύφη; Ποιος ο λόγος του συζύγου σε περίπτωση που δεν ήταν καλή;

Κουμάντο έκανε η πεθερά σε όλα. Πόσο θα μαγειρέψει, τι θα φτιάξει. Το κλειδί από την αποθήκη το είχε κρεμασμένο από το λαιμό και μου άφηνε τόσο λάδι, τόσα φασόλια, όσα χρειάζονταν για το φαγητό. Άλλες φορές φέρονταν καλά, άλλες όχι. Όταν δεν ήταν μπροστά ο άντρας μου και ο πεθερός μου μετρούσε τα φασόλια, το νερό όλα. Ο πεθερός μου συμπεριφερόταν πολύ καλά. Τον άντρα μου τον άκουγαν.

16. Ποιος ασκούσε πιο πολλή εξουσία στην οικογένεια (ήταν το αφεντικό) ο πατέρας ή ο γιος;

Αφεντικό ήταν ο πεθερός μου.

17. Αν ασκούσε πιο πολλή εξουσία ο πεθερός (είχε το κουμάντο) σε ποια θέματα την ασκούσε, σε ζητήματα συμπεριφορών; Πείτε μερικά παραδείγματα που δείχνουν ότι ο πεθερός είχε την εξουσία (έκανε κουμάντο).

Στα οικονομικά έκανε κουμάντο ο πεθερός και σε όλα. Στις δουλειές δούλευε ο άντρας μου. Μου έκαναν έλεγχο μέχρι το τι θα φάω (πόσο ψωμί) και έκανα πολλές δουλειές.

18. Ο άντρας – γιος και αρχηγός της νέας οικογένειας είχε εξουσία; Μπορείτε να πείτε κάποιο παράδειγμα σύγκρουσης πατέρα – γιου (άντρα) σε θέματα εξουσίας (κουμάντο / οικογενειακά θέματα);

Δεν διαφωνούσαν πατέρας - γιος. Μια φορά ο άντρας μου ήθελε να δουλέψει κάπου και ο πεθερός μου δεν τον άφηνε. Δεν είχε τόλμη ο άντρας μου για να εναντιωθεί. Δεν συνεννοούνταν με μένα αλλά με τη μάνα του και τον πατέρα του. Εγώ δεν ήθελα να φέρω αντίρρηση.

19. Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή; Σχέσεις με άλλες γυναίκες - συμμετοχή σε εκδηλώσεις;

- διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της;

- σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ των γονιών του ενός ή του άλλου συζύγου ποια ήταν η στάση της γυναίκας;

Με όλες τις γυναίκες έκανα παρέα στον Αη-Δημήτρη (οικισμός έξω από το Νεοχώρι). Αλλά δεν είχα ελεύθερο χρόνο. Είχα και τα ορφανά (6 παιδιά του κουνιάδου μου), πεθερικά και τα δικά μου παιδιά. Ο άντρας μου δεν μου έκανε ποτέ παρατήρηση γιατί πήγα στη γειτόνισσα να πω καφέ. Επίσης πηγαίναμε στο πανηγύρι μια φορά το χρόνο στην Κλωσσού. Ανταλλάσσαμε επισκέψεις και εμείς, συχνά είχαμε κόσμο γιατί το καλύβι μας ήταν πάνω στο δρόμο.

20. Η γέννηση του παιδιού ήταν αιτία για ν' αλλάξει η στάση της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα – μάνα; Πώς ήταν η στάση της οικογένειας (πεθερού, πεθεράς, συζύγου και αδελφών συζύγου) σε περίπτωση που γεννούσε αγόρι ή κορίτσι;

Όταν γέννησα το ίδιο μου συμπεριφέρονταν. Ακόμα και όταν γέννησα, λεχώνα, η πεθερά μου νευρίασε με τον άντρα μου, που μου έφερε τυρί για να με περιποιηθεί. Με την άλλη νύφη της δέρονταν συνέχεια η πεθερά μου. Δεν είχαν πρόβλημα αν ήταν αγόρι ή κορίτσι.

21. Η ατεκνία πώς αντιμετωπιζόταν από την οικογένεια και την κοινωνία; Απέκλειαν τη γυναίκα από τα οικονομικά ζητήματα της οικογένειας και την κοινωνία; (γάμοι, βαφτίσια, εργασία κ.α.)

Η ατεκνία ήταν πρόβλημα αλλά δεν συζητούσε εύκολα το χωριό γι' αυτό το θέμα. Δεν μπορώ να πω ότι την απέκλειαν από κάπου.

22. Με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε με την συμπεριφορά τη πεθεράς;

Η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε μ' αυτή της πεθεράς της.

23. Ποιο γεγονός στη ζωή σας είναι τραυματικό (π.χ. κοινωνικό, πολιτικό, προσωπικό γεγονός);

Στον πόλεμο έχασα τον αδελφό μου και την αδελφή μου. Ο αδελφός μου σκοτώθηκε από τους Γερμανούς και η νύφη μου έγκυος αυτοκτόνησε. Τα δυο από τα έξι ορφανά τα μεγάλωσα η ίδια. Στη συνέχεια το δεύτερο παιδί μου σε ηλικία τριών χρόνων πέθανε.

1. Πώς ονομάζεστε; Που γεννηθήκατε και πότε;
Ονομάζομαι Ελένη Πιλάτου. Γεννήθηκα στις Αφέτες το 1924.
2. Τα παιδιά πώς περνούσαν τη μέρα στο πατρικό σπίτι και ποιες δουλειές έκαναν;
Τα παιδιά έμεναν στο σπίτι. Όταν όμως μεγάλωναν βοηθούσαν στις δουλειές. Τα αγόρια στα χωράφια, στα πρόβατα. Τα κορίτσια κυρίως στο σπίτι με το νοικοκυριό. Από μικρές μαθαίναμε να ζυμώνουμε, να φτιάχνουμε τυρί, να μαγειρεύουμε.
3. Η συμπεριφορά των γονιών ήταν η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι;
Στη δική μου οικογένεια, η συμπεριφορά των γονιών ήταν η ίδια απέναντι στα αγόρια και στα κορίτσια.
4. Ποια παιχνίδια έπαιζαν στον ελεύθερο χρόνο τους; Αναφέρετε μερικά και περιγράψτε τα.
Όταν μας απέμεινε ελεύθερος χρόνος τα κορίτσια έπαιζαν με κούκλες. Τα αγόρια έπαιζαν κρυφτό, κνηνηγτό, πόλεμο.
5. Η μητέρα είχε λόγο για την ανατροφή των παιδιών της ή μήπως ο παππούς ή κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας επενέβαινε στην ανατροφή τους; Δώστε παραδείγματα.
Η μητέρα μου και ο πατέρας μου είχαν λόγο για την ανατροφή μας. Συνήθως δεν ανακατεύονταν κανείς άλλος.
6. Θυμάστε ή έχετε ακούσει, το χωριό είχε σχολείο; Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο; Στη συνέχεια έκαναν κάποιες σπουδές;
Το χωριό είχε σχολείο. Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο. Εγώ το ξεκίνησα αλλά σταμάτησα γιατί έπρεπε να βοηθάω στις δουλειές του σπιτιού.
7. Αν το παιδί πήγαινε σχολείο, τι τέχνη θα μάθαινε, τι δουλειά θα έκανε στο μέλλον, τι συναναστροφές θα είχε, αποφάσιζε μόνον ο πεθερός ή και η πεθερά; Είχε λόγο καθόλου το ζευγάρι;
Οι γονείς είχαν λόγο για το μέλλον των παιδιών τους. Αν μάθαιναν κάποια τέχνη ήταν αυτή του χτίστη, του τσαγκάρη. Συνήθως όμως ασχολούνταν με τις αγροτικές δουλειές.
8. Επιτρέπονταν οι προγαμιαίες σχέσεις; Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη ποια η στάση της οικογένειας, της κοινωνίας; (Δώστε παραδείγματα)

Οι προγαμιαίες σχέσεις απαγορεύονταν. Ακόμα και όταν το ζευγάρι ήταν αρραβωνιασμένο δεν επιτρέπονταν να μένει μαζί. Συναντιόντουσαν μόνο με τους γονείς. Σχεδόν ποτέ μόνοι τους. Η γυναίκα που έμενε έγκυος, χωρίς να είναι παντρεμένη σχολιάζονταν και αυτή και η οικογένειά της.

9. Πώς παντρευόταν μια κοπέλα; Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλαν οι γονείς της; Πώς γινόταν το προξενιό; (ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)
Με προξενιό. Συνήθως μια γυναίκα, η προξενήτρα, πήγαινε στο σπίτι της κοπέλας νύχτα και τη ζητούσε. Αν συμφωνούσε ο πατέρας της, τότε προχωρούσαν για τα αρραβωνιάσματα.
10. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα; Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά; (Πείτε παραδείγματα)
Η παρθενιά ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα. Δεν ξέρω κάποιο έθιμο.
11. Η κοινωνία πώς αντιμετώπιζε την απιστία της γυναίκας, του άντρα; (παράδειγμα)
Αν μια γυναίκα απατούσε τον άντρα της, τη σχολίαζαν και την κουτσομπόλευαν. Για τον άντρα δεν λέγονταν τίποτα.
12. Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της ή ο άντρας τη γυναίκα του, ποια η συμπεριφορά τους αντίστοιχα; Ποια η τιμωρία; (παράδειγμα)
Ο άντρας της την χτυπούσε, την κακομεταχειρίζονταν.
13. Ποια ήταν η στάση της κακοποιημένης από το σύζυγο γυναίκας απέναντι στον άντρα της;
Η κακοποιημένη γυναίκα δεν μιλούσε εύκολα. Δεν ανοίγονταν, δεν έλεγε το πρόβλημά της και επομένως είναι δύσκολο να γνωρίζουμε κάτι για τη στάση της απέναντι στον άντρα της.
14. Όταν παντρευόταν το ζευγάρι που έμενε; Πώς συμπεριφέρονταν τα πεθερικά στη νύφη;
Συνήθως το ζευγάρι έμενε στο δικό του σπίτι. Εμείς μέيناμε σε δικό μας σπίτι.
15. Συμπεριφέρονταν σωστά τα πεθερικά στη νύφη; Ποιος ο λόγος του συζύγου σε περίπτωση που δεν ήταν καλή;
Εγώ δεν είχα πρόβλημα με τα πεθερικά μου. Υπήρχαν όμως και άλλες γυναίκες που είχαν προστριβές με τα πεθερικά τους. Αν η στάση των πεθερικών δεν ήταν καλή ο σύζυγος συνήθως παίρνει το μέρος των γονιών του.

16. Ποιος ασκούσε πιο πολλή εξουσία στην οικογένεια (ήταν το αφεντικό) ο πατέρας ή ο γιος;

Στην οικογένειά μου το κουμάντο το είχε ο άντρας μου. Τα πεθερικά μου δεν μπερδεύονταν.

19. Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή; Σχέσεις με άλλες γυναίκες

- συμμετοχή σε εκδηλώσεις;

- διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της;

- σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ των γονιών του ενός ή του άλλου συζύγου

ποια ήταν η στάση της γυναίκας;

Η παντρεμένη γυναίκα διατηρούσε επαφή με την οικογένειά της, με γειτόνισσες. Εγώ έπινα καφέ με γειτόνισσες και συζητούσαμε για τα παιδιά μας, τα καθημερινά προβλήματά μας. Αν υπήρχαν διαφορές μεταξύ των γονιών, η γυναίκα συνήθως έπαιρνε το μέρος του άντρα της για να μην δημιουργηθούν μεγαλύτερες προστριβές.

20. Η γέννηση του παιδιού ήταν αιτία για ν' αλλάξει η στάση της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα – μάνα; Πώς ήταν η στάση της οικογένειας (πεθερού, πεθεράς, συζύγου και αδελφών συζύγου) σε περίπτωση που γεννούσε αγόρι ή κορίτσι;

Εγώ όταν γέννησα τα παιδιά μου δεν είδα κάποια διαφορά. Όπως μου συμπεριφέρονταν στην αρχή, το ίδιο και μετά. Υπήρχαν όμως άλλες περιπτώσεις που ο άντρας ήθελε αγόρι για να συνεχιστεί το όνομα της οικογένειας.

21. Η ατεκνία πώς αντιμετωπιζόταν από την οικογένεια και την κοινωνία; Απέκλειαν τη γυναίκα από τα οικονομικά ζητήματα της οικογένειας και την κοινωνία; (γάμοι, βαφτίσια, εργασία κ.α.)

Η ατεκνία ήταν πρόβλημα, αλλά δεν μιλούσαν τα ζευγάρια που είχαν πρόβλημα. Ήταν πολύ λεπτό το θέμα και απέφευγαν τη συζήτηση. Δεν νομίζω όμως ότι απέκλειαν τη γυναίκα από κάπου.

22. Με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε με την συμπεριφορά τη πεθεράς;

Ναι νομίζω ότι η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε με την πεθερά της.

23. Ποιο γεγονός στη ζωή σας είναι τραυματικό (π.χ. κοινωνικό, πολιτικό, προσωπικό γεγονός);

Δεν θα ήθελα να αναφερθώ σε κάποιο συγκεκριμένο γεγονός.

1. Πώς ονομάζεστε; Που γεννηθήκατε και πότε;
Ονομάζομαι Αικατερίνη Μπουγδανίδη και γεννήθηκα στην Αργαλαστή το 1929.
2. Τα παιδιά πώς περνούσαν τη μέρα στο πατρικό σπίτι και ποιες δουλειές έκαναν;
Τα παιδιά συνήθως έμεναν στο σπίτι κι έπαιζαν. Όταν μεγάλωναν βοηθούσαν στις αγροτικές δουλειές και στις δουλειές του σπιτιού.
3. Η συμπεριφορά των γονιών ήταν η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι;
Η συμπεριφορά των γονιών μου ήταν η ίδια σε όλα τα παιδιά. Δεν ξεχώριζαν κάποιο παιδί. Προσπαθούσαν να συμπεριφέρονται με ισότητα.
4. Ποια παιχνίδια έπαιζαν στον ελεύθερο χρόνο τους; Αναφέρετε μερικά και περιγράψτε τα.
Τα αγόρια έπαιζαν κρυφτό, κυνηγητό, πόλεμο ενώ τα κορίτσια συνήθως με κούκλες φτιαγμένες από μπαλώματα.
5. Η μητέρα είχε λόγο για την ανατροφή των παιδιών της ή μήπως ο παππούς ή κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας επενέβαινε στην ανατροφή τους; Δώστε παραδείγματα.
Στην οικογένειά μου τον λόγο για την ανατροφή μας τον είχαν οι γονείς μας. Έλεγαν τη γνώμη τους καμιά φορά οι παππούδες, αλλά τον κύριο λόγο τον είχαν οι γονείς μας.
6. Θυμάστε ή έχετε ακούσει, το χωριό είχε σχολείο; Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο; Στη συνέχεια έκαναν κάποιες σπουδές;
Το χωριό είχε σχολείο. Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο, αλλά τα περισσότερα σταματούσαν νωρίς. Εγώ ξεκίνησα, αλλά δεν το τελείωσα. Υπήρχαν κάποια παιδιά που συνέχισαν τις σπουδές τους, αλλά ήταν πολύ λίγα.
7. Αν το παιδί πήγαινε σχολείο, τι τέχνη θα μάθαινε, τι δουλειά θα έκανε στο μέλλον, τι συναναστροφές θα είχε, αποφάσιζε μόνον ο πεθερός ή και η πεθερά; Είχε λόγο καθόλου το ζευγάρι;
Για το μέλλον των παιδιών αποφασίζουν οι γονείς. Αν στην οικογένεια υπήρχε κάποιος τεχνίτης, όπως τσαγκάρης, σιδεράς, τότε το παρότρυναν να μάθει την τέχνη κοντά του.
8. Επιτρέπονταν οι προγαμιαίες σχέσεις; Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη ποια η στάση της οικογένειας, της κοινωνίας; (Δώστε παραδείγματα)

Οι προγαμιαίες σχέσεις απαγορεύονταν. Επιτρέπονταν μόνο μετά το γάμο. Ακόμα και όταν το ζευγάρι ήταν αρραβωνιασμένο δεν επιτρέπονταν να βρίσκεται μόνο του. Ο πατέρας της κοπέλας βρισκόταν πάντα μαζί τους και ήταν αυτός που προσκαλούσε το γαμπρό να έρθει στο σπίτι. Ο γαμπρός δεν μπορούσε να πάει απρόσκλητος στο σπίτι της αρραβωνιαστικιάς του.

9. Πώς παντρευόταν μια κοπέλα; Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλαν οι γονείς της; Πώς γινόταν το προξενιό; (ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)

Με προξενιό. Η προξενήτρα πήγαινε βράδυ στο σπίτι ή του αγοριού ή του κοριτσιού κι έκανε το προξενιό. Αν συμφωνούσαν, τότε προχωρούσαν στον αρραβώνα, αφού πρώτα συζητούσαν για την προίκα.

10. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα; Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά; (Πείτε παραδείγματα)

Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση και αλίμονο αν μια γυναίκα έμενε έγκυος χωρίς να είναι παντρεμένη. Ο πατέρας της την έδιωχνε από το σπίτι για να μην ντροπιαστεί περισσότερο.

11. Η κοινωνία πώς αντιμετώπιζε την απιστία της γυναίκας, του άντρα; (παράδειγμα)

Η απιστία της γυναίκας ήταν κατακριτέα και θεωρούσαν τη γυναίκα άτιμη.

12. Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της ή ο άντρας τη γυναίκα του, ποια η συμπεριφορά τους αντίστοιχα; Ποια η τιμωρία; (παράδειγμα)

Αν ο άντρας απατούσε τη γυναίκα του δεν συνέβαινε τίποτα. Όταν όμως συνέβαινε το αντίθετο, τότε ο άντρας έπρεπε να τιμωρήσει τη γυναίκα του που τον ντρόπιασε.

13. Ποια ήταν η στάση της κακοποιημένης από το σύζυγο γυναίκας απέναντι στον άντρα της;

Δεν ξέρω κάτι συγκεκριμένο γιατί είναι πολύ λεπτό το θέμα. Δεν μιλούσαν εύκολα οι γυναίκες από φόβο.

14. Όταν παντρευόταν το ζευγάρι που έμενε; Πώς συμπεριφέρονταν τα πεθερικά στη νύφη;

Το ζευγάρι έμενε συνήθως στο δικό του σπίτι. Αν δεν υπήρχε τότε έμεναν με τους γονείς ή του γαμπρού ή της νύφης.

15. Συμπεριφέρονταν σωστά τα πεθερικά στη νύφη; Ποιος ο λόγος του συζύγου σε περίπτωση που δεν ήταν καλή;

Τα πεθερικά μου συμπεριφέρονταν σωστά. Υπήρχαν όμως περιπτώσεις που δεν συμπεριφέρονταν σωστά. Ο άντρας όμως δεν έπαιρνε το μέρος της γυναίκας του, αλλά των γονιών του.

16. Ποιος ασκούσε πιο πολλή εξουσία στην οικογένεια (ήταν το αφεντικό) ο πατέρας ή ο γιος;

Στην οικογένειά μου την εξουσία την είχε ο άντρας μου. Ο πατέρας δεν έμπλεκε. Μπορεί να έλεγε την γνώμη του, αλλά δεν την επέβαλλε.

19. Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή; Σχέσεις με άλλες γυναίκες

- συμμετοχή σε εκδηλώσεις;

- διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της;

- σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ των γονιών του ενός ή του άλλου συζύγου

ποια ήταν η στάση της γυναίκας;

Η παντρεμένη γυναίκα είχε σχέσεις με την οικογένειά της, φίλες. Πήγαινε στα πανηγύρια, σε ονομαστικές γιορτές παρέα με τον άντρα της.

20. Η γέννηση του παιδιού ήταν αιτία για ν' αλλάξει η στάση της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα – μάνα; Πώς ήταν η στάση της οικογένειας (πεθερού, πεθεράς, συζύγου και αδελφών συζύγου) σε περίπτωση που γεννούσε αγόρι ή κορίτσι;

Η γέννηση του παιδιού μπορούσε να αλλάξει τη στάση της οικογένειας, αλλά στη δική μου περίπτωση δεν συνέβη κάτι τέτοιο.

21. Η ατεκνία πώς αντιμετωπιζόταν από την οικογένεια και την κοινωνία; Απέκλειαν τη γυναίκα από τα οικονομικά ζητήματα της οικογένειας και την κοινωνία; (γάμοι, βαφτίσια, εργασία κ.α.)

Η ατεκνία ήταν πρόβλημα, αλλά ποτέ δεν ρωτούσαμε το ζευγάρι. Τη γυναίκα όμως δεν την απέκλειαν από εκδηλώσεις.

22. Με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε με την συμπεριφορά τη πεθεράς;

Ναι, πολύ συχνά.

1. Πώς ονομάζεστε; Που γεννηθήκατε και πότε;
Ονομάζομαι Μαργωμένος Ιωάννης και γεννήθηκα στο Τρίκερι το 1930.
2. Τα παιδιά πώς περνούσαν τη μέρα στο πατρικό σπίτι και ποιες δουλειές έκαναν;
Τα παιδιά έμεναν στο σπίτι και όταν μεγάλωναν βοηθούσαν στις αγροτικές δουλειές και τα κορίτσια στο νοικοκυριό.
3. Η συμπεριφορά των γονιών ήταν η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι;
Δεν νομίζω ότι η συμπεριφορά των γονιών ήταν διαφορετική. Μας αντιμετώπιζαν το ίδιο.
4. Ποια παιχνίδια έπαιζαν στον ελεύθερο χρόνο τους; Αναφέρετε μερικά και περιγράψτε τα.
Παίζαμε έξω, κρυφτό, κνηγητό, πόλεμο. Τα κορίτσια έμεναν στο σπίτι και έπαιζαν με κούκλες.
5. Η μητέρα είχε λόγο για την ανατροφή των παιδιών της ή μήπως ο παππούς ή κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας επενέβαινε στην ανατροφή τους; Δώστε παραδείγματα.
Η μητέρα μας είχε λόγο για την ανατροφή μας και μαζί με τον πατέρα μας συνεννοούνταν για την ανατροφή μας. Δεν επενέβαιναν οι παππούδες μας.
6. Θυμάστε ή έχετε ακούσει, το χωριό είχε σχολείο; Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο; Στη συνέχεια έκαναν κάποιες σπουδές;
Το χωριό είχε σχολείο. Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο. Άλλα το τελείωναν αλλά όχι. Λίγα ήταν τα παιδιά που σπούδαζαν.
7. Αν το παιδί πήγαινε σχολείο, τι τέχνη θα μάθαινε, τι δουλειά θα έκανε στο μέλλον, τι συναναστροφές θα είχε, αποφάσιζε μόνον ο πεθερός ή και η πεθερά; Είχε λόγο καθόλου το ζευγάρι;
Οι γονείς μας καθόριζαν τι θα κάνουμε και τι όχι. Μας άφηναν να παίζουμε με τους φίλους αλλά αφού τους ήξεραν και αυτοί.
8. Επιτρέπονταν οι προγαμιαίες σχέσεις; Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη ποια η στάση της οικογένειας, της κοινωνίας; (Δώστε παραδείγματα)
Οι προγαμιαίες σχέσεις απαγορεύονταν. Ακόμα και όταν το ζευγάρι ήταν αρραβωνιασμένο, έπρεπε να είναι χώρια. Η γυναίκα που έμενε έγκυος ενώ ήταν ανύπαντρη κουτσομπολεύονταν και σχολιάζονταν. Δεν γινόταν εύκολα αποδεκτή από την κοινωνία.

9. Πώς παντρευόταν μια κοπέλα; Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλαν οι γονείς της; Πώς γινόταν το προξενιό; (ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)
Συνήθως με προξενιό. Αν ο άντρας έβλεπε κάποια κοπέλα, έστελνε την προξενήτρα στον πατέρα της για να την ζητήσει. Αν συμφωνούσαν τότε συζητούσαν για την προίκα και για το γάμο.
10. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα; Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά; (Πείτε παραδείγματα)
Η παρθενιά ήταν απαραίτητη προϋπόθεση. Αν κάποιος άντρας καταλάβαινε ότι η γυναίκα του δεν ήταν παρθένα τότε ζητούσε πανωπροίκι δηλ. επιπλέον προίκα απ' αυτή που του είχε δοθεί.
11. Η κοινωνία πώς αντιμετώπιζε την απιστία της γυναίκας, του άντρα; (παράδειγμα)
Η άπιστη γυναίκα ήταν άτιμη. Δεν την αποδέχονταν.
12. Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της ή ο άντρας τη γυναίκα του, ποια η συμπεριφορά τους αντίστοιχα; Ποια η τιμωρία; (παράδειγμα)
Αν ο άντρας απατούσε τη γυναίκα του δεν γινόταν τίποτα. Αν όμως η γυναίκα απατούσε τον άντρα της, τότε εκείνος την τιμωρούσε με διάφορους τρόπους.
13. Ποια ήταν η στάση της κακοποιημένης από το σύζυγο γυναίκας απέναντι στον άντρα της;
Δεν ξέρω κάποιο συγκεκριμένο γεγονός. Η κοινωνία εδώ είναι πολύ κλειστή και δεν μιλάει ο καθένας εύκολα για το πρόβλημά του.
14. Όταν παντρευόταν το ζευγάρι που έμενε; Πώς συμπεριφέρονταν τα πεθερικά στη νύφη;
Το ζευγάρι όταν παντρεύονταν έμενε σε δικό του σπίτι. Αν δεν υπήρχε βέβαια, τότε με τους γονείς συνήθως του γαμπρού.
15. Συμπεριφέρονταν σωστά τα πεθερικά στη νύφη; Ποιος ο λόγος του συζύγου σε περίπτωση που δεν ήταν καλή;
Τα πεθερικά συνήθως συμπεριφέρονταν καλά στη νύφη. Αν κάτι δεν πήγαινε καλά, τότε ο σύζυγος συνήθως έπαιρνε το μέρος των γονιών του από αγάπη και σεβασμό.
16. Ποιος ασκούσε πιο πολλή εξουσία στην οικογένεια (ήταν το αφεντικό) ο πατέρας ή ο γιος;
Στην οικογένειά μου την εξουσία την είχε ο άντρας. Ο παππούς δεν ανακατεύονταν.

17. Αν ασκούσε πιο πολλή εξουσία ο πεθερός (είχε το κουμάντο) σε ποια θέματα την ασκούσε, σε ζητήματα συμπεριφορών; Πείτε μερικά παραδείγματα που δείχνουν ότι ο πεθερός είχε την εξουσία (έκανε κουμάντο).

Αν το κουμάντο το έκανε ο πατέρας τότε αυτό γινόταν σ' όλα τα θέματα: τα οικονομικά, για τα χωράφια, για τις δουλειές που έπρεπε να γίνουν.

19. Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή; Σχέσεις με άλλες γυναίκες

- συμμετοχή σε εκδηλώσεις;

- διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της;

- σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ των γονιών του ενός ή του άλλου συζύγου

ποια ήταν η στάση της γυναίκας;

Η παντρεμένη γυναίκα είχε σχέσεις με γειτόνισσες, φίλες, με την οικογένειά της.

Αν υπήρχε κάποια διαφωνία μεταξύ των γονιών του ενός ή του άλλου η γυναίκα έπαιρνε το μέρος του άντρα της επειδή φοβόταν μήπως δημιουργηθεί χειρότερη κατάσταση.

20. Η γέννηση του παιδιού ήταν αιτία για ν' αλλάξει η στάση της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα – μάνα; Πώς ήταν η στάση της οικογένειας (πεθερού, πεθεράς, συζύγου και αδελφών συζύγου) σε περίπτωση που γεννούσε αγόρι ή κορίτσι;

Οι περισσότεροι ήθελαν το πρώτο παιδί να είναι αγόρι. Δεν ξέρω όμως κάποια αντίδραση επειδή συνέβη το αντίθετο. Εμείς λέγαμε «γερό παιδί να είναι και ό,τι είναι».

21. Η ατεκνία πώς αντιμετωπιζόταν από την οικογένεια και την κοινωνία; Απέκλειαν τη γυναίκα από τα οικονομικά ζητήματα της οικογένειας και την κοινωνία; (γάμοι, βαφτίσια, εργασία κ.α.)

Η ατεκνία ήταν πρόβλημα, αλλά δεν μιλούσε το ζευγάρι γι' αυτό. Η γυναίκα δεν ήταν αποκλεισμένη. Συμμετείχε σ' όλες τις εκδηλώσεις.

22. Με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε με την συμπεριφορά τη πεθεράς;

Ναι, νομίζω πως έμοιαζε.

1. Πώς ονομάζεστε; Που γεννηθήκατε και πότε;
Ονομάζομαι Γιώργος Ντάτσιος και γεννήθηκα στο Τρίκερι το 1924.
2. Τα παιδιά πώς περνούσαν τη μέρα στο πατρικό σπίτι και ποιες δουλειές έκαναν;
Τα παιδιά έμεναν στο σπίτι και βοηθούσαν στις δουλειές στα κτήματα, στα πρόβατα και τα κορίτσια στο νοικοκυριό.
3. Η συμπεριφορά των γονιών ήταν η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι;
Η συμπεριφορά των γονιών μου ήταν σχεδόν η ίδια. Καμιά φορά μάλωναν τα αγόρια περισσότερο γιατί δεν ήταν φρόνιμα και δεν ήθελαν να κουράζονται τα κορίτσια πολύ.
4. Ποια παιχνίδια έπαιζαν στον ελεύθερο χρόνο τους; Αναφέρετε μερικά και περιγράψτε τα.
Παίζαμε με τενεκεδάκια, κάτι σαν ποδόσφαιρο, κρυφτό, κυνηγητό, κλέφτες και αστυνόμους. Τα κορίτσια έπαιζαν με κούκλες ή μάθαιναν να κεντούν, να ράβουν, να υφαίνουν.
5. Η μητέρα είχε λόγο για την ανατροφή των παιδιών της ή μήπως ο παππούς ή κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας επενέβαινε στην ανατροφή τους; Δώστε παραδείγματα.
Στο σπίτι μας η μητέρα και ο πατέρας είχαν τον κύριο λόγο για την ανατροφή μας. Οι παππούδες έλεγαν τη γνώμη τους καμιά φορά αλλά δεν την επέβαλλαν.
6. Θυμάστε ή έχετε ακούσει, το χωριό είχε σχολείο; Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο; Στη συνέχεια έκαναν κάποιες σπουδές;
Το χωριό είχε σχολείο. Εγώ πήγα αλλά δεν το τελείωσα. Έπρεπε να βοηθάω στις αγροτικές δουλειές. Κάποια άλλα παιδιά το τελείωναν και ελάχιστα ήταν τα παιδιά που σπούδαζαν.
7. Αν το παιδί πήγαινε σχολείο, τι τέχνη θα μάθαινε, τι δουλειά θα έκανε στο μέλλον, τι συναναστροφές θα είχε, αποφάσιζε μόνον ο πεθερός ή και η πεθερά; Είχε λόγο καθόλου το ζευγάρι;
Οι γονείς μας αποφάσιζαν για το τι θα κάνουμε.
8. Επιτρέπονταν οι προγαμιαίες σχέσεις; Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη ποια η στάση της οικογένειας, της κοινωνίας; (Δώστε παραδείγματα)

Οι προγαμιαίες σχέσεις απαγορεύονταν. Το ζευγάρι βρισκόταν μαζί μόνο μετά το γάμο. Ακόμα και όταν ήταν αρραβωνιασμένοι δεν ήταν σωστό α βρίσκονται μόνοι τους.

9. Πώς παντρευόταν μια κοπέλα; Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλαν οι γονείς της; Πώς γινόταν το προξενιό; (ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)

Με προξενιό. Ο γάμος γινόταν με προξενιό. Μεσολαβούσε κάποια γυναίκα, η προξενήτρα. Αν συμφωνούσαν και οι δύο πλευρές, τότε έλεγαν και για την προίκα.

10. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα; Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά; (Πείτε παραδείγματα)

Η παρθενιά ήταν απαραίτητη προϋπόθεση. Ένα έθιμο που γνωρίζω είναι ότι την επαύριο του γάμου, η γυναίκα μαζί με μικρά παιδιά πήγαινε στη βρύση κι έφερνε νερό. Είχε δείξει το ματωμένο σεντόνι στην πεθερά της η οποία έκανε τραπέζι και γλέντι.

11. Η κοινωνία πώς αντιμετώπιζε την απιστία της γυναίκας, του άντρα; (παράδειγμα)

Η γυναίκα που απατούσε τον άντρα της ήταν άτιμη. Ο άντρας της την τιμωρούσε, την χτυπούσε, την ντρόπιαζε. Αν όμως ο άντρας απατούσε τη γυναίκα του δεν συνέβαινε τίποτα. Ήταν μάλιστα κάποιες φορές και κατόρθωμα.

14. Όταν παντρευόταν το ζευγάρι που έμενε; Πώς συμπεριφέρονταν τα πεθερικά στη νύφη;

Το ζευγάρι μετά το γάμο έμενε κυρίως σε δικό του σπίτι.

15. Συμπεριφέρονταν σωστά τα πεθερικά στη νύφη; Ποιος ο λόγος του συζύγου σε περίπτωση που δεν ήταν καλή;

Τα πεθερικά απ' όσο ξέρω από την οικογένειά μου, συμπεριφέρονταν καλά στη νύφη. Ο άντρας συνήθως έπαιρνε το μέρος των δικών του.

16. Ποιος ασκούσε πιο πολλή εξουσία στην οικογένεια (ήταν το αφεντικό) ο πατέρας ή ο γιος;

Στην οικογένειά μου το κουμάντο το είχε ο πατέρας. Μαζί με τη μητέρα συνεννοούνταν για όλα τα προβλήματα και τις δυσκολίες.

19. Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή; Σχέσεις με άλλες γυναίκες

- συμμετοχή σε εκδηλώσεις;
- διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της;

- σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ των γονιών του ενός ή του άλλου συζύγου ποια ήταν η στάση της γυναίκας;

Η παντρεμένη γυναίκα είχε σχέσεις με άλλες γυναίκες, με την οικογένειά της. Προσπαθούσε ν' αποφεύγει τις προστριβές για να υπάρχει ηρεμία στην οικογένεια.

20. Η γέννηση του παιδιού ήταν αιτία για ν' αλλάξει η στάση της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα – μάνα; Πώς ήταν η στάση της οικογένειας (πεθερού, πεθεράς, συζύγου και αδελφών συζύγου) σε περίπτωση που γεννούσε αγόρι ή κορίτσι;

Εγώ ήθελα το πρώτο παιδί να γεννηθεί αγόρι. Πιστεύω ότι κάποιες φορές η στάση της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα που γεννούσε αγόρι άλλαζε. Τη θεωρούσαν ευλογημένη.

21. Η ατεκνία πώς αντιμετωπιζόταν από την οικογένεια και την κοινωνία; Απέκλειαν τη γυναίκα από τα οικονομικά ζητήματα της οικογένειας και την κοινωνία; (γάμοι, βαφτίσια, εργασία κ.α.)

Η ατεκνία ήταν πρόβλημα. Πολλές φορές ο κόσμος συζητούσε γι' αυτό, αλλά δεν απέκλειε τη γυναίκα από κάποιες κοινωνικές εκδηλώσεις.

22. Με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε με την συμπεριφορά τη πεθεράς;

Νομίζω πως ναι.

23. Ποιο γεγονός στη ζωή σας είναι τραυματικό (π.χ. κοινωνικό, πολιτικό, προσωπικό γεγονός);

Δεν θα ήθελα να αναφερθώ σε κάποιο γεγονός.

8. ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Κάθε σημαντικό γεγονός της ζωής του ανθρώπου, κάθε σπουδαίο περιστατικό της απλής και ανεπιτήδευτης ζωής του χωριού, συνδέεται και με ένα ή περισσότερα τραγούδια βγαλμένα απ' το ανεξάντλητο ασματολόγιο του λαού.

α. ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Την πρώτη θέση στα χωριά του Πηλίου κατέχουν τα τραγούδια της αγάπης. Ίσως επειδή τα ήθη και τα έθιμα είναι πολύ αυστηρά στα ερωτικά ζητήματα, να δίδεται κάποια διέξοδος στη φυσική ερωτική τάση των ανθρώπων, με το τραγούδι. Διότι ο κύριος ρυθμιστής της καρδιάς δεν είναι ο νέος ή η νέα, αλλά η κρίση και ο λόγος των γονιών.

Και σήμερα ακόμη, παρ' όλη τη χειραφέτηση, η αγάπη των νέων υποχωρεί συχνά μπροστά στη θέληση του σπιτιού. Καρτερικά το παιδί, ιδίως το κορίτσι, δέχεται την απόφαση των γονιών του και βαδίζει το δρόμο της συζυγικής ζωής πλάι στο επιβεβλημένο. Μερικά απ' τα τραγούδια που εξυμνούν τον έρωτα, είναι τα ακόλουθα:

*«Της χήρας γιος αρρώστησε βαριά για να πεθάνει
Παίρνουν γιατρό απ' τα Γιάννενα
και γιάτρισσα από την Πόλη.
Δεν θέλω γιατρό απ' τα Γιάννενα
και γιάτρισσα από την Πόλη
μον θέλω την αγάπη μου, που την πολυαγαπούσα.
Στείλτε να τηνε φέρουνε από την πέρα χώρα»⁶⁵.*

ή

*«Επήγα μες στην αραπιά, για νάβρω ένα αραπάκι
να το ρωτήσω να μου πει πώς πιάνεται η αγάπη.
Από τα μάτια πιάνεται στα χείλη κατεβαίνει
κι από τα χείλη στην καρδιά ριζώνει και δεν βγαίνει»⁶⁶.*

ή

⁶⁵ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, Εκδόσεις Η Δράση, Αθήνα 1996, σελ.156.

⁶⁶ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, ο.π., σελ. 157.

«Μου παρή – το χαϊδεμένο μου- μου παρήγγειλε τ' αηδόني
μου παρήγγειλε τ' αηδόني με το πετροχελιδόني.
Να του πλέ-το χαϊδεμένο μου – να του πλέξω τη φωλιά του.
Να του πλέξω τη φωλιά του να γεννήσει τα πουλιά του»⁶⁷.

ή

«Η αγάπη θέλει φρόνηση, θέλει ταπεινοσύνη
θέλει λαγού περπατησιά κι αητού γληγοροσύνη»⁶⁸.

ή

«Αχ κάλλη μου και σώμα μου και μέση δαχτυλίδι
ποιος είν' αυτός να σας χαρεί και να σας αγκαλιάσει.
Αν είν' κανένας νιος καλός, χαλάλι να του γίνει
κι αν είναι κανένας γέροντας χρόνος να μην τον εύρει»⁶⁹.

ή

«Κάτω στους Κορφούς τα μέρη, δούλευα ένα καλοκαίρι
είδα βρύσες και πηγάδια και γιαλό με τα καράβια
κι είδα μια Κορφιοτοπούλα, όμορφη κι αρχοντοπούλα
π' έχει τα μαλλιά μετάξι και πλεγμένα με την τάξη
π' έχει χείλια κοντυλένια, μάγουλα τριανταφυλλένια
π' έχει φρύδι σα γαϊτάνι, που ζωγράφος δεν το φκιάνει
της εγύρεψα το ένα και δε μούδεσε κανένα»⁷⁰

ή

«Άναψε το φαναράκι και κατέβα στο γιαλό
κι ο γιαλός φουρτούνα βγάζει θα σε πάρει να πνιγείς.
Αν με πάρει, θα με πάει μέσα στα βαθιά νερά

⁶⁷ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, ο.π., σελ. 158.

⁶⁸ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, ο.π., σελ. 159.

⁶⁹ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, ο.π., σελ. 160.

⁷⁰ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, ο.π., σελ. 161.

το κορμάκι βάνω βάρκα τα χεράκια μου κουπιά
το μαντήλι βάζω φλόκο για να έβγω στη στεριά»⁷¹.

β. ΤΑ ΗΡΩΙΚΑ

Οι κάτοικοι των χωριών του Πηλίου ήταν πάντα αγωνιστές. Αγωνιστές για τη λευτεριά αλλά και για την επιβίωση. Γι' αυτό τραγούδησαν για κάθε μορφή αγώνα με τον δικό τους ξεχωριστό τρόπο:

«Καράβια τέσσερα, βαρκούλες πέντε
μάνα κατέβα ρώτατα, μάνα κατέβα πες τα
μην είδαν την αγάπη μου, τον αγαπητικό μου
σε ποια ταβέρνα τρώει ψωμί, σε ποια ταβέρνα πίνει
σε ποια χεράκια τον κερνούν και τα δικά μου τρέμουν.
Σαν το γυαλί να γυαλιστεί σαν το κερί να σβήσει»⁷².

γ. Νανουρίσματα – παιδικά – σκωπτικά

Σαν συνέχεια των τραγουδιών του σπιτιού (αρραβώνες, γάμος, θάνατος) μπορούμε να εντάξουμε τα Νανουρίσματα, που αναφέρονται στις υπέροχες μητρικές συνθέσεις για τον ύπνο του μωρού. Ακολουθούν διάφορα «παιδιάστικα» τραγουδάκια, που λένε τα παιδιά όταν παίζουν, καθώς και μερικά σκωπτικά, που λέγονται όταν θέλουμε να πειράξουμε κάποιον για ορισμένα ελαττώματα που παρουσιάζει.

«Έλα ύπνε ύπνωσέ το έλα κι αποκοίμησέ το
Νάνι το μωρό μου νάνι κι όπου το πονεί να γιάνει
Νάνι, νάνι να μου κάνει και μ' αγγόνια να πεθάνει»⁷³.

ή

«Της κουμπάρας το παιδί έπεσε απ' το σκαμνί
βάρεσε το πόδι του και το καλοπόδι του,
ώσπου νάρθει η μάνα του η δόλια η αδελφή του

⁷¹ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, ο.π., σελ. 164.

⁷² Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, Εκδόσεις Η Δράση, Αθήνα 1996, σελ. 167.

⁷³ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, ο.π., σελ. 171.

πρόφτασε ο άγγελος και πήρε την ψυχή του»⁷⁴

ή

«Κλώσσα με ταμπλιά, δεν τάβγαλες σωστά
σουβάλα εννιά και μούβγαλες εφτά
σουβάλα εικοσιένα και δε μου βγάλες κανένα
Αϊ στο διάβολο για κότα δεν σε ξαναβάζω κλώσσα»⁷⁵.

ή

«Σαν δε μου δώσ' η μάνα σου
σαράντα ομολογίες
κι εξήντα πέντε μετρητά
θάχουμε φασαρίες.
Ντούρα, ντούρα, ντούρα, ντούρα
η μάνα σου η καμπούρα»⁷⁶.

ή

«Καρσί μου ήρθε κι έκατσες
επάνω στην πεζούλα
και κρέμασες τα χείλη σου
σαν χταποδιού κουκούλα»⁷⁷.

ή

«Μπουρμπούλια μη ξοδεύεσαι και χάνεις τα λεφτά σου
και δήμαρχος δε γίνεσαι θα χάσεις την υγεία σου.
Θα σου φάει ο Ζάχος ούλα και θα μείν'ς με τη Μορφούλα»⁷⁸.

Λαϊκές παροιμίες

Οι λαϊκές παροιμίες είναι πολλές στα χωριά του Πηλίου. Γεγονότα σπουδαία ή περίεργα, καταστάσεις ευχάριστες ή δυσάρεστες παρουσιάζονται με λίγες λέξεις,

⁷⁴ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, ο.π., σελ. 172.

⁷⁵ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, ο.π., σελ. 174.

⁷⁶ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, Εκδόσεις Η Δράση, Αθήνα 1996, σελ. 175.

⁷⁷ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, ο.π., σελ. 176.

⁷⁸ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, ο.π., σελ. 177.

αλλά με πολύ βάθος, τόσο πολύ που μονάχα η λαϊκή θυμοσοφία, μπορούσε να παρουσιάσει.

π.χ.

«Κακαρίζοντας η κότα
προδίνει τη φωλιά της».

«Όποιος ανακατεύεται με τα πίτουρα
τον τρώνε οι κότες».

«Όπου λαλούν πολλοί κοκόροι
αργεί να ξημερώσει».

«Η παλιά κότα έχει το ζουμί».

«Η κότα πίνει το νερό
και κοιτάζει τον ουρανό».

Η επίδραση του καιρού σε συσχετισμό με τις εργασίες των αγροτών κάθε μήνα, απεικονίζονται με λίγες ζουμερές λέξεις στα ολιγόλεξα αποφθέγματα, που αποτελούν τις παροιμίες για τους μήνες.

Για το Γενάρη λένε:

«Γενάρη μήνα κλάδευε, φεγγάρι, μη γυρεύεις».

Για το Φλεβάρη:

«Ο Φλεβάρης κι αν φλεβίζει του καλοκαιριού μυρίζει».

Για το Μάρτη:

«Μάρτης γδάρτης και παλουκοκαύτης, ή Σχιζοπλαστράς», ή «Μάρτης είναι χάδια κάνει, πότε κλαίει, πότε γελάει».

Για τον Απρίλη:

«Αν βρέξει ο Απρίλης μια φορά κι ο Μάης άλλο ένα, χαρά σ' εκείνο το ζευγά, πόχει στη γη σπαρμένα».

Για το Μάη:

«Στων αμαρτωλών τη χώρα το Μαγιάπριλο χιονίζει».

Για τον Ιούνιο:

«Απ' το θέρο ως τις ελιές δεν απολείπουν οι δουλειές».

Για τον Ιούλιο:

«Της Αγίας Μαρίνας σύκο και τ' Αϊ-Λια σταφύλι και τ' Αϊ-Παντελεήμονα κίνα με το κοφίνι».

Για τον Αύγουστο:

«Από τον Αύγουστο χειμώνα κ' από Μάρτη καλοκαίρι».

Για το Σεπτέμβριο:

«Αν βρέξει ο τρυγητής, χαρά στον τυροκόμο».

Για τον Οκτώβριο:

«Αϊ-Δημητράκη, μικρό καλοκαιράκι».

Για το Νοέμβριο:

«Ούτε τσοπάνος στα βουνά, ούτε ζευγάς στους κάμπους».

Για τον Δεκέμβριο:

«Ο Αϊ-Νικόλαος ασπρίζει τα γένια του»⁷⁹.

Άλλα παραδείγματα παροιμιών είναι τα ακόλουθα:

«Φύλαξέ με όταν μ' εύρεις για να μ' έχεις όταν με θέλεις».

«Δανείσου, καλοπήρωσε, να σου ξαναδανείσουν».

«Όταν χτυπάνε δυο σταμνιά ένα απ' τα δυο θα σπάσει».

«Μην χαλάσεις την καλύβα του πατέρα σου

πριν χτίσεις το δικό σου μέγαρο».

«Κλάψε συ τον άντρα μου, γιατί εγώ ζαλίζομαι».

«Αράπης είναι ο άντρας μου: Αράπης το παιδί μου».

«Ο υιός θέλει τα χάρδια του κι ο γέρος την τιμή του»

«Το γέρο δεν τον ρωτούν που πονεί, αλλά που δεν πονεί».

«Τη γη ένα την γελάσεις σε γελάει εκατό».

«Ό,τι βρέχει ο ουρανός η γη τα καταπίνει».

«Γιάτρευε συ τα πάθη σου κι ύστερα τα δικά μου».

«Όποιος τα λόγια σου γροικά, τους όρκους σου πιστεύει,

πιάνει στη θάλασσα λαγούς και στα βουνά ψαρεύει».

«Τι σου λείπει του ψειρή; Το τριαντάφυλλο στ' αυτί».

«Μη μου πολυψηλώνεσαι, γιατί ψηλός δεν είσαι

και το χωριό σου είναι μικρό και ξέρω τίνος είσαι».

«Μικρό παιδί δεν έδειρες, τρανό μη δοκιμάζεις».

«Περισσότερες μύγες πιάνεις με μέλι παρά με ζύδι».

«Τα σταφύλια τα ψηλά είναι τα πιο γλυκά».

«Όποιος κλέβει αυγό, θα κλέψει και βόδι»⁸⁰.

⁷⁹ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, Εκδόσεις Η Δράση, Αθήνα 1996, σελ.181-182.

«Όποιος λέει την αλήθεια έχει το Θεό βοήθεια» .
«Η καλή μέρα από το πρωί φαίνεται».
«Πες μου το φίλο σου, να σου πω ποιος είσαι».
«Κάλλιο χέρι που κρατεί παρά που γυρεύει».
«Όταν έχεις και δεν τρως, πρέπει να σε δει γιατρός».
«Αγάπα τον φίλο σου, με το ελάττωμά του».
«Πολλοί μένουν ατιμώρητοι, κανένας όμως αναμάρτητος».
«Σε ξένο δρόμο αν βρεθείς ή ρώτα ή κάμε πίσω».
«Τ' αγκάθι από μικρό αγκυλώνει».
«Τσάμπα ζύδι, γλυκό σαν μέλι».
«Έχε πίστη στο Θεό κι ας σου θέλουν το κακό»⁸¹.

«Κάλλιο χέρια που κρατούν, παρά μάτια που κοιτούν».
«Τα βόδια πιάνουν απ' τα κέρατα, τον άνθρωπο απ' το λόγο».
«Το δουλεντή σου πλήρωνε και ψυχικά μην κάνεις».
«Κάλλιο λόγια στο χωράφι, παρά μάγγανα στ' αλώνι».
«Δούλευε εργάτη μου κατά την πληρωμή σου».
«Δέσε το γομάρι, όπου θέλει ο γομαριάρης».
«Βασιλική διαταγή και τα σκυλιά δεμένα»⁸².

---

⁸⁰ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, Εκδόσεις Η Δράση, Αθήνα 1996, σελ. 183.

⁸¹ Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, Εκδόσεις Η Δράση, Αθήνα 1996, σελ. 184.

⁸² Δημήτριος Ε. Λαμπαδάρης, Γενέθλια γη – Ο Λαύκος, ο.π., σελ. 186.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αντμάν Μαρί Ελίζαμπετ, «*Βία και Πονηριά, Άντρες και Γυναίκες σ' ένα ελληνικό χωριό*», εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα 1987.
2. Θανοπούλου Μαρία – Πετρονώτη Μαρίνα, *ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ: Μια άλλη πρόταση για την κοινωνιολογική θεώρηση της ανθρώπινης εμπειρίας*, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τ. 64, 1987.
3. Θωμάς Γιώργος, «*Ο πολιτισμός του Πηλίου στα χρόνια της Τουρκοκρατίας*», εκδόσεις Ώρες, Βόλος 1996.
4. Κορδάτος Γιάννης, *Ιστορία της Επαρχίας Βόλου και Αγιάς από τα αρχαία χρόνια έως σήμερα*, εκδόσεις 20^{ος} αιώνας.
5. Κυριακίδου – Νέστορος Άλκη, *Ο Χρόνος της προφορικής Ιστορίας*, Σύγχρονα Θέματα, τεύχη 35-36-37, 1988.
6. Λιάπης Κώστας, *Πήλιον Όρος, Ιστορία – Παράδοση – Πολιτισμός – Περιήγηση*, Εταιρία Ανάπτυξης Πηλίου, Ζαγορά 2001.
7. Λαμπαδάρης Ε. Δημήτρης, «*Γενέθλια γη – Λαός – το αρχοντοχώρι του Νοτίου Πηλίου*», Αθήνα 1996.
8. Λιάπης Κώστας, «*Στο Πήλιο της παράδοσης*», εκδόσεις Πύλη, Αθήνα 1990.
9. Λιάπης Κώστας, «*Ώρες του Πηλίου*», εκδόσεις Πύλη, Αθήνα 1990.
10. Μπουτζουβή – Μπακά Αλέκα, *Προσέγγιση στο οδοιπορικό μιας γυναίκας*, Δίνη 6/1993.
11. Σακκής Δημήτρης, *Νεότερη Ελληνική Ιστορία: Κοινωνικοοικονομικές και πολιτισμικές προσεγγίσεις*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.